

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kaja Androjna

**Politično korektno izrazje
v časnikih Delo in Dnevnik**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kaja Androjna

Menotrica: red. prof. dr. Monika Kalin Golob

**Politično korektno izrazje
v časnikih Delo in Dnevnik**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Najlepše se zahvaljujem svoji mentorici dr. Moniki Kalin Golob za izjemno ustrežljivost ter hitre, učinkovite in spodbudne odgovore.

Hvala sestri Niji za vso pomoč pri oddajanju diplome, ko sem bila zdoma.

Hvala Michaelu, ki je potrpežljivo prenašal moje delovne konce tedna.

Hvala očetu in mami, ki vedno verjameta vame in v moje odločitve.

Politično korektno izrazje v časnikih Delo in Dnevnik

Politično korektno izrazje se je nekdanj nanašalo predvsem na previdna poimenovanja nekaterih rasnih, etničnih in spolnih manjšin ter žensk. Danes se je potreba po olepševanju in omiljevanju razširila ne le na fizične in duševne bolezni ter druga človeška odstopanja od neopredeljive "normalnosti", temveč tudi na težavna družbena dogajanja in stanja. Diplomaska naloga analizira situacijo v slovenščini na primerih Dnevnika in Dela. V teoretičnem delu je predstavljen razvoj izraza *politično korektno*, navedeni so družbeni razlogi za nastanek tovrstnih tvorbo z nekaj predniki, kot tudi problematika, ki jo tovrstno besedje poraja. Analitični del naloge navaja konkretne primere iz časnikov Dnevnik in Delo v času od 26. junija do 9. julija 2010. Ugotovljeno je, da tematike, tvorbene postopke in semantične spremembe, kot jih predlagata predvsem francoski avtor Georges Lebouc in angleški avtor Geoffrey Hughes, najdemo tudi v slovenščini. Poimenovanja težkih, žalostnih in neprijetnih tem so lahko nadomeščena s tujimi ali strokovnimi izrazi. Pomen je nadalje pogosto omiljen s pomočjo neopredeljenih samostalnikov, z rabo primernika ali pa z besedo z milejšim prvotnim pomenom. S podobnim namenom so rabljeni tudi nikalni izrazi in posamostaljeni pridevniki, redkeje še kratična in številčna poimenovanja. Politično korektni izrazi so lahko neologizmi ali pa že ustaljene besede z renoviranim pomenom.

Ključne besede: politično korektno izrazje, evfemizmi, tabu, samocenzura, jezikovna občutljivost.

Politically correct expressions in the newspapers Delo and Dnevnik

Politically correct expressions used to refer mostly to cautious descriptors for racial, ethnical, sexual minorities and women. Nowadays, the need to embellish and to attenuate spreads over to not only physical and psychical illnesses and other human conditions deviating from the undefined "normality", but also to troublesome social situations. The present thesis analyses the situation in Slovene on the cases of the journals Dnevnik and Delo. The theoretical part presents the evolution of the expression *politically correct* along with the social reasons for formation of such vocabulary accompanied by some ancestors. Also, several problems arising from such expressions are discussed. The analytical part of the thesis presents concrete examples from the newspapers Dnevnik and Delo in the period from June 26 to July 9, 2010. It is established that topics, word formation and semantic changes, such as presented mostly by French author Georges Lebouc and English author Geoffrey Hughes can be found in Slovene as well. Names for difficult, sad and unpleasant topics can thus be replaced by foreign expressions or scientific terms. Moreover, the meaning is often attenuated with vague nouns, comparative forms of adjectives or with words originally denoting a milder reality. Also, negative formations and nominalised adjectives, and more rarely acronyms or names including numbers are employed to a similar end. Politically correct expressions can be neologisms or established words with a renewed meaning.

Key words: politically correct expressions, euphemisms, taboo, self-censorship, linguistic sensitivity.

KAZALO:

1 UVOD.....	7
2 POLITIČNA KOREKTNOST KOT POJEM.....	9
2.1 DEFINICIJE POLITIČNE KOREKTNOSTI.....	9
2.2 POJEM <i>POLITIČNE KOREKTNOSTI</i> VČASIH IN DANES.....	11
2.2.1 ZGODNEJŠA RABA TERMINA POLITIČNO KOREKTNO.....	11
2.2.2 POLITIČNO KOREKTNI GOVOR V DANAŠNJEM POMENU BESEDE	12
2.2.3 O POLITIČNO KOREKTNEM V SLOVENŠČINI	13
2.3 SPLOŠNI DRUŽBENI RAZLOGI ZA POLITIČNO KOREKTNOST IN PRETEKLE SORODNE OBLIKE POJAVA	17
2.3.1 TABU	17
2.3.2 CENZURA IN SAMOCENZURA.....	18
2.3.3 PREDNIKI POLITIČNO KOREKTNEGA GOVORA	20
2.3.3.1 PAPIRNATI/URADOVALNI JEZIK.....	20
2.3.3.2 GEORGE ORWELL IN <i>NOVOREK</i>	23
2.4 PROBLEMATIKA POLITIČNE KOREKTNOSTI V JEZIKU	24
2.4.1 EVFEMIZMI IN POLITIČNO KOREKTNO IZRAZJE: PROBLEM DEFINICIJE.....	24
2.4.2 KRITIKA POLITIČNO KOREKTNEGA GOVORA	26
2.4.3 POLITIČNA KOREKTNOST KOT LEKSIKOGRAFSKI IN NORMATIVNI PROBLEM .	28
2.5 VRSTE ANALIZ POLITIČNO KOREKTNEGA IZRAZJA	32
2.5.1 TIPI LEKSIKALNIH IN SEMANTIČNIH SPREMEMB PO HUGHESU	32
2.5.2 TVORBA POLITIČNO KOREKTNIH IZRAZOV PO LÉBOUCU IN BOULANGERJU	33
2.5.3 TEME POLITIČNO KOREKTNEGA IZRAZJA PO LÉBOUCU.....	34
3 POLITIČNO KOREKTNO IZRAZJE: ANALIZA PRIMEROV.....	35
3.1 METODOLOGIJA.....	35
3.1.1 OPREDELITEV PROBLEMA.....	35
3.1.2 GRADIVO IN NAČIN ANALIZE.....	36

3.2 ANALIZA	37
3.2.1 TUJA VERSTVA IN LJUDSTVA	37
3.2.2 SPOLNOST.....	41
3.2.3 STAROST IN SMRT	50
3.2.4 POŠKODBE IN BOLEZNI	54
3.2.5 REVŠČINA	57
3.2.6 VOJNA IN VOJSKA	63
3.2.7 ZLOČIN (IN KAZEN).....	66
3.2.8 EKONOMIJA (IN NJENA TERMINOLOGIJA).....	68
3.2.9 GOSPODARSKA KRIZA.....	71
3.2.10 LAŽI.....	77
4 DISKUSIJA	79
4.1 IZOGIBANJE NESPODOBNIM IZRAZOM TER PREPOVED VSEGA TEŽKEGA, ŽALOSTNEGA IN NEPRIJETNEGA	79
4.2 NEZNANI IZRAZI.....	79
4.3 OHLAPEN IN PRETIRANO OMILJEN POMEN	81
4.4 TVORBENI POSTOPKI PO LEBOUCU	82
4.5 TIPI SPREMEMB PO HUGHESU	83
4.6 POGOSTO RABLJENO BESEDJE ZA TVORBO POLITIČNO KOREKTNIH IZRAZOV... 85	
4.7 NENAMERNI HUMOR?	86
4.8 NOVINARSKA OBČUTLJIVOST	86
5 SKLEP	88
6 LITERATURA	90

1 UVOD

Ljudem je dana neprecenljiva sposobnost izražanja z besedo. Ta prirojena lastnost pa je omejena z družbenimi normami, saj vsaka skupnost oblikuje tematike, o katerih se je sporno besedno izražati. Tudi znotraj občutljivih tem besede nikoli niso in tudi ne bodo imele enake teže: primernost njihove rabe je odvisna od tipa diskurza, okoliščin, naslovnika in drugih dejavnikov. Z besedo smo tako lahko žaljivi, neposredni ali zelo previdni in v želji olepševanja izjemno vpljudni, meje med temi kvalifikacijami pa so v veliki meri zabrisane in stvar posameznikove presoje.

Če si lahko v intimni diskurzivni situaciji morda lahko privoščimo marsikateri izraz, ki je v določenem času in prostoru razumljen kot neprimeren ali žaljiv, je javni diskurz jezikovna sfera, v kateri načeloma ni prostora za kršenje družbenih norm, saj kot tvorci javne besede načeloma ne želimo nikogar žaliti ali prizadeti. Situacija v sodobni družbi se zdi protislovna kot še nikoli: na eni strani imamo svobodo govora, ki naj bi dopuščala vsakomur izraziti svoje še tako neprimerno mnenje, na drugi strani pa je občutljivost posameznikov in skupin glede v javnosti rabljenih poimenovanj, ki te ljudi neposredno ali posredno zadevajo, izrazitejša kot kadarkoli doslej.

Politično korektno izrazje se v ti izjemno občutljivi družbi pojavlja kot ohlapen pojem, katerega natančen pomen nam pogosto uhaja. Največkrat se besedna zveza nanaša predvsem na zavestno in neprestano prakso previdnega naslavljanja na posameznike in skupine, ki se tradicionalno čutijo ogrožene, ter na z njimi povezane dogodke in dogajanja, v želji, da morebiti ne bi koga nehote užalili, prizadeli ali izločili.

Novinarski diskurz je kot ena najbolj izpostavljenih oblik javnega diskurza še posebej občutljiva za tovrstno izrazje. Cilj te diplomske naloge je zato analizirati, kakšna je raba politično korektnega besedja v dveh slovenskih časnikih, Delu in Dnevniku.

V teoretičnem delu naloge bom sprva skušala podati definicijo politično korektnega izrazja in nato predstaviti razvoj pomena tega pojma v tujini in deloma pri nas. To, kar danes imenujemo politično korektna jezikovna praksa, pravzaprav temelji na starodavnih, tradicionalnih družbenih omejitvah, povezanih s pojmi, kot so *tabu* in

(samo)cenzura, ki jih bom podrobneje pojasnila. Posledično tudi sam pojav politične korektnosti v jeziku ni nov, temveč se je pojavljal že v preteklosti v bolj ali manj sorodnih oblikah, od katerih bom predstavila *uradovalni jezik* in Orwellov fiktivni *novorek*. Nadaljevala bom s problematiko, ki jo povzroča politična korektnost: v čem, če sploh, se tovrstna poimenovanja razlikujejo od običajnih evfemizmov? Med problemi bom omenila še kritiko samega koncepta, kot tudi težave, ki jih politično korektno besedje predstavlja za leksikografijo in jezikovno normo. Teoretični del bom zaključila s kratko predstavitevijo tipov analiz, na katere se bom oprla v nadaljevanju.

Analitični del naloge bo temeljil na zaporednih izdajah časnikov *Delo* in *Dnevnik* od 26. junija do 9. julija 2010. V časnikih najdene lekseme, ki bi jih lahko opredelili kot politično korektne, bom razvrstila po tematikah in glede na stopnjo olepševalnosti ter jih sproti komentirala. Kadar bo to mogoče, bom analizi dodala število zadetkov posameznih leksemov v jezikovnem korpusu Gigafida, kar bo služilo kot primerjava jezika časnikov *Delo* in *Dnevnik* s širšo jezikovno realnostjo. Analizi bo sledila diskusija, v kateri bodo povzete in argumentirane ključne ugotovitve ter identificirani določeni tvorbeni postopki politično korektnih izrazov, kot tudi semantične spremembe, značilne za tovrstno besedje. Pri tem se bom oprla predvsem na analize francoskega avtorja Lebouca (2007) in ameriškega avtorja Hughesa (2010). Diplomsko delo bom sklenila z zaključnim razmišljanjem.

2 POLITIČNA KOREKTNOST KOT POJEM

2.1 DEFINICIJE POLITIČNE KOREKTNOSTI

Preden se poglobimo v kompleksnost pojma *politično korektno* in v pomene, ki jih je imel v preteklosti in ki jih ima danes, si oglejmo nekaj sodobnih definicij, sprva enciklopedičnih oz. slovarskih ter nato še nekaj takšnih, ki so jih v svojih delih spisali strokovnjaki s tega področja:

Ameriški spletni slovar Merriam-Webster (2011) definira pojem *politično korektno* (politically correct) kot “skladno s prepričanjem, da je treba izločiti jezik in prakse, ki bi lahko užalile človeško občutljivost (kot so na primer spolne in rasne tematike).”

Francoski Le Petit Robert (2001–2002) opominja, da gre pri pojmu *politično korektno* (*politiquement correct*) za kalk iz ameriške angleščine in ga definira kot “govor ali vedenje, iz katerega je izvzeto vse, kar bi lahko družbeno oškodovalo določeno manjšinsko skupino zaradi načina, kako je obravnavana.”

Slovar slovenskega knjižnega jezika pojma ne definira, ker je zadnje gradivno zajeto leto 1991, besedna zveza pa se ne pojavi niti v Slovenskem pravopisu iz leta 2001.

Angleški Oxford Dictionary of New Words iz leta 1997 ponujna naslednjo definicijo politične korektnosti: “Konformnost liberalnim ali radikalnim mnenjem o družbenih zadevah, ki se izraža v zagovoru sprejetih stališč, in zavračanje jezika in obnašanja, ki velja za diskriminatorno ali žaljivo.”

Georges Lebouc v svojem delu *Parlez-vous le politiquement correct (Ali govorite politično korektno?)* podaja definicijo politično korektnega izrazja, s katero bi se vsaj delno strinjala večina avtorjev, ki so opravljali raziskave na tem področju (med drugimi Toolan 2003; Johnson in Suhr 2003; Johnson in drugi 2003): “Gre za poskus izogibati se izrazom, ki bi lahko bili razumljeni kot poskusi izločitve ali blatenja skupin ali manjšin, ki so tradicionalno označene kot zapostavljene. Na ta način naj bi se politično

korektni govor skušal izogibati rasni, spolni, družbeni in politični diskriminaciji, kot tudi diskriminaciji invalidov” (Lebouc 2007, 11).

Geoffrey Hughes opozarja na dejstvo, da je preprosta definicija pojma nemogoča, in dodaja, da gre pri politični korektnosti

za poskus semantične redefinicije pojmov, ki zajemajo rase in etnije, nepokretnosti, bolezni, kanon [izobraževanja], kulturo, spol in spolno usmerjenost, ksenofobijo, [naravno] okolje, pravice živali, odvisnosti in kriminalno obnašanje ter duševne motnje. /.../ Z osredotočenostjo na te kategorije želi politična korektnost poudariti človeško skupnost ter ustrezno zmanjšati ukoreninjene razlike in izključevalen odnos, odvrčati od sodb in preganjati poniževalen jezik (Hughes 2010, 58).

Z jezikovnega stališča je *politično korektno* torej pojem, katerega raba se razširja na vsa področja, kjer bi lahko z leksemi užalili naslovnika. Na podlagi predstavljenih definicij podajam svojo, ki bo služila kot osnova za analitični del naloge v časnikih Dnevnik in Delo:

Za politično korektne lahko označimo lekseme, ki so rabljeni predvsem v javnem govoru z namenom, da ne bi žalili ali nehote izločili kakršnega koli pripadnika družbe, ki se čuti fizično, psihično, družbeno ali kako drugače prikrajšanega ali v negativnem smislu odstopajočega od večine. Mednje uvrščamo tudi poimenovanja za družbena dogajanja in stanja, ki bi lahko imela posledice za občutljivost posameznikov ali skupin. Politično korektno je tudi besedje, ki ga država in/ali mediji rabijo za bolj ali manj namerno olepševanje spornih ali drugače neprijetnih dužbenih, političnih, gospodarskih in drugih dejstev.

2.2 POJEM *POLITIČNE KOREKTNOSTI* VČASIH IN DANES

2.2.1 ZGODNEJŠA RABA TERMINA *POLITIČNO KOREKTNO*

Čeprav večina avtorjev pripisuje ključno vlogo za rojstvo pojavnega dogajanja na ameriških univerzitetnih kampusih konec 80. preteklega stoletja, kot bom predstavila v nadaljevanju, lahko zametke zanj najdemo že mnogo prej, čeprav je težko natančno reči, kdo so pravi utemeljitelji.

Allen (1995, 111) najde prvo rabo polne besedne zveze v Nabokovem političnem romanu iz leta 1947, *Bend Sinister*, kjer je avtor uporabil zvezo *politično nekorektno*, in drugo rabo v političnem govoru poljskega liberalca Czesława Miłosza, ki je uporabil besedno zvezo *poprawny politycznie* v svojem delu *Zniewolony umysł* iz leta 1953.

Avtorji Allen (1995, 110), Antoine (2001, 6) in Hughes (2010, 63) ugotavljajo, da je navdih za tovrstno izražanje lahko prišel že z zbirko citatov kitajskega komunističnega državnika Maa Cetunga, ki jo na Zahodu poznamo pod imenom *Mala rdeča knjiga* (*The Little Red Book*). Knjiga pogosto omenja korektne in nekorektne ideje, kar bi po Allenovem mnenju lahko vplivalo na besedišče ameriških levičarskih strank.

Nekateri povezujejo rojstvo te ideje z zgodovino radikalne levice. Širila naj bi se s protesti proti vietnamski vojni, z rojstvom feminističnih gibanj, s hipijevskim gibanjem, z borbo za črnske pravice ter za pravice gejev (Harroche in Montoia 1995, 383; Boulanger 2001, 147; Hughes 2010, 60). V 60. letih 20. stoletja naj bi pojem že pomenil "skladno z raznovrstnimi doktrinami kulturne levice", predvsem kar zadeva jezikovne prakse, ki bi lahko žalile občutljive teme, kot so rasa, razred, spol, fizične in mentalne sposobnosti itd. (Allen 1995, 111).

Ugotovimo lahko, da je termin *politično korektno* obstajal že celo stoletje, preden je dobil pomen, v katerem ga poznamo danes in ki ga bomo predstavili v nadaljevanju. Zdi se, da je bila njegova raba dotlej bolj politična in manj javno razširjena.

2.2.2 POLITIČNO KOREKTNI GOVOR V DANAŠNJEM POMENU BESEDE

Splošno sprejeto mnenje je, da pojma politična korektnost in politično korektni govor izvirata iz ameriških univerzitetnih kampusov, kjer naj bi se pojavila ob koncu 80. let prejšnjega stoletja (Harroche in Montoia 1995, 379; Boulanger 2001, 147; Banning 2004, 195). Istočasno so o pojavu na ameriških kampusih pričeli pisati v ameriškem tisku; prvič naj bi se izraz v tem pomenu pojavil v New York Timesu 29. oktobra 1990 v prispevku kulturnega kronika Richarda Bernsteina (Boulanger 2001, 147). Besedna zveza je v teh letih našla svoje mesto tudi v *New Webster's College dictionary* (Harroche in Montoia 1995, 383).

V tem obdobju so nekatere ameriške univerze (npr. Stanford, Brown University, Massachusetts Institute of Technology–MIT) objavile pravila obnašanja, ki so definirala, kakšno naj bi bilo vedenje med študenti ter kakšno med študenti in profesorji. Sprva je šlo le za obnašanje, temu pa so kmalu sledila tudi določila glede izražanja. Njihov cilj je bil dati konkretno vsebino spoštovanju do drugega. Prepovedano je bilo “verbalno in fizično obnašanje, ki ustvarja sovražno, ogrožajočo, neprijetno atmosfero na univerzi, v profesionalnih odnosih ali v človeških odnosih nasploh” (Harroche in Montoia 1995, 380). Prav ta medlost definicije je povzročila precej dvomnosti, saj je nadlegovanje odvisno od interpretacije govorca, kot tudi od naslovnika tovrstnega govora. Kmalu so se pojavile tudi ključne kritike, da tovrstna pravila kršijo temeljno človekovo pravico do svobode govora.

Pravila pa so bila zgolj posledica širše prakse na ameriških univerzitetnih kampusih: t. i. *Affirmative action* ali pozitivne diskriminacije. Ta si je prizadevala za pravice manjšin, ki so jih predstavljale ženske, hispanoameričani in temnopolti, ki naj bi morali postati enakopravni prevladujočim belcem, Judom in Azijcem (Harroche in Montoia 1995, 385). Da bi ameriške univerze kompenzirale krivice in neenakosti med družbenimi in etničnimi skupinami, so vzpostavile sistem kvot, jedro pozitivne diskriminacije, ki je tako povečal število omenjenih manjšinskih skupin. Ena ključnih kritik tovrstne politike je, da naj bi onemogočila pot do univerze marsikateremu sposobnejšemu pripadniku večinske skupine, namesto katerega je bil sprejet včasih manj sposoben pripadnik manjšine.

Posledice pozitivne diskriminacije na ameriških kampusih pa niso bila zgolj pravila obnašanja in izražanja ter sistem kvot, temveč tudi sprememba študijskih programov, ki naj bi bila do tedaj preveč usmerjena v belo zahodno intelektualno tradicijo (Harroche in Montoia 1995, 385). Ta je bila torej zožana v dobro študijskim smerem, posvečenim ženskam in manjšinam. Tako so se pojavili študijski programi, kot so “ženske študije” (Feminine studies) in “študije manjšin” (Minority studies), predvsem afriških in hispanoameriških.

Kmalu so pojav pozitivne diskriminacije in zahteve po politično korektnem govoru presegli meje univerzitetnih kampusov in se razširili na manjšine, kot so temnopolti, homoseksualci, ženske, priseljenci ter se postopoma pojavili med vsemi družbenimi skupinami, ki so se čutile tako ali drugače izključene. Zahtevali so delovna mesta zase in želeli so biti drugače naslovljeni.

Kot že omenjeno v podpoglavju o definicijah politične korektnosti, je pojem politične korektnosti danes prerasel pozitivno diskriminacijo in se nanaša na semantična preimenovanja skupin in posameznikov, ki se čutijo na kakršen koli način drugačni ali izpostavljeni, ter celo na družbena dogajanja in stanja, ki so olepšana z namenom prizanesti tem posameznikom oz. skupinam, ali pa s preprostim interesom nosilcev moči, da prikrijejo oz. omilijo določena dejstva.

2.2.3 O POLITIČNO KOREKTNEM V SLOVENŠČINI

V slovenskem prostoru vse do 90. let prejšnjega stoletja ni bilo nikakršne debate o politično korektnem izrazju v današnjem pomenu besede. Če so se v 80. letih že pojavljale diskusije o stigmatizaciji družbeno korektnih skupin v Sloveniji, jih na jezikoslovnem področju še ni bilo, kot ugotavlja Gorjanc (2004, 154). V 90. letih pa se je prvič odprla debata na temo vnašanja ženskih oblik v pravna besedila, vprašanje t.i. *obojespolne redakcije*.

Sprva jo je sprožil ljubljanski Mestni svet, ki je bil v dilemi, ali in kako je treba vpeljati žensko obliko v tovrstna besedila, in vprašanje so naslovili na slovenista Marka Stabeja in Ado Vidovič Muho, ki sta predlagala ohranitev zgolj moških oblik zaradi slovnične

nezaznamovanosti moškega spola (Stabej 1997). Takšno reakcijo slovenistov je v enem svojih prispevkov kmalu ostro skritiziral Marko Crnkovič (1995, 38). V omenjenem prispevku, naslovljenem *Politična korektnost in slovenščina*, se pojavi verjetno prvi poskus nekakšne definicije politično korektnega v slovenskem prostoru :

Pri politični korektnosti v vsakdanji rabi gre za to, da javno ravnanje in izražanje, ki se nanaša na celoto ali celote državljanov in državljanov, moralno in dejansko ne privilegira nobene številčno, socialno ali telesno močnejše ali sposobnejše skupine, oziroma ne zapostavlja nobene šibkejše ali manj sposobne. Z eno besedo: gre za nevtralnost javnega bontona kot najmanjšega, za vse sprejemljivega skupnega imenovalca tistega ravnanja in izražanja, ki se nanaša na vse (Crnkovič 1995, 38).

Crnkovič ugotavlja, da so v tujini fanatiki tovrstne prakse že tarča posmeha in da je natančno uveljavljanje enakosti težko in lahko pripelje do absurdov. V nadaljevanju Crnkovič doda, da za Slovenijo to ne velja, saj naj ne bi politična korektnost obstajala niti v ožjem pomenu, kaj šele v širšem – in kaj šele na nivoju jezika. “V Sloveniji je tako rekoč vsaka načeloma vsem namenjena jezikovna izjava strogo vzeto namenjena osebam moškega spola, slovenskega rodu, heteroseksualnih nagnjenj, trdnega zdravja in polnih telesnih dispozicij ter ateističnega svetovnega nazora ali rimokatoliške veroizpovedi – to dvojje je edina možna alternativa. Slovenija je mali raj za rabo politično, nacionalno in spolno kodiranega jezika” (Crnkovič 1995, 38).

Stabej je Crnkovičevi kriti nato odgovoril s prispevkom v Delu, kjer je dosledno uporabljal obe obliki za spol, in s tem nakazal na absurdnost obojespolne redakcije (Stabej 1997, 62). Po Stabejevem (1997) in Vidovič Muhinem (1997) mnenju so bili tovrstni poskusi uveljavljanja ženskih oblik ideološki ter niso ločevali med vprašanjem spola kot slovnične kategorije in med vprašanjem spola kot družbene skupine in vloge, čeprav se jezikoslovca v končni fazi strinjata, da je nezaznamovanost moškega spola vsaj deloma vendarle posledica patriarhalne družbe. Nazadnje je Stabej celo sprejel pomoč pri obojespolni redakciji šolske zakonodaje, 22. maja 1997 pa je v Uradnem listu RS izšla standardna klasifikacija poklicev, opravljena skoraj dosledno v obojespolni redakciji (Stabej 1997, 68). Tako je vsaj vprašanje obojespolne redakcije postalo bolj ozaveščeno v slovenskem prostoru in tudi slovenska znanost je opozorila na nekatere družbene samoumevnosti.

Vojko Gorjanc (2004) je morda med prvimi in eden redkih, ki spodbuja k tvorbi in rabi politično korektnjših izrazov za vse vrste družbenih manjšin. Poudarja, da imajo na tem mestu veliko delo leksikografi, ki lahko namesto ugotavljanja družbene realnosti z nerealnimi, celo na novo tvorjenimi besedami, z neustreznimi definicijami in zgledi rabe povzročijo celo dodatno stigmatizacijo določenih družbenih skupin (2004, 155), kot naj bi to počeli tudi Slovar tujk (1967), Slovar slovenskega knjižnega jezika (1970–1991) ter Slovenski pravopisni slovar (2001).

Poleg debate o seksizmu v jeziku in Gorjančeve kritike slovarskih iztočnic in zgledov rabe predvsem glede žensk in homoseksualcev v slovenskih slovarjih (gl. podpoglavje 5.3) obstaja še ena publikacija, ki bi poziva k bolj politično korektnemu izrazju: Kodeks RTVS (2000). 12. člen Kodeksa, naslovljen Odnos do nekaterih posebnih skupin in poslušalcev in gledalcev, v uvodu navaja: “Programi RTV Slovenija naj ne razglašajo Romov za kriminalce, žensk za gospodinje, pogrešanih ljudi za žrtve, homoseksualcev za neplodne, starih ljudi za nesposobne ali ljudi katerega koli poklica, nagnjenja ali načina življenja za ljudi, ki si zaslužijo posmeh. Ljudje naj nastopajo v vseh možnih vlogah, ki odsevajo realnost.” Ta del uvoda se zdi nenavadno poljuden, pretirano preprost ter v izbiri primerov nepremišljen in naključen. Nepremišljeno je namreč označiti vlogo gospodinje kot manjvredno in neplodnost je vse prej kot najpogostejša negativna opazka, namenjena homoseksualcem.

Posamezni podčleni 12. člena Kodeksa RTVS se nanašajo na odnos do žensk, invalidov, spolnih manjšin in starejših oseb. Glede žensk Kodeks RTVS zahteva predvsem rabo ženskih oblik poimenovanj. Mnogo natančnejši in sploh najbolj podroben je Kodeks, ko gre za odnos do invalidov: močno odsvetuje poimenovanja, kot so *pogumni junaki*, *usmiljenja vredne žrtve*, *gluhonemi*, *umsko prizadeti*, *defektni*, *hendikepirani*, *pohabljeni*, *pikrajšani*, *ki se ne morejo ločiti od invalidskega vozička* ali *ki so prikovani na invalidski voziček*. Na drugi strani kot ustrezno navaja rabo *invalid* in *invalidna oseba*, *gluhi* in *naglušni*, *slepi* in *slabovidni*, *gibalno ovirane osebe*, *ljudje na invalidskem vozičku* ali *ljudje, ki uporabljajo invalidski voziček*, *osebe z motnjami v duševnem razvoju* in podobno. Ko gre za otroke, Kodeks predlaga lekseme, kot so *otroci s posebnimi potrebami*, *gluhi in naglušni otroci*, *slepi in slabovidni otroci*, *gibalno ovirani otroci*, *otroci z motnjami vedenja in osebnosti* ter *otroci z govornimi motnjami*. Kar zadeva spolne manjšine, Kodeks RTVS ne navaja nobenih konkretnih

poimenovanj. Poziva le k pozornosti pri izrazih in opozarja, da se ne sme zamenjavati pojmov, kot so homoseksualnost, pedofilija, transvestija in transseksualnost. V zadnjem podčlenu 12. člena Kodeks RTVS odsvetuje rabo pomenovanj, kot so *življenje na obrobju*, *odvisnost*, *pasivnost* in *krhko zdravje*, ko se nanašamo na starejše ljudi.

Ugotovimo lahko, da je iz jezikovno-poimenovalnega stališča Kodeks predvsem odsvetovalen. Zares konkreten je le na področju invalidnosti, kjer odsvetuje zgoraj omenjene lekseme predvsem zato, ker naj bi bili “pokroviteljski”, “zastareli”, “žaljivi” ali pa “površno uporabljeni v pogovornem jeziku”, in namesto teh predlaga poimenovanja, ki so “sodobna” in “priznana v strokovnih krogih” (Kodeks RTVS 2000). Kriterij bi lahko označili kot precej ohlapen, po drugi strani pa je nedvomno jezik področje, kjer je težko zastavljati natančne meje. V primeru Kodeksa se zdi merilo za “pravilna” poimenovanja sodobnost in strokovnost; sama bi temu dodala tudi zgledovanje po tujih jezikih, predvsem angleščini. Od zgoraj priporočenih leksemov lahko tako označimo za politično korektna še posebej poimenovanja *gibalno ovirane osebe* in *otroci*, *osebe z motnjami v duševnem razvoju*, *otroci s posebnimi potrebami* in *otroci z motnjami vedenja in osebnosti*. Nenavadno je predvsem dejstvo, da Kodeks toliko besed namenja invalidnosti, medtem ko ostale tri omenjene skupine (ženske, spolne manjšine, starejše) omenja zelo na kratko. Prav tako povsem izpušča druge skupine in področja, ki so danes tarča politične korektnosti in ki jih bom obravnavala v analitičnem delu naloge.

Čeprav je v francoskem/frankofonem in še posebej v angleškem jezikoslovju literature, posvečene tovrstnemu besedišču, več kot v slovenščini, vsekakor ne moremo zanikati, da politično korektno izrazje pri nas ne obstaja, saj že samo iskanje slovenskih ustreznih angleških ali francoskih politično korektnih izrazov na medmrežju pokaže zadetke. Gre le za prevelik vpliv predvsem angleškega jezika, za nepremišljene in nezavedne kalke? Natančnejše idejo o dejanskem stanju v slovenščini bo lahko dala šele podrobnejša analiza.

2.3 SPLOŠNI DRUŽBENI RAZLOGI ZA POLITIČNO KOREKTNOST IN PRETEKLE SORODNE OBLIKE POJAVA

2.3.1 TABU

Na politično korektno izrazje lahko gledamo kot na še enega od načinov, kako se izogniti tabujem v jeziku. Beseda *tabu* izhaja iz polinezijskih jezikov, v katerih pomeni *prepovedan, prepovedano*, in se rabi za prepovedi vseh vrst (Radcliffe-Brown 1939, 5). V evropske jezike je prišla konec 18. stoletja prek potopisov Jamesa Cooka, v katerih je avtor z besedo *tabu* (ali *taboo*) opisoval obnašanje Polinezijcev do vsega, kar se ne sme narediti, v kar se ne sme vstopati, česar se ne sme videti ali dotakniti (Allan in BurrIDGE 2006, 4; Hughes 2010, 45). Allan in BurrIDGE (2006, 27) splošneje definirata tabu kot “prepoved določenega obnašanja v določeni družbi, v specifičnem kontekstu, v določenem času in prostoru”. Na istem mestu avtorja menita, da tabuji “nastanejo na podlagi družbenih omejitev na posameznikovo obnašanje, ko bi to lahko povzročilo nelagodnost, zlo ali poškodbo”.

Tabu je obstajal v vseh časih in prostorih, le tabuizirane teme so se spreminjale (Andrews 1995; Allan in BurrIDGE 2006; Hughes 2010). Tradicionalno so tabuizirane teme zavzemale predvsem z religijo povezana bitja, kraje ali predmete, o katerih se ni smelo spregovoriti. Poleg tega so predstavljali tabu tudi telo in telesni organi, predvsem v povezavi s spolnostjo in izločanjem, pa tudi bolezni, smrt in ubijanje (Allan in BurrIDGE 2006, 1; Hughes 2010, 45). Tradicionalno je tako tabu pomenil *strogo prepovedano prakso*.

Dandanes je situacija drugačna, saj je moderni pomen besede *tabu* postal zgolj *skrajno neprimerno*, nanašajoč se predvsem na besedje bolj kot splošneje na prakse. Tako se je vloga tabuja zožala na semantično: tabu so postale besede, ki se jih ne sme izgovoriti v vljudni družbi. To pa niso le kletvice in vulgarne besede, temveč se v ohlapno kategorijo uvršča vse več poimenovanj, ki so še ne tako dolgo tega veljala za družbeno sorazmerno sprejemljiva. Prav na tem mestu lahko napravimo povezavo s politično korektnim izrazjem, saj nadomešča besedje, ki je še nedavno predstavljalo “zgolj” stereotipizirano ali zaznamujoče izrazje, dandanes pa je postalo tabu. Tako so danes tabuizirane teme razširjene in zajemajo tudi nespoštljiva poimenovanja za ženske, homoseksualce, tujce,

manjšine, kot tudi za duševno in telesno bolne ljudi. Še več, tabu so postali debelost, raznovrstne odvisnosti, revščina, finančna kriza ter celo okoljski problemi in pravice živali. Ugotovimo lahko, da je beseda *tabu* rabljena vse ohlapneje za besede, ki veljajo za neprimerne in nesprejemljive v javnosti (Hughes 2010, 45–49; Allan in Burridge, 236–253).

Kot same tabuizirane teme so se skozi čas spreminjale tudi posledice kršitve tabuja. Tradicionalno je veljalo, da so tovrstna dejanja povezana s hujšim ali lažjim fizičnim ali metafizičnim tveganjem: ljudje so verjeli, da lahko prekoračitev tabuja kršitelja privede do bolezni ali celo smrti, ali pa se je kršitev končala z lažjimi oblikami kazni, kot so zaprtje, telesne kazni, socialna izločitev ali pa preprosto nestrinjanje. Danes je strah pred kakršnim koli kaznovanjem mnogo manj prisoten, pač pa se ljudje izogibajo tabuiziranemu izrazju predvsem v strahu pred osramotitvijo in izgubo spoštovanja s tem, ko bi morebiti žalili svoje občinstvo (Allan in Burridge 2006, 8–238).

2.3.2 CENZURA IN SAMOCENZURA

Izogibanje izrazju, ki velja za tabu, nas privede do pojma *samocenzure*: ljudje danes večinoma sami sebi preprečujejo, da bi v javnosti izustili določene besede, ki so povezane s tabuiziranimi temami, saj nočejo prelomiti družbenih konvencij in se želijo izogniti morebitnemu žaljenju naslovnikov, kot tudi ohraniti lastno dobro ime. Allan in Burridge (2006, 1) celo trdita, da ljudje ves čas cenzurirajo jezik, ki ga uporabljajo. To še posebej velja za novinarje, katerih diskurz je predmet te naloge.

Allan in Burridge (2006, 13–28) razlikujeta pojma *cenzura* (*ensorship*) in *cenzuriranje* (*censoring*). Cenzuro definirata kot “tipično institucionalizirano prakso, ki jo opravlja v te namene zaposleni cenzor” (Allan in Burridge 2006, 24). Avtorja tovrstno prakso povezujeta z močnimi vladajočimi razredi, ki naj bi delovali v skupno dobro z ohranjanjem stabilnosti in/ali morale v družbi (Allan in Burridge 2006, prav tam). Tovrstna cenzura ima dolgo zgodovino, pri čemer so vlogo cenzorja igrali cerkveni sveti, politične stranke in založniške hiše oz. posamezniki znotraj omenjenih institucij. Dandanes se zdi ta tip cenzure relativno manj pogost. Cenzura medijskega diskurza, ki

je v neposrednem interesu te naloge, se sicer še vedno pojavlja v sodobnih “demokratskih” družbah, a je bila mnogo bolj tipična v totalitarnih režimih (Hughes 2010, 49–59). Mogoče je, da politično korektno izrazje, ki ga bom analizirala v nadaljevanju na primeru slovenskih časnikov *Dnevnik* in *Delo*, deloma nadzoruje časopisna hiša. Vsekakor pa je mnogo bolj verjetno, da svoje besedišče presodijo in obsodijo novinarji sami.

Tako je tip nadzora rabljenega diskurza, ki se nas bolj neposredno tiče, to, kar Allan in Burridge imenujeta *cenzuriranje* (*censoring*). Pod tem pojmom avtorja razumeta predvsem dejstvo, da vsakdo, naj bo to uradni cenzor ali pa običajni posameznik, občasno cenzurira *svoje* obnašanje ali pa obnašanje bližnjega oz. znanca. V takšnih situacijah vsakdo igra vlogo neke vrste začasnega cenzorja. Tarča *cenzuriranja* so raznovrstni tabuji v določenem času in prostoru, medtem ko so tarča (uradne) *cenzure* le določene prakse tega istega časa in prostora (Allan in Burridge 2006, 13–28).

Samocenzuro lahko tako uvrstimo med *cenzuriranje*. Po Hughsovem mnenju (2010, 49–53) je samocenzura posledica družbene občutljivosti glede tega, kaj (v našem primeru: katero izrazje) je v določenem prostorsko-časovnem okviru družbeno sprejemljivo. Gre za obliko cenzure, ki jo je najtežje nadzorovati, saj le posameznik oz. v našem primeru novinar sam ve, kdaj je kaj namenoma izpustil oz. zapisal drugače, tj. s politično korektnejšim izrazom, da bi se izognil blažji ali hujši obliki kritike s strani kolegov ali pa naslovnikov. Kot že omenjeno, se nasprotniki politično korektnega besedja tovrstni praksi upirajo z argumenti, da se na ta način krši svoboda govora ter da tako samocenzura preprečuje objavo “resnic”, ki so družbeno manj ali nesprejemljive, in “ohranja mite” (Hughes 2010, 53). Zagovorniki po drugi strani trdijo, da je treba iz javne besede izločiti vsakršni morebitni sovražni govor, ali pa interpretirajo politično korektnost kot le še eno od družbenih konvencij. Tako Glenn Loury v svoji Teoriji politične korektnosti v javnih govorih razlaga, da se spretni tvorec javnega govora zaveda, da je njegov diskurz predmet interpretacije s strani občinstva in zato upošteva inference, ki jih njegovi poslušalci naredijo. Tako se z naslovniki igra nekakšno “igro izrazov” (Loury 1994, 6), saj se izogiba besedišču, za katerega ve, da lahko izvabi negativne sodbe ali asociacije, in zato raje uporabi tisto, za katero je prepričan, da ga bo njegovo občinstvo bolje sprejelo in s tem prikazalo tudi njega samega kot govorca/tvorca poročila v boljši luči. Končno Loury poudarja, da je pomembna lastnost

“režimov tihe cenzure” (Loury 1994, 19), kot imenuje družbe, v katerih vlada samocenzura, dejstvo, da si ne moremo privoščiti nespoštovanja tabujev oz. norme v imenu preproste iskrenosti (Loury 1994, 1–31).

Vprašanje, ki se zastavlja, je: kje je meja (samo)cenzuriranja jezika oz. kam jo potiskamo? Politično korektno izrazje *ni* pogosto tarča kritike, saj je takšna reakcija lahko razumljena kot deviantna. Naša družba je vajena vse večje posrednosti in zdi se, da izrazi za določene človeške lastnosti ter dogajanja in stanja v svetu postajajo vse bolj abstraktni. Poimenovalna funkcija jezika tako ni najbolje izpolnjena. Vsekakor pa tovrstna situacija v jeziku z zgodovinskega stališča ni osamljen pojav.

2.3.3 PREDNIKI POLITIČNO KOREKTNEGA GOVORA

Politično korektno izrazje je imelo svoje drugače poimenovane prednike, saj so raznolike družbe v vseh časih imele potrebo v jeziku prekriti nekaj, kar bi bilo preveč sramotno ali neprimerno izustiti ali zapisati. To so lahko bili konkretni predmeti ali pa abstraktni pojmi. Včasih se je zdelo nujno prikriti vsakršna čustva ali z jezikovnimi prijemi celo zatreti kritično misel. S tem namenom bomo predstavili obdobje t. i. *lesenega jezika* v Franciji, ki naj bi obstajal tudi pri nas, in Orwellov izmišljeni *novorek*.

2.3.3.1 PAPIRNATI/URADOVALNI JEZIK

Za razliko od Združenih držav Amerike naj bi izraz *politično korektno* na drugi strani oceana, še posebej v Franciji, prevzel *ožji* pomen. Nekateri francoski avtorji (npr. Antoine 2001; Mangeot 1997) tako menijo, da je politično korektni govor postal sinonim nekdanjega *langue de bois* (dobesedno: *lesenega jezika*), katerega še najboljši domači ustreznici bi bili *papirnati* ali *uradovalni jezik*. Tako politično korektno izrazje kot tudi *langue de bois* naj bi imela isti cilj: namerno zavesti naslovnika.

Slovar Le Trésor de la langue française definira la *langue de bois* kot “način izražanja v kodirani obliki, s frazeologijo, polno stereotipov in dogem, s pomočjo evfemizmov, stalnih besednih zvez; splošnih in/ali abstraktnih terminov polno ideološko sporočilo, ki ga ne bo mogoče očitati avtorjem, a katerega bo vendarle razumelo le majhno število izvedencev; vsakršen jezik, ki se napaja v slovarju stereotipov in z njimi povezanih stalnih besednih zvez.”

V nasprotju z ameriško navdihnjnim politično korektnim govorom, *langue de bois* izvira iz Vzhodne Evrope in je bil značilen za propagandni diskurz v nekdanjih socialističnih državah. V Rusiji je pred revolucijo leta 1917 obstajalo poimenovanje *hrastov jezik* (morda zaradi odpornosti hrastovega lesa, ki je metaforično nakazoval na odpornost jezika), ki se je nanašalo na težak administrativni stil, ki ga je s pridom rabila carska administracija. Kasneje se je *hrastov jezik* “poenostavil” v *lesenega*. Besedna zveza se uporablja za način govora in pisanja, ki je sestavljen iz stalnih besednih zvez, klišejev in kodificiranega jezika, ki se ga je v veliki meri uporabljajo v administraciji, politiki in medijih. Ko je v 70. letih 20. stoletja izraz prišel v francoščino iz poljščine, je pomenil *besedičiti, brezpomensko govoriti* (Antoine 2001, 1–5).

Švicarski jezikoslovec Seriot je celo opravil raziskavo o metadiskurzu o tovrstnem jeziku v nekdanjih socialističnih državah, med katere torej spada tudi današnja Slovenija. V veliko primerih je kot ustreznico našel poimenovanje *jezik politične propagande* ali podobno, v Sloveniji pa naj bi bila ustreznica *jezik množičnih občil* ali pa *uradovalni jezik* (Seriot 1989, 51). Avtor je v svoji raziskavi našel zanimivo slovensko publikacijo, ki se nanaša na avtorefleksijo o tovrstnem jeziku, in sicer o njegovi učinkovitosti in sporočilnosti bolj kot o sami ideologiji. Gre za delo *Povejmo naravnost! Jezikovni odsevi birokratskih odklonov v samoupravni družbi in jezik množičnih občil*, izdano leta 1985 v Ljubljani. Objavljena je bila v okviru konference o množičnih občilih, katere ključna tema je bil “jezikoslovni dogovor”, na katerem temelji samoupravni socializem in “neučinkovitost tovrstnega birokratskega jezika”, ki je povsem drugačen od vsakdanjega. Med konkretno kritiko besedišča, kot je pretirana raba pasivnih in neosebni struktur, pa se najde tudi pretiravanje z evfemizmi s primerom *negativni finančni saldo za izgubo*. Avtorji dela predlagajo ukrepe zoper takšen govor, kot na primer imenovati stvari s svojim imenom, s primerom *politik* namesto *delavec na družbeno-političnem področju* (Seriot 1986, 61–62). Prav ta dva

primera sta neposredno povezana z današnjim politično korektnim govorom; slovenski uradovalni jezik iz časa socializma je torej vsaj v nekaterih pogledih zametek današnjega politično korektnega.

Philippe Mangeot je zapisal, da so “pomeni politično korektnega [v francoščini] tako številni, da mu grozi, da se zruši pod svojo lastno težo” (1997, 1). Nekateri interpretirajo *politično korektno* v ožjem pomenu besedne zveze in vidijo razliko z *langue de bois* v tem, da lahko slednji pomeni jezik zase, saj se lahko iz njega tvorijo stavki ali pa celoten diskurz, medtem ko naj bi politično korektni govor spremenil le točno določene besede. Drugi naj bi interpretirali pojem v širšem pomenu besede in menijo, da takrat postane celo sinonim za *langue de bois*, ker ne gre zgolj za določene “popravke” besednih zvez, temveč za celoten evfemistični diskurz (Mangeot 1997, 1–2). Pri tem verjetno pozabljajo na druge postopke poleg evfemizmov, ki obema diskurzoma niso skupni.

Antoine (2001, 8) je mnenja, da za razliko od francoskega *langue de bois* politično korektni govor ponuja širše področje aplikacije in da ga ne diktira avtorski režim, temveč vlade, ki si prizadevajo za več demokracije. Sicer pa se vsaj delno zateka k istim besednim figura kot *langue de bois*, tj. h klišejem in k evfemizmom. Za slovenščino bi lahko dodali, da mnogo postopkov, kot so raba pasiva in neosebni struktur, značilnih za papirnatim oz. uradovalni jezik, nimajo ničesar opraviti s politično korektnim govorom.

Zaključimo lahko, da nikakor ne gre za popolnoma enaka pojava, čeprav imata delno podobne cilje in načine tvorbe izrazja. Četudi morda drži, da je v francoščini sam pojem *politično korektno* lahko pomensko zelo podoben pojmu *langue de bois*, se zdi razlika med *politično korektnim* in *papirnatim oz. uradovalnim jezikom* v slovenščini nesporna. V nadaljevanju nas bo torej zanimala predvsem potencialna raba *politično korektnega* v njegovem ožjem pomenu, torej politično korektne besedne zveze, katerih cilj je predvsem ne žaliti raznovrstnih manjšinskih skupin.

2.3.3.2 GEORGE ORWELL IN *NOVOREK*

Avtorji kot Antoine (2001) in Boulanger (2001), pa tudi Cameron (2005), Allan in Burrige (2006) ter Hughes (2010) primerjajo politično korektni govor (Antoine in Boulanger tudi *langue de bois*) z *novorekom* (*Newspeak*). Gre za izmišljeni jezik, o katerem piše George Orwell v svojem romanu 1984. Lik, ki v romanu izoblikuje *novorek*, je Syme, zaposlen na raziskovalnem inštitutu Ministrstva za Resnico. *Novorek* je skladenjsko in leksikalno zelo osiromašen in ima cilj zatreti vsakršno kritično misel. V romanu gre za izmišljeni jezik Oceanije in služi ideološkim potrebam socialistične države Insoc (English Socialism): ključni namen tega jezika je zavajati naslovnike glede realne situacije v svetu. Obvladajo ga le specialisti, sčasoma, do leta 2050, pa naj bi postal skupen vsem državljanom. Zapisan je celo v več različicah slovarjev, ki se stalno izpopolnjujejo in nadalje klestijo besede.

S politično korektnim govorom ga lahko primerjamo predvsem v siromašenju izrazja in uničevanju nians. Tako politično korektne besedne zveze pogosto temeljijo na istih besedah, kot so *osebe* (*osebe s posebnimi potrebami*, *slabovidne osebe* itd.). Politično korektne besede so izpraznjene pomenov s posamostaljenimi sedanjimi deležniki, (*istospolni* za *istospolno usmerjene*), poenostavljena tvorba pa je značilna tudi za *novorek*, ki tvori glagole iz samostalnikov. Podobnost bi lahko zaznali v še enem od načinov tvorbe *novoreka*: zanikanju afirmativnih terminov. V *novoreku* so namreč tvorili besedo *slab* kot *ne-dober*, predvsem zaradi načela gospodarnosti, v politično korektnem izrazju pa je to pogosta praksa zaradi težnje po evfemizaciji poimenovanj. Cameron (2005, 151) dodaja, da je bil *novorek* hkrati poln abstraktnih formulacij, izpraznjenih pomena; gre torej za še eno značilnost, v kateri je *novorek* podoben politično korektnim izrazom, npr. *racionalizacija poslovanja* za *odpuščanje delavcev*.

Omeniti moramo, da je kasneje *novorek* (oz. to velja vsaj za *Newspeak* v anglosaksonskem okolju) zaradi pogostosti rabe pridobil širši pomen evfemizmov polnega političnega diskurza, katerega ključni namen je zastreti dejstva (Hughes 2010, 102–104). Ena ključnih takšnih sodobnih besednih zvez, ki bi danes spadala v tako definirani *Newspeak*, je *kolateralna škoda* (Hughes 2010, 103–104). V tem pomenu se *novorek* povsem približa politično korektnemu govoru tako v širšem pomenu besede (kot tip diskurza) kot tudi v ožjem pomenu (posamezno izrazje).

2.4 PROBLEMATIKA POLITIČNE KOREKTNOSTI V JEZIKU

2.4.1 EVFEMIZMI IN POLITIČNO KOREKTNO IZRAZJE: *PROBLEM DEFINICIJE*

V prejšnjem poglavju omenjeno izogibanje *tabujem* prek neprestanega *samocenzuriranja* jezika nas privede še do tretjega ključnega pojma: *evfemizmov*. Tabuizirane pojme je namreč treba z nečim nadomestiti, najpogosteje z olepševalnimi ali omiljujočimi poimenovanji, ki se na naslovnike nanašajo z dobršno mero previdnosti. Kaj zares so evfemizmi in kaj so torej v odnosu do njih politično korektni izrazi? Je med njimi sploh razlika?

Zdi se, da sta oba pojma še vedno (ali pa vse bolj) ohlapna, in da je podobnost ali razlika med njima odvisna od interpretacij, ki jih ima vsak od obeh izrazov. Allan in Burrige splošno opredelita evfemizme kot neposredno posledico samocenzure: “evfemizmi so alternativa neljubemu izrazu” (2006, 33) in rabimo jih z namenom, da bi se izognili morebitni osramotitvi samega govorca, neposrednega občinstva ali pa neprisotnega naslovnika. Značilno za evfemizme je, da so figurativni oz. posredni, za razliko od izrazov, ki jih avtorja imenujeta *ortoepizmi* in ki so še vedno vljudna, a bolj neposredna poimenovanja¹. Obe kategoriji sta nasprotni *disfemizmu*, izrazu, ki se mu skušamo izogniti (Allan in Burrige 2006, 10–33).

Podobno funkcijo evfemizmov identificira tudi Kerry Linfoot-Ham (2005, 228), ki ugotavlja, da je cilj evfemizmov predvsem zaščititi pisca/govorca ali/in bralca/poslušalca pred morebitno žalitvijo. Kerry Linfoot-Ham je ena redkih avtoric, ki poudarja vlogo *konteksta* pri interpretaciji evfemizmov, kar otežuje klasifikacijo tovrstnih poimenovanj. Avtorica hkrati trdi, da imamo ljudje socialno in čustveno *potrebo* po evfemizmih, saj nam omogočajo diskusijo o tabuiziranih temah, ne da bi s tem pretirano vznemirili ljudi, to pa naj bi delovalo kot ventil za sproščanje pritiska in hkrati ohranjalo vtis vljudnosti (Linfoot-Ham 2005, 227–230). Rawson (1981, 1) končno poudarja, da je vendarle treba biti pozoren na temno stran evfemizmov, ki je

¹ Izrazi, ki se zdijo optimalni za novinarski diskurz, so prav *ortoepizmi*, in v analitičnem delu bomo lahko preverili, kakšno je dejansko stanje v dveh ključnih slovenskih časnikih.

načrtno zavajanje naslovnika, ki pa hkrati zavaja tudi samega tvorca sporočila; tipičen primer je “etnično čiščenje”.

Kakšen je torej odnos med evfemizmom in politično korektnim izrazom? Za Halmari (2011, 828) je evfemizem ključno *sredstvo* politične korektnosti. Prav tako Hughes (2010, 18) meni, da je evfemizem v najbližjem semantičnem odnosu s politično korektnimi izrazi, saj gre pri vseh klasičnih formulacijah za izogibanje sramotilni ali žaljivi temi.

Po drugi strani pa Boulanger (2001), kot tudi Lebouc (2007), Marques (2009) in Hughes (2010) ugotavljajo, da segajo politično korektni izrazi onkraj tradicionalnih tematik, s tem ko zajemajo tudi npr. telesno obliko in zmogljivosti, pa socialni status in odvisnosti od drog. Dodatna razlika, ki jo Hughes zazna med evfemizmom in politično korektnim izrazom, je, da je slednji lahko pogosto *napačno poimenovanje (misnomer)*. Primer, ki ga Hughes največkrat navaja, je *industrial action* za *strike* (saj je stavka ravno *nasprotno* od industrijske akcije). Podobno razliko o napačnem poimenovanju ugotavlja Boulanger, ki poudarja, da naj bi evfemizmi le rahlo s tančico prikrili realnost in jo omilili, medtem ko politično korektno izrazje *pretrese*, *spodkoplje normo*, saj pogosto rabi besede, ki že imajo drug, točno določen pomen in tako lahko povzroči nesporazume in zmedo (2001, 154).

Allain in Burridge opozarjata, da niso vsi politično korektni termini evfemistični; nekateri naj bi bili natančnejši in drugi naj bi odsevali družbene spremembe, predvsem ko gre za poimenovanja družbenih skupin/manjšin po imenih, ki jih imajo te raje (Allan in Burridge 2006, 96). Tako naj bi bil na primer *partner* primernejši termin kot pa *soproga*. Pa so uporabljeni termini res ljubši dotičnim naslovnikom ali je morda to le mnenje samih novinarjev? O tem bomo lažje presojali prek konkretnih primerov v analitičnem delu naloge.

Nenazadnje naj bi bil politično korektni izraz pogosto močnejši od običajnega evfemizma, saj naj bi bil oblika javne akcije. S tem, ko s svojo nenavadnostjo pritegne pozornost nase, naj bi pripravil človeka do tega, da se ob jezikovni obliki, ki jo sreča, zamisli in jo ozavesti: na ta način ideja “javne akcije politične korektnosti” doseže naslovnika. Politično korektni izrazi naj bi na ta način pripomogli k odstranjevanju

stigmatiziranih stereotipov (Allan in Burrige 2006, 97). Ta ideja je sorodna z Whorfovo (1956), da lahko jezik omeji našo misel, kar bi pomenilo, da bi fiksiranju normativne rabe avtomatično sledil določen način mišljenja. Vsekakor pa obstajajo močni argumenti zoper tovrstno prepričanje, kot bomo videli v nadaljevanju.

2.4.2 KRITIKA POLITIČNO KOREKTNEGA GOVORA

Zahteva pripadnikov manjšinskih in drugih drugače ogroženih skupin, da se v družbi rabijo poimenovanja, ki jih ne žalijo, jih spoštujejo in obravnavajo kot enakovredne člane družbe, je povsem legitimna. Vseeno je naletela na prav tako legitime negativne odzive na več nivojih.

Ena ključnih kritik, ki se je pojavila že takoj ob rojstvu pojava na ameriških kampusih z objavo kodeksov govora, je, da je tovrstno početje *neustavno*, saj krši eno temeljnih človekovih pravic, svobodo govora (npr. Boulanger 2001, 147). Gre za neodtujljivo pravico, ki je ščitena vse dotlej, dokler ni zlorabljena, torej v primeru, ko bi spodbujala sovražni govor (Tomšič 2007). Politično korektni izrazi naj bi zahtevali toliko občutljivosti večine, da s tem spodbujajo demokratične prakse (Harroche in Montoia 1995, 378). Zagovorniki tovrstnega izražanja pa se sklicujejo ravno na to, da gre v nasprotnem primeru za rabo sovražnega govora.

Večina kritikov politično korektnega govora se strinja, da problem nespoštovanja ni problem jezikovne transkripcije, temveč družbene realnosti (Harroche in Montoia 1995; Andrews 1996; Antoine 2001; Boulanger 2001; Fairclough 2003; Lebouc 2007; Halmari 2011). Kritiki politične korektnosti menijo, da je napačno misliti, da so besede tiste, ki so odgovorne za družbeno bedo, spodbujajo sovraštvo, rasizem in homofobijo. Menjava besed za druge naj ne bi menjala mentalitete, ublažila neenakosti, izboljšala mnenj, spremenila odnosov v bolj spoštljive in izbrisala nesporazume, predsodke in strahove. "Jezikovni odgovor ne reši zunajjezikovnega problema," meni Andrews (1996, 391). Zagovorniki politično korektnega izražanja pa so, nasprotno, prepričani prav v vse to.

Nasprotniki politične korektnosti trdijo celo, da gre pri tovrstnem izrazju ne le za poskus izenačenja, temveč za *promocijo* manjšin. Harroche in Montoia (1995, 387) ugotavljata, da takšna politika daje osrednjo pomembnost drugačnemu, partikularnemu, s tem pa nasprotuje ključnemu principu demokracije, tj. enakosti. Politična korektnost naj bi se namreč v nasprotju z načelom enakosti trudila posameznikom in skupinam dodeliti pravico biti *prepoznavni* v njihovi drugačnosti. “Malikovanje manjšin” opaza tudi Boulanger: po njegovem mnenju naj bi vloga žrtve v današnjem svetu prinesla novo identiteto heroja; javno se pritoževati danes prinaša pravice (2001, 150–153).

Zagovorniki politično korektnih izrazov predvidevajo, da je odnos med poimenovanjem in poimenovanim zelo neposreden, jezikoslovci pa temu v večini nasprotujejo (Andrews 1996; Boulanger 2001; Fairclough 2003). Zagovorniki politično korektnega besedišča torej podpirajo stališče, da obstaja med jezikom in mislijo neposredna povezava: da jezik *predstavlja* misel ali da jo celo *kontrolira*.

Pomen politično korektnega termina pa je, gledano s stališča jezikoslovca, lahko ustvarjen samo prek interpreta (govorca ali poslušalca). Nič ni inherentnega jezikoslovni obliki v abstraktni obliki, brez realizacije jezikovnega akta (Andrews 1996, 392–401). Po Faircloughovem mnenju je ključna kontroverznost politično korektnega izrazja v tem, da obstajajo a) teorije, ki upoštevajo pomen *diskurza* in za katere se reprezentacije določenega besedja ustvarijo le skozi diskurz; te so nasprotne b) teorijam, da diskurz kot medij ne obstaja in se ustvarja neposreden odnos med tem, kar je izrečeno, *parole*, in abstraktnim jezikom, *langue* (Fairclough 2003, 23). Da beseda ni le odsev realnosti, temveč realnost sama, je zgolj mit, se strinja Boulanger (2001, 163).

Zelo pomemben problem pa lahko nastane pri tovrstnih poimenovanjih tudi iz povsem jezikoslovnega stališča, kot bodo pokazali tudi natančnejši zgledi v nadaljevanju, saj lahko pride do prave težave ali le delnega razumevanja besede ali besedne zveze. Tovrstni izrazi so lahko zelo ohlapni (*osebe s posebnimi potrebami*), pomen lahko prikrivajo za kratičnimi poimenovanji (*LGBT* za *lezbijke, geje, biseksualce in transseksualce*), včasih v iskanju prikrivanja realnosti to še bolj očitno izpostavijo, celo s prstom pokažejo nanjo (*istospolni partnerji* namesto *homoseksualci*). Besedne zveze prek tvorbe s parafraziranjem pogosto dobivajo stavčno podobo (*ljudje s prekomerno telesno težo*).

2.4.3 POLITIČNA KOREKTNOST KOT LEKSIKOGRAFSKI IN NORMATIVNI PROBLEM

Pomembno je, kakšen odnos imajo do politično korektnega izrazja slovarji, saj imajo zelo velik vpliv na širšo družbo. Povprečno jezikovno izobraženi posameznik bo v dvomu navadno odprl slovar maternega jezika, saj velja za eno ključnih jezikovnih avtoritet, kot ugotavljata tudi Gorjanc (2004, 160) in Boulanger (2001, 144). Navadno lahko skorajda poenostavimo, da za ljudi beseda v jeziku obstaja, če se pojavi v slovarju, sicer pa je v jeziku ni (Algeo v Gorjanc 2004, 157). Pojavljanje ali odsotnost tovrstnih izrazov v slovarjih in zgledi rabe imajo zato pomemben vpliv na morebitno ohranitev, razširjanje ali pešanje rabe.

Slovarji določenega knjižnega jezika so vedno odsev časa in prostora, v katerem nastajajo. Gorjanc (2004, 153) jim pripisuje še večjo vlogo: "Slovarji imajo pomembno družbeno funkcijo, v družbi so sprejeti ne le kot zbirka besedja določenega jezika, ampak kot zaklad kulture in celot celotnega ljudskega vedenja." Na njihovo vsebino pa ne vplivajo le družbene vrednote, temveč tudi skupina leksikografov, ki jih ustvarja, saj se v slovarju zrcalijo tudi njihove vrednote in odnos do sveta, kot se strinjajo Boulanger (2001, 145), Gorjanc (2004, 154) in Hughes (2010, 88).

Tradicionalna naloga slovarjev je kar se le da nepristransko popisati jezikovno realnost. K tej spada tudi odnos do raznovrstnih manjšin v najširšem pomenu besede, ki se odseva v jeziku in ki predstavlja jedro spora zagovornikov in nasprotnikov politične korektnosti. Leksikografi so tako postavljeni pred posebej težavno in družbeno odgovorno nalogo: kako objektivno predstaviti jezikovno rabo ter hkrati zadovoljiti potrebe ljudi, ki se čutijo ogroženi? Jezikoslovci imajo glede tega lahko celo povsem nasprotujoča si mnenja.

Drug problem pa je povsem praktične narave: v določenih okoliščinah, kot je na primer relativna majhnost naroda, se lahko zgodi, da je na voljo en sam slovar knjižnega jezika, med slovarji ni tekmovalnosti in torej edini obstoječi slovar predstavlja absolutno avtoriteto. Če še tega morda obnavljajo le redko, se v takšnih družbah lahko pripeti, da

slovar odseva družbene vrednote in izražanje nekega drugega časa in prostora. Na ta način morda vpliva na nadaljnjo rabo določenih besednih zvez, ki bi z rednejšim obnavljanjem slovarja že bile nadomeščene. Oglejmo si primer slovenščine in francoščine.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) je nastajal v obdobju med letoma 1970 in 1991 ter nedvomno odseva ideologijo tistega časa in za to zadolžene leksikografske skupine. Šlo je za obdobje, ko družba še ni bila zelo občutljiva glede poimenovanj, s katerimi se je nanašala na manjšinske skupine. Tako se marsikateri pozitivni in predvsem negativni predsodki, ki so bili zakodirani v takratnem jeziku, ohranjajo v slovarju. “Tudi če ti predsodki v družbi izginejo, ostanejo zakodirani v jezikovnih izrazih, česar se velikokrat niti ne zavedamo,” ugotavlja Gorjanc (2004, 154). In če te jezikovne izraze hrani še slovar, je njihov nadaljnji obstoj zagotovljen.

Gorjanc je analiziral slabšalne izraze predvsem za (vsaj v preteklosti) stigmatizirane družbene skupine, kot so ženske in homoseksualci. V SSKJ, ki naj bi bil predvsem deskriptiven jezikovni priročnik, kot ključne slabosti za današnji čas in prostor Gorjanc izpostavlja naslednje: slovar ne odseva več jezikovne realnosti, ker je zastarel in ker se že v času nastanka ni opiral na realne jezikovne korpuse (ker to še ni bilo mogoče) ter so tako iztočnice še v toliko večji meri izbor leksikografov. Še bolj kot iztočnice naj bi ideologijo odsevali *zglede rabe*, ki naj bi pogosto spodbujali seksizem in homofobijo.

Ko Gorjanc izraze iz SSKJ primerja s slovarskim delom Slovenskega pravopisa (SPS) iz leta 2001, ugotavlja, da je slednji preprosto prevzel tovrstno žaljivo izrazje iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika, s čimer naj bi bil neobčutljiv do družbene stvarnosti: primerjalna analiza s korpusom FIDA naj bi namreč pokazala, da SPS pogosto navaja izrazje, ki ga v dejanski jezikovni rabi sploh ni. Predvsem poimenovanja z negativno konotacijo, ki niso odsev dejanske rabe, naj bi sprožala in podpirala homofobijo in seksizem. Gorjanc navaja primer iz SPS *istospolnica* za homoseksualko, izraz, ki ga (po njegovem mnenju) ni v rabi, a v družbi sproža potencialno rabo in to je “naravnost odprta pot k nadaljnji stigmatizaciji določene skupine ljudi,” kot ugotavlja avtor (2004, 157). Še posebej pa SPS očita, kadar žaljivim izrazom ne pripisuje oznak o rabi, kar ima lahko težke posledice v družbi, ki tovrstne priročnike uporablja za jezikovno referenco.

Gorjanc tako meni, da ni res, da bi morali slovarji zgolj odsevati družbeno realnost in čakati, da se ta spremeni, temveč ukrepati in ponuditi politično korektnije izrazje ter biti v zgledih rabe bolj pozitivno diskriminatorni do marginaliziranih družbenih skupin, saj bi se na ta način dalo marsikaj narediti za omenjene manjšine.

Zanimivo je opazovati, da je mnenje kanadskega (frankofonega) jezikoslovca Boulangerja povsem nasprotno; z Gorjancem se strinja zgolj v ideji, da slovar odseva družbene vrednote nekega časa in prostora. Sicer pa v znanstvenem članku, napisanem v istem časovnem obdobju ali celo prej (2001), opaža predvsem nasprotno. Slovarji, ki so po Boulangerjevem mnenju že vse preveč revizionirani, prečiščeni in prestrašeni pred politično nekorektnimi izrazi, naj bi postali “malikovalci manjšinskih kultur”; meni, da gre v današnjem času in prostoru, vsaj v francoskem jeziku v Kanadi, za promocijo manjšin, medtem ko bi se večina morala čutiti zelo krivo zaradi rabe neprimernih poimenovanj (Boulanger 2001, 150). Nad leksikografijo naj bi bdela nova nevarnost, in sicer “nujna podvrženost omiki in jezikovni ortodoksnosti” (Boulanger 2001, 145).

Boulanger torej bolj kot Gorjanc vztraja pri tem, da je treba popisati jezikovno *realnost* ter ne nujno brisati obstoječega in s predlogi politično korektnega izrazja ščititi ali celo povečevati manjšin. Boulanger ugotavlja, da predlogi določenega politično korektnega izrazja postavljajo pod vprašaj nepristranskost slovarja in leksikografov, katerih naloga ni izmišljevati si jezik, pač pa opisati tudi tisto, kar je cenzurirano, saj slovar ne prehiteva družbe, temveč je le njen leksikalni podaljšek. Kanadski avtor meni, da s tem, ko želimo izbrisati besede, ki govorijo o zgodovinskem spominu, želimo izbrisati zgodovino. Besede bi morale izginjati iz slovarja zato, ker niso več v rabi, in ne zato, ker imajo neprijetno konotacijo. Tako ne bi smeli popustiti pritiskom manjšin in iz slovarjev izločiti vsako besedo, ki je potencialno zaznana kot marginalizirajoča (Boulanger 2001, 157–160).

Naslednja težava, na katero opozarja Boulanger, pa je *spodkopavanje leksikalne norme*, ki jo lahko povzroči politično korektno izrazje. Če *malentendant* (dobesedno: *slaboslišni; naglušen*) lahko v določenih primerih celo *nadomesti* besedo *sourd* (*gluh*), kot ugotavlja Boulanger, to spodbija pomen sestavnih delov besede – *slabo slišati se*

naenkrat pomensko zlije z *ne slišati* in spodkoplje normativni pomen besede *slabo*, poprej nezaznamovana beseda *gluh* pa pridobi negativno konotacijo. Če so *osebe s posebnimi potrebami* raznovrstni telesni ali umski invalidi, kako naj se nanašamo na ostale ljudi, ki imajo posebne potrebe iz povsem drugačnih razlogov in kaj se zgodi s pomenom besede *posebno*? Zaradi politično korektnega izrazja “norma izgublja svoj smisel normalnega, nezaznamovanega” (Boulanger 2001, 159).

Ko primerjamo tako raznoliki, a legitimni jezikoslovni mnenji, kot sta Gorjančevo in Boulangerjevo, ugotovimo, da so leksikografi dandanes pred zelo težko nalogo, saj bodo le s težavo na objektivni in hkrati demokratičen način opisali besedišče. Ključno vprašanje, ki se torej zastavlja leksikografom, je, ali je treba slabšalno besedje popisati zato, da ga s tem obsodimo in na takšen način premagamo ponižujoče in diskriminatorne besede, ali jih je treba, nasprotno, zamaskirati, zamolčati, se jim odpovedati in celo predlagati nove. Veliki francoski leksikograf Alain Rey predlaga, da bi morali ubrati nekakšno srednjo pot in da se ne bi smeli podvreči pretiranemu čiščenju, ampak “dati besedo v kontekst, brez milosti in pretirane previdnosti” (Rey v Boulanger 2001, 157). Vojko Gorjanc pa bi ob tem najbrž dodal, da je treba ravno pri izbiri konteksta, torej zgleda rabe, biti še posebej previden, da ne obnavljamo ali celo sprožamo nestrpnosti, iztočnice pa skrbno opremiti s kvalifikatorji. Pisanje slovarjev tako v prihodnosti gotovo ne bo enostavna naloga.

2.5 VRSTE ANALIZ POLITIČNO KOREKTNEGA IZRAZJA

2.5.1 TIPI LEKSIKALNIH IN SEMANTIČNIH SPREMEMB PO HUGHESU

Politična korektnost je lahko izražena po eni strani z novotvorjenimi besedami, po drugi pa z že ustaljenimi besedami, ki jim je pripisan nov pomen. Oba postopka skupaj Hughes izvorno imenuje *semantični inženiring*, temeljil pa naj bi na predpostavki, da bo nova opredelitev pogojev, vlog in programov spremenila individualne ali družbene donose. Pri prvem tipu gre za leksikalne spremembe, saj se spremeni zaloga besed nekega jezika, pri drugem pa za semantične spremembe, saj se razvije pomen že obstoječih besed. Hughes v obeh tipih ločuje tri *razloge* za spremembe: ti so lahko simbiozni, mediirani ali pa orwelljanski (2010, 26–31).

Simbiozne naj bi bili po Hughesu tiste semantične ali leksikalne spremembe, ki odražajo spremembo realnosti ali vrednot. Tako avtor omenja, da so na primer v obdobju razcveta monarhij pojmi kot *demokracija* in *politik* imeli negativen pomen, *aristokracija* pa je dobesedno pomenila *vodstvo najboljših* (Hughes 2010, 26).

Mediirane spremembe naj bi bile tiste, ki nove besede in pomene vpeljujejo prek medijev. Vpeljevale naj bi jih predvsem skupine, ki se zavedajo moči medijev in ki prek njih uveljavljajo svoje interese. Takšna naj bi bila danes večina sprememb, začele pa so se ob pojavu tiska z raznimi pamfleti, ki so tako v času reformacije uporabljali proti papežu naperjene termine. Današnje besede kot posledice mediiranih sprememb naj bi bile ali popolnoma nove, brez semantične preteklosti, kot na primer angleška brezspolna različica *natakarja*, *waitron*, ali pa feministična različica množine za angleško besedo *ženske*, *wimmin*, v želji po izogibanju besedi *moški*, *men*. Druge besede so le spremenile oz. dodatno razvile svoj pomen, na primer *homofobni* in *multikulturalni*, tako v angleščini kot v slovenščini. Spet tretje so bile zaradi svoje neprimernosti preprosto odstranjene iz rabe, nadomestili pa so jih evfemizmi. Hughes kot primere odstranjenih besed citira angleške besede 'addict' (odvisnik), 'alcoholic' (alkoholik), 'cripple' (pohabljenec); (2010, 27).

Orwelljanske spremembe so najbolj iznakazujoče in nerealne, saj je za to, da se ustvari nova beseda ali vsili nov pomen že ustaljenemu poimenovanju, uporabljena vsa propagandna mašinerija sodobne države. Čeprav so poimenovane po Orwelovi negativni utopiji, romanu 1984, ki temelji predvsem na komunizmu, se jih najde tudi v današih svobodnejših ureditvah, Hughes pa za primer navaja besedno zvezo *zračna podpora* (*air support*), ki tudi v slovenščini že postal evfemizem za bombardiranje (Hughes 2010, 27).

V diskusiji analitičnega dela te naloge bom poskušala identificirati slovenske primere vseh treh podzvrsti leksikalnih in semantičnih sprememb, kot jih definira Hughes.

2.5.2 TVORBA POLITIČNO KOREKTNIH IZRAZOV PO LÉBOUCU IN BOULANGERJU

Politično korektno izrazje se je v angleščini, kjer se je sprva pojavilo, tvorilo z določenimi postopki tvorbe, ki so se nato ustalili in so jih v veliki meri prevzeli tudi jeziki, ki so tovrstno izrazje pričeli vpeljevati. Tako v francoščini te tvorbenne postopke popisujeta predvsem belgijski avtor Boulanger (2001) in kanadski jezikoslovec Lebouc (2007). V slovenščini nisem zasledila analize tvorbenih postopkov politično korektnega izrazja, saj v splošnem znanstvenih prispevkih na to temo skoraj ni najti. Zato se pri analizi tvorbenih postopkov opiram na Leboucove in Boulangerjeve načine tvorbe, ki jih bom skušala identificirati v analitičnem delu naloge na primeru slovenščine.

Pri oblikovanju politično korektnih izrazov tvorci posegajo po:

- nikalnih oblikah
- znanstvenem jeziku
- tujih izrazih
- kraticah/akronimih
- posamostaljenih pridevnikih
- številčnih označevanjih
- perifrazah z besedo *oseba*

(Boulanger 2001; Lebouc 2007).

2.5.3 TEME *POLITIČNO KOREKTNEGA IZRAZJA PO LÉBOUCU*

Večina avtorjev ugotavlja, da je sprva morda izraz resda zadeval predvsem manjšine, ki so se čutile tako ali drugače ogrožene, dandanes pa naj bi se tovrstno izrazje razširilo na prav vsa področja. Zdi se, kot da bi želeli zgolj z nežaljivimi, omiljenimi ali celo izkrivljenimi poimenovanji spremeniti družbeno realnost.

Lebouc (2007) našteva deset ključnih področij rabe, ki bodo (skupaj z izrazjem, ki ga v francoščini predlaga avtor) služila kot iztočnica za analitični del diplomske naloge. Ta področja so naslednja:

- fizične pomanjkljivosti in starost
- spolnost
- šolstvo
- ekonomija
- bolezni in zdravstvo
- pravo, policija, kazni in zločini
- mesto in družba
- politika
- vojska
- necenjeni poklici.

3 POLITIČNO KOREKTNO IZRAZJE: ANALIZA PRIMEROV

3.1 METODOLOGIJA

3.1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Politično korektno besedje je danes širok pojem, kot je razvidno že na podlagi teoretičnih izhodišč. Navadno se nanaša na način izražanja, ki želi biti zelo spoštljiv in nežaljev do raznovrstnih skupin ali manjšin, ki se čutijo ogrožene in odstopajoče od “normalne” večine. Še več: tako je lahko poimenovano besedje, ki je v javnih besedilih rabljeno za vsakovrstne situacije, ki imajo negativno noto oz. so neprijetne in se jih zato uporabnikom zdi primernejše olepšati. V večini primerov gre torej za že ustaljene ali pa nove evfemizme. Olepševalni izrazi včasih tudi spodkopavajo normo s tvorbami, ki jih jezikovni sistem ne ali zgolj slabo dopušča, predvsem pa pogosto stopajo v konkurenco z že ustaljenim pomenom neke besede ali ga celo spodrivajo.

V tej nalogi politično korektno izrazje analiziram v najširšem pomenu: navajam torej besedje, s katerim se novinarji nanašajo na občutljive družbene skupine, kot tudi tisto, s katerim opisujejo neprijetne dogodke in stanja. Pri tem se opiram predvsem na analizo belgijskega jezikoslovca Georges Lebouca v delu *Parlez-vous politiquement correct* (*Govorite politično korektno?*) iz leta 2007, kot tudi na v letu 2010 objavljeno delo *Political Correctness: A History of Semantics and Culture* (*Politična korektnost: Zgodovina pomena in kulture*) avtorja Geoffreyja Hughesa. Lebouc kot področja tvorbe politično korektnega izrazja navaja naslednja: religija, vojska, poklici, ki veljajo za manjvredne, politika, rase, družba in mesto, sodni sistem, gospodarski problemi, bolezni, šolstvo in spolnost. Hughes področja, ki kličejo po politični korektnosti, deli na tradicionalna oz. že utrjena, kot so rase in etnije, ksenofobija, invalidnost, telesne in duševne bolezni, spolna usmerjenost, zločin in odvisnosti; navaja pa tudi novejša teme, kot so motnje hranjenja, osebni videz ter celo okoljski problemi in pravice živali. V analizi sem tako pozorna predvsem na omenjena področja in na slovenske ustreznice besed, ki jih kot politično korektno predlagata Lebouc v francoščini in Hughes v angleščini.

3.1.2 GRADIVO IN NAČIN ANALIZE

Analiza temelji na zaporednih izdajah časnikov *Delo* in *Dnevnik* od 26. junija do 9. julija 2010. V gradivu so zajeti vsi prispevki znotraj omenjenih časnikov (brez prilog). Če se določen leksem pojavi v istem prispevku več kot enkrat, je izpisan le enkrat. Število s sobesedilom izpisanih izrazov tako odraža število prispevkov, v katerih se določena beseda oz. besedna zveza pojavi, ter posledično odseva njeno redkost oz. pogostost v vzorcu. Kadar je mogoče, je pogostost poimenovanja za primerjavo preverjena v slovenskem besedilnem korpusu Gigafida (stanje 5. junija 2011), ki z 1,1 milijarde besed zavzema vzorčni del jezika² (Krek v Tomažič, 2011).

V časnikih najdeno izrazje je razvrščeno v teme, ki se idejno opirajo na Leboucove in Hughesove, a so prilagojene vzorcu, uporabljenem v tej nalogi. Besedišče je tako razdeljeno v naslednje teme: tuja verstva in ljudstva, spolnost, starost in smrt, poškodbe in bolezni, revščina, vojna in vojska, zločin (in kazni), ekonomija (in njena terminologija), gospodarska kriza, laži. Vsako izmed naštetih področij in pogosto tudi posamezni izrazi so kratko komentirani, včasih pa so dodane še opombe posameznim primerom, ki tako ali drugače vzbudijo pozornost zaradi svoje oblike ali sobesedila.

Če za isti pojem obstaja več evfemizmov, so hierarhično razporejeni od manjše proti večji stopnji olepševanja. V določenih primerih, ko se mnenje o politični korektnosti izraza med novinarji in referenti razlikuje (npr. *istospolni* in *homoseksualci*) ali pa je korektnejša različica avtorjem prispevkov nejasna (npr. *Judje* proti *Židje*) sta navedeni in primerjani obe različici (ali celo več). Včasih so navedena tudi poimenovanja, ki direktno ne nadomeščajo nobenega drugega, a so že v osnovi (navadno zaradi relativno sodobne tvorbe) politično korektna.

Analizi primerov sledi diskusija, ki povzema ključne ugotovitve o analiziranem besedišču. Na tem mestu je besedje tudi razvrščeno glede na tvorbene postopke, kot jih predlaga Lebouc, in glede na vrsto semantične spremembe, katere rezultat je olepševalni izraz, in sicer po Hughesovem zgledu.

² Besedila v Gigafidi so vzeta iz mnogih revij, večine dnevnih časopisov, knjig številnih založb, pa tudi iz spletnih strani državne uprave in večjih podjetij ter (nečasopisnih) novičarskih portalov (Krek v Tomažič, 2011).

3.2 ANALIZA

3.2.1 TUJA VERSTVA IN LJUDSTVA

JUDJE vs. ŽIDJE

Gre za dva izraza, od katerih naj bi bil prvi, *judje*, v slovenščini politično korektnější različica. Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) sicer ne označuje nobene razlike med terminoma *judje* in *židje* in pripisuje potencialni slabšalni pomen obema. V intervjuju za prilogo Mohorjeve družbe Celovec (2010, 15) dr. Klemen Jelinčič-Boeta razlaga, da je beseda *Jud* pravilnejša zaradi treh razlogov: “Primož Trubar uporablja besedo *Jud*, dežela, iz katere prihajajo *Judje*, je *Judeja* in ne *Žideja* in beseda *Žid* je popačenka iz italijanskega *Guidi*.” Različica *žid* naj bi bila na naših tleh starejša in še vedno rabljena v drugih slovanskih deželah. Danes pa naj bi bila pri nas manj sprejeta med pripadniki judovske vere, ker naj bi vzbujala stereotipe tujstva, skopušva itd. O bolj zaželeni rabi variante *judovski* lahko sklepamo tudi s pomočjo dejstva, da se uradno tovrstna slovenska skupnost imenuje *judovska* in ne *židovska*. Obe različici se lahko pišeta z veliko ali malo začetnico, pri čemer raba velike označuje predvsem ime ljudstva, raba male začetnice pa versko pripadnost.

Analiza časnikov zanimivo ponazarja, da (tudi) v novinarskem diskurzu politično korektnější raba (še) ni povsem jasna, saj najdemo obe varianti, čeprav je različica *Judje*, torej korektnější, malce pogostejša (*Jud*: 8 prispevkov; *Žid*: 6). Načeloma se za varianti v samostalniški obliki rabi velika začetnica, torej *Judje* kot ljudstvo.

Jud (in izpeljanke)

- “Množičen pretep Judov in Arabcev v Rimu” (Delo 2010d, 7; **podčrtala K. A., tu in v nadaljevanju**³).
- “Ob judovskem pokopališču bo gostinski lokal” (Munih 2010, 4).

³ Tudi vse ostale podčrtave besed in besednih zvez v citatih iz časopisov v nadaljevanju naloge sem dodala avtorica besedila, Kaja Androjna.

- “Pohod v spomin na emigracijo Judov” (Delo 2010h, 26).
- “In približno polovica jih meni, da so bili njihovi rojaki soodgovorni za nacistični poboj Judov” (Kramžar 2010, 6).
- “Francisco Franco je dal leta 1941 sestaviti seznam 6000 Judov in ga izročil nemškimi nacistom” (Dnevnik 2010d, 26).
- “Moja žena je bila Judinja in ko so stvari postale res težke, mi je povedala, da lahko že jutri odideva iz države” (Bucur v Kosmos 2010, 16).
- “/.../ na področju vokalne literature pa bodo v ospredju Mozartov Rekviem in judovska sakralna glasba, ki bo zaznamovala prvi slovenski nastop Londonskega zbora /.../” (Rak 2010, 18).
- “V njej opominjajo na zločine okupatorjev med drugo svetovno vojno na območju BiH nad Judi, Romi in Srbi /.../” (Delo 2010f, 8).

Žid (in izpeljanke)

- “Židovsko pokopališče v Rožni dolini je največje židovsko pokopališče v Sloveniji” (Munih 2010, 4).
→ Za prispevek, iz katerega je vzet primer, je potrebno poudariti, da predstavlja edinstveno izjemo, saj avtorica izmenično uporablja obe varianti (*judovsko* in *židovsko*) in ju torej obravnava kot enakovredni (za primer s pridevnikom *judovski* gl. zgoraj: Munih 2010, 4).
- “/.../ saj se zunanji minister židovske države Avigador Liberman ne more sprijazniti z dejstvom, da o pogovorih ni bil vnaprej seznanjen” (Delo 2010i, 7).
- “/.../ da bo Ankara, če se Tel Aviv ne bo opravičil za napad, povsem pretrgala odnose z židovsko državo /.../” (Miholič 2010, 6).

- “A še za njegovega življenja so antisemiti pridobili vpliv in ga preganjali kot Žida” (Zgonik 2010, 20).
 - “/.../ je ameriška administracija nazorno pokazala nezadovoljstvo s politiko svojih tesnih bližnjevzhodnih zaveznikov in užaljenost zaradi napovedi o gradnji novih židovskih naselbin na okupiranih območjih /.../” (Čibej 2010, 6).
 - “/.../ ljubitelji vokalne literature pa bodo prišli na svoj račun ob Mozartovem Rekviemu, židovski sakralni glasbi, ki bo zaznamovala prvi slovenski nastop Londonskega zbora /.../” (Klipšteter 2010, 15).
- Ta primer je zanimivo primerjati s prispevkom na isto temo novinarja Raka (2010, 7), kjer je uporabljen termin *judovska* sakralna glasba.

Primerjalna analiza s korpusom **Gigafida** nakazuje, da je raba besede *jud* (13652 zadetkov) in *judovski* (11643 zadetkov) pogostejša od rabe leksema *žid* (8103 zadetki) in *židovski* (9964 zadetkov). Politično korektnejša različica se je torej uveljavila in prehitela rabo manj primerne variante.

ROMI

Poimenovanje *Rom* le težko še zaznamo kot politično korektno. Pa vendar velja poudariti, da ga v SSKJ še ne najdemo. Slovar navaja le danes v medijih povsem nesprejemljivo različico *cigan*, zapisano zgolj z malo začetnico, in ji ne pripisuje nikakršnega kvalifikatorja. Ime *Romi* je uradno sprejela Mednarodna romska zveza (IRU) 1971 v Londonu in z njim se označuje vsa preseljujoča se ljudstva, ki izhajajo iz severozahodne Indije in predstavljajo manjšine v mnogih evropskih državah (Encyclopædia Universalis). *Romi* z izpeljankami je torej danes splošno sprejeta in edina v medijih uveljavljena različica za poimenovanje omenjenih ljudstev.

Romi

- “(Ob)sodba je resda čudna, saj je Rom za težko kaznivo dejanje dobil sporazumno

pogojno kazen” (Čander 2010, 18).

- “Ko gre za vprašanje odnosa do nekaterih družbenih skupin, pa to niso samo istospolno usmerjeni, to so tudi Romi, drugače verujoči /.../” (Škrinjar 2010b, 2).
 - “Enako je tudi z vsemi ostalimi manjšinami: nobeni niso bile pravice dodeljene, ne sužnjem, ne ženskam, ne Romom, ne izbrisanim, vsi so si jih morali izboriti” (Lesničar-Pučko 2010, 20).
 - “/.../ eden od oškodovancev pa naj bi bil nekdanji romski svetnik v novomeškem občinskem svetu Zoran Grm /.../” (Dnevnik 2010n, 11).
 - “Po odločbi gradbenega inšpektorja bi morala zakonca Vida in Matija Hočevar do 30. junija porušiti svoj na črno postavljen objekt v romskem naselju Hudeje, v katerem od lanske jeseni uspešno deluje enota romskega vrtca Romano” (Stanković 2010, 8).
- Opazimo lahko, da so izpeljanke lahko tudi ustvarjalne, česar primer je poimenovanje vrtca – *Romano*.
- “Še šolski minister Igor Lukšič, ki je v vladi odgovoren tudi za romsko problematiko, upa na zdravo pamet odgovornih /.../” (Lindič-Dragaš 2010b, 8).
 - “V njej opominjajo na zločine okupatorjev med drugo svetovno vojno na območju BiH nad Judi, Romi in Srbi /.../” (Delo 2010f, 8).

Najpogostejša besedna zveza:

Romska skupnost

- “/.../ neupravičeno zapostavlja del romske skupnosti glede možnosti udeležbe v svetu” (Dnevnik 2010o, 2).
- “Varuhinja pa ne vidi razumnih razlogov, zakaj v svetu niso sistemske zastopane vse

romske skupnosti iz posameznih občin /.../” (Delo 2010k, 2).

- “Forum romskih svetnikov bo oblikoval predlog novele zakona o romski skupnosti in pozval tako vlado kot državni zbor, naj zakon spremenita /.../” (Dnevnik 2010r, 3).

Kot pričakovano, je poimenovanje *Romi* mnogo bolj uporabljeno od *ciganov* tudi v **Gigafidi**: *Romi* se pojavijo v 44400 in *romski* v 21288 zadetkih, medtem ko najdemo *Cigane* le v 4757 in pridevnik *ciganski* v 3358 konkordancah. *Cigani* so vendarle zapisani predvsem z veliko začetnico – kot poimenovanje ljudstva.

3.2.2 SPOLNOST

SPOLNA USMERJENOST: HOMOSEKSUALCI

Gre za področje, ki je še posebej občutljivo za politično korektno izražje in ki hkrati predstavlja eno začetnih sfer pojava politične korektnosti. Zdi se, da homoseksualcem samim najbolj ustreza, da se jih poimenuje *geji* in *lezbijke*, saj sta to izraza, ki ju uporabljajo tudi sami v poimenovanjih raznovrstnih združenj in dogodkov. Mediji jih včasih imenujejo *homoseksualci*, še precej pogosteje pa *istospolno usmerjeni* ali pa kar posamostaljeno *istospolni*. Prevladujoča raba slovenskih oblik odseva mnenje novinarjev, da je v novinarskem diskurzu tovrstno poimenovanje homoseksualcev najprimernejše, medtem ko za same homoseksualce to očitno ne drži. Opazimo lahko torej razcep v percepciji korektnosti izražja med referenti in referirajočimi. S tem namenom v nadaljevanju analiziram rabo *gejev* in *lezbijk* ter *homoseksualcev* na eni in *istospolno usmerjenih/istospolnih* na drugi strani.

SSKJ pozna iztočnico *lezbijka* in *homoseksualec*, *gej* pa še ne. *Istospolen* je definiran le kot pridevnik: *ki je istega spola*.

Besedi *gej* in *lezbijka* se pojavljata v analiziranem tisku predvsem v besednih zvezah *gejevska (in lezbična) skupnost*:

Gejevska (in lezbična) skupnost

- “Z grafiti nad gejevsko skupnost in sodnico” (Predanič 2010b, 7).
- “Politične stranke obsojajo zadnje homofobične⁴ izpade nestrpnostev proti gejevski skupnosti in sodnici /.../” (Škrinjar 2010b, 2).
- “Glede nedavnih napadov na Cafe Open oziroma na gejevsko skupnost je Stres povedal /.../” (Ivelja 2010b, 3).
- “/.../ je to še en dokaz, da pri gejevski in lezbični skupnosti ne gre za občutek subjektivne ogroženosti, temveč je grožnja resnična” (Predanič 2010b, 7).
- “Ponovne napade na gejevsko in lezbično skupnost v Sloveniji je najostreje obsodila tudi ministrica za notranje zadeve Katarina Kresal” (Dimnik in Lovšin 2010, 2).
- “Poleg njega bosta udeležence nagovorila še predstavnik gejevske in lezbične skupnosti Roman Kuhar in ljubljanski župan Zoran Janković /.../” (Petkovič 2010b, 2).
- “Predsednik gejevske in lezbične skupnosti Roman Kuhar pa je potegnil črto pod desetimi leti Parade ponosa /.../” (Škrinjar 2010a, 3).
- “/.../ med katerimi so bili tudi predstavniki hrvaških in italijanskih lezbičnih ter gejevskih skupnosti” (Petkovič 2010a, 1).
- “/.../ da se slovenska lezbična in gejevska skupnost za izenačitev različnih življenjskih skupnosti bojuje že dolgih 26 let” (Petkovič 2010a, 3).

⁴ O razvoju pomena besede *homofobija* gl. komentar na koncu podpoglavja o spolni usmerjenosti.

Opazimo lahko še več kot enkratno rabo naslednjih besednih zvez:

Do gejev prijazni

Na tem mestu je primerno omeniti, da je pridevnik *prijazni* v vlogi desnega prilastka pogost način tvorbe politično korektnega besedja za izražanje tolerance do raznovrstne drugačnosti, kot ugotavlja Hughes (2010, 109). Seveda to velja predvsem za angleško različico *friendly*, očitno pa se tovrstna raba širi tudi v slovenskem jeziku.

- “Z grafiti so se nestrpneži lotili do gejev prijaznega lokala Cafe Open in stanovanjske hiše sodnice” (Predanič 2010b, 7).
- “/.../ ki zdaj kazijo pročelje do gejev prijaznega lokala /.../” (Škrinjar 2010b, 2).

Gejevski aktivizem (z različicami)

- “Tudi aktivisti za pravice gejev in lezbijk homofobni izpad ocenjujejo kot /.../” (Škrinjar 2010b, 2).
- “Na območju zahodne Evrope je performans predstavljal t. i. razvojni podaljšek javnih manifestacij v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja (upori za državljanske pravice, feministični in gejevski aktivizem, študentski protesti) /.../” (Dobovšek 2010, 20).
- “/.../ je delo gejevskega aktivista in grafika Christiana Högla /.../” (Dnevnik 2010g, 26).

Druge rabe:

- “/.../ gejevska socialna dogajanja se v glavah nekaterih naših (predvsem 'dušebrižniških') demokratov pač ne morejo primerjati z nekim zelo pomembnim poletnim festivalom, kajne” (Dnevnik 2010g, 26).

- “Raziskali so otroke lezbičnih parov, zaplojene z umetno oploditvijo /.../” (Delo 2010a, 22).

SPOLNA USMERJENOST: BISEKSUALCI IN TRANSSEKSUALCI

Ob gejih in lezbijkah so občasno omenjeni še *biseksualci* in *transseksualci*, v enem prispevku celo okrajšani v *LGBT*. Kratice so eden pomembnih tvorbenih postopkov politično korektnega izrazja, saj vsebino napravijo netransparentno. *LGBT* (v angleščini tudi v obliki *GLBT*) se je prvič pojavila v Oxford English Dictionary leta 1993, kjer navajajo primer iz spletnega foruma *Bisexual Community & Identity* (Hughes 2001, 189).

Geji, lezbijke, biseksualci in transseksualci

- “Cafe Open, lokal na Hrenovi ulici v Ljubljani, kjer se zbirajo tudi geji, lezbijke, biseksualci in transeksualci⁵, je bil v noči na soboto spet tarča homofobov” (Vipotnik 2010, 25).
- “Nestrpneži so se namreč v minulem tednu nad lokalom, kjer se zbirajo tudi geji, lezbijke, biseksualci in transeksualci, kar dvakrat znesli z molotovkami /.../” (Dimnik in Lovšin 2010, 2).
- “/.../ katerega namen je uveljavitev različnosti in promocija strpnosti do gejev, lezbijk, biseksualcev in transspolnih oseb” (Dnevnik 2010g, 26).
- “/.../ na katerih so razpravljali o sprejemanju gejev, biseksualnih, transspolnih (LGBT)⁶ oseb tako med najbližjimi kot med celotno družbo” (Karba in Škrinjar 2010, 1).

→ Opazimo lahko, da sta avtorja prispevka uporabila (deloma) poslovenjeno ustreznico za *transseksualce*. Gre torej za nenavadno kombinacijo poslovenjenega termina (*geji*),

⁵ Napačno zapisana beseda (z enim samim 's') se kot takšna pojavi v izvornem besedilu in jo ponovno srečamo tudi v naslednjem primeru. Gre za pogosto napako.

⁶ Na lezbijke so v definiciji kratice očitno pozabili.

tujke (*biseksualni*) in delno poslovenjene besede (*transspolni*).

- “Letošnja Parada ponosa je že deseta po vrsti, gibanje *LGBT* je staro že več kot 25 let /.../” (Karba in Škrinjar 2010, 1).

Še vedno neoporečna beseda *homoseksualci* je sicer še v rabi v obeh časnikih, a se pojavlja vse manj pogosteje:

Homoseksualci

- “/.../ dolgoletno nasilje, ki ga je nad homoseksualci in lezbijkami sistematično izvajala ameriška policija” (Lesničar-Pučko 2010, 20).

→ Ob tem primeru je treba izpostaviti nenavadno opozicijo z *lezbijkami*: avtorica se s *homoseksualci* nanaša le na moške.

- “Bistri otroci homoseksualnih staršev” (Delo 2010a, 22).
- “Podpredsednika, ki je pred kratkim s svojim znanjem poslance, verjetno kot zdravnik, popeljal na kratek izlet o homoseksualnosti /.../” (Škrinjar 2010č, 5).
- “Glede pojava homoseksualnih družin je predsednik Slovenske škofovske konference dejal, da gre za 'nesrečne okoliščine’” (Karba in Škrinjar 2010, 1).

Vse pogostejša je torej raba slovenskega **pridevnika** *istospolni*; beseda izpodriva rabo tujke *homoseksualen*, saj je prva v primerjavi s slednjo v analiziranih prispevkih mnogo pogostejša.

Najpogostejše besedne zveze so:

Istospolno usmerjeni

- “Nestrpnost do istospolno usmerjenih v naši družbi je po besedah ministra Zalarja zelo globoko ukoreninjena” (Dimnik in Lovšin 2010, 2).

- “/.../ a kot neizogiben dokaz, da istospolno usmerjeni ne bodo dovolili, de se čas obrne nazaj /.../” (Lesničar-Pučko 2010, 20).
- “S tem je bila napadena tudi skupnost istospolno usmerjenih /.../” (Dnevnik 2010f, 4).
- “/.../ res pa je, da so se otroci iz teh raziskav rodili heteroseksualnim parom in šele pozneje prišli v dom istospolno usmerjenih parov /.../” (Delo 2010a, 22).
- “Novakova namreč trdi, da spoštuje istospolno usmerjene /.../” (Škrinjar 2010č, 5).
- “Ministrica za kulturo Majda Širca se je kot poslanka slovenskega parlamenta leta borila za pravice istospolno usmerjenih /.../” (Leskovar 2010, 16).

Istospolni partnerji

- “To jima je omogočil novi zakon o porokah istospolnih partnerjev, ki je na Islandiji stopil v veljavo v soboto” (Dnevnik 2010e, 32).
- “Minister za delo, družino in socialne zadeve Ivan Svetlik je opozoril na nedavne dogodke, ki so se zgodili kot izkaz nestrpnosti do istospolnih partnerjev” (Mlakar 2010d, 4).
- “/.../ nasprotuje splavu, umetni oploditvi in formalnim zvezam med istospolnimi partnerji” (Jakšič 2010, 5).

Istospolna (partnerska/družinska) skupnost

- “V tem delu so zagovorniki in nasprotniki zakonika predstavljali svoja stališča o tem, ali istospolne skupnosti uvrstiti med družine ali ne” (Mlakar 2010č, 4).
- “/.../ da je edina možna družina tista z mamo, očetom in otroki, a jo želi minister

'izničiti in želi pri stranskih vratih' vpeljati istospolne skupnosti' (Mlakar 2010d, 4).

- “Upam pa, da bo šel neokrnjen, tudi z izenačitvijo istospolnih družinskih skupnosti, skozi proceduro” (Kresal v Petkovič 2010b, 3).
- “V Sloveniji je bilo po statističnih podatkih od julija leta 2006, ko je zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti začel veljati, v letu 2009 registriranih največ istospolnih partnerskih skupnosti doslej /.../” (Dnevnik 2010s, 14).

Istospolna (partnerska) zveza

- “/.../ obravnava predloga nove družinske zakonodaje, ki predvideva tudi izenačitev istospolnih zvez z raznospolnimi⁷” (Škrinjar 2010c, 2).
- “/.../ saj se je ravno takrat razpravljalo o istospolnih partnerskih zvezah” (Petkovič 2010b, 2).
- “Globoko smo prepričani, da sta izenačevanje istospolnih zvez z raznospolnimi in posvojitvev otrok v takšne skupnosti neprimerna /.../” (Stres in Grabus v Ivelja 2010b, 3).
- “Nov družinski zakonik je srž delitve sedanje politike in tudi javnosti, zlasti zaradi izenačevanja istospolnih in raznospolnih zvez /.../” (Škrinjar 2010a, 3).

Druge besedne zveze s pridevniško rabo besede *istospolni*

- “/.../ kjer so redno, tako rekoč rutinsko pretepali in pogosto celo posiljevali istospolne ljudi” (Lesničar-Pučko 2010, 20).
- Besedna zveza *istospolni ljudje* je nenavadna zaradi elipse besede *usmerjeni*, ki v sistemu slovenščine deluje slabo; gl. komentar o posamostaljeni rabi besede *istospolni* spodaj.

⁷ O razvoju pojma *raznospolni* gl. komentar na koncu podpoglavja o spolni usmerjenosti.

- “Na vprašanje, ali istospolna družina ni prav tako družina, je Stres odgovoril, da je družina zibelka življenja, za življenje pa sta potrebna moški in ženska” (Ivelja 2010b, 3).
- “/.../ saj to pomeni, da bi lahko tudi istospolni pari posvojili otroke” (Škrinjar 2010a, 3).

Kot že omenjeno, preseneča predvsem **posamostaljena** raba besede *istospolni*, ki je novejša. Zdi pa se izpraznjena pomena: *istospolni* bi po vseh logičnih premisah moral biti nekdo, ki je istega spola. A istega spola kot ... kdo? Gre za elipso primerjave s partnerjevim spolom ali morda za izpust besede *usmerjeni*. Treba pa se je vprašati, ali elipso sistem slovenščine v tem primeru sploh dopušča.

Istospolni

- “O etičnem zagonu na primer govori politik, ki je na podlagi grobo potvorjenih raziskav javno dokazoval, da so istospolni psihični bolniki /.../” (Ivelja, 2010a, 3).
- “Komisija Pravičnost in mir obsodila napad na istospolne” (Delo 2010c, 2).
- “Istospolne je povabila, naj se zglasijo v stranki, ki jo vodi /.../” (Škrinjar 2010č, 5).
- “Mavrične barve za enakopravnost istospolnih” (Petkovič 2010b, 2).
- “/.../ se je Türk odzval tudi na polemike o pravicah istospolnih” (Delo 2010o, 4).
- “Dovolj je paradiranja za pravice istospolnih” (Petkovič 2010a, 1).
- “/.../ saj se lahko ravno z družinskim zakonikom po dolgih letih boja istospolnim dodeli enakovreden položaj v družbi” (Petkovič 2010a, 3).

Primerjava s korpusom **Gigafida** je v tem primeru manj nazorna, čeprav lahko opazimo

določene smernice: leksem *homoseksualci* je še vedno aktualen, saj najdemo skupno 12960 zadetkov (od tega 4977 za pridevnik *homoseksualni* in 7983 za samostalnik *homoseksualci*). Tudi raba *gejev* in *lezbijk* se zdi še vedno sorazmerno pogosta, čeprav je poimenovanje za ženske redkejša: *geji* pokažejo 7070, *gejevski* 4014 konkordanc (skupno torej 11084); *lezbijke* 4481, *lezbični* pa 3127 zadetkov (skupno 7608). Nasprotno od *homoseksualcev*, *gejev* in *lezbijk* z izpeljankami se leksem *istospolni* pojavi v skupno "le" 6793 primerih. Od tega je najpogostejša besedna zveza *istospolno usmerjeni* (2153 zadetkov), sledi ji sintagma *istospolni partnerji* (1408), tej pa *istospolne zveze* (956), *istospolne družine* (626) in *istospolni pari* (562). Gigafida *istospolnih* kot posamostaljeno rabo nima, kar je dodaten razlog za dvom o taki rabi, saj ne gre za analogijo *dežurni učenec* > *dežurni*.

Ob koncu te podteme naj podam še komentar o določenih terminih, ki bi jih same po sebi težko označili za politično korektne, a se je njihov pomen spremenil oz. razvil v odnosu do politično korektnih poimenovanj. Eden tovrstnih primerov je *homofobija*, ki se zgolj v zgornjih primerih pojavi trikrat (v obliki različnih izpeljank). Beseda se je (v angleščini) prvič pojavila leta 1920. Sprva je pomenila "strah ali sovraštvo do ljudi", a v 70. letih prejšnjega stoletja je bil izraz populariziran z gibanjem za gejevske pravice in je pridobil današnji pomen "strah in sovraštvo do *homoseksualcev*" (Hughes 2010, 180).

Prenovljen je tudi termin *heteroseksualen*, saj naj bi se v sodobnem pomenu, torej predvsem kot nasprotni pol homoseksualnemu, v angleščini pojavil v Daily Telegraphu 16. 2. 1982, kot ugotavlja Hughes (2010, 184–185). Tudi slovenska različica, pridevnik *raznospolen* (samo v zgornjih primerih se pojavi trikrat, in sicer v sintagmi *raznospolne zveze*) je v tem pogledu danes pridobila nove pomenske odtenke, saj poleg pomena zgolj "različnega spola" (SSKJ navaja primer *skupina raznospolnih vrstnikov*) tvori dodatno še protipomenski par s pridevnikom *istospolen* v pomenu "spolne usmerjenosti" ter se hkrati največkrat pojavlja ob svojem antonimu.

PROSTITUCIJA

Gre za še eno temo, povezano s spolnostjo, ki pa sem jo lahko v evfemistični parafrazi v analiziranem časopisju zasledila le enkrat.

Najstarejša obrt

- “/.../ ki je za sto evrov na dan oddajal poslovni prostor na Tržaški cesti v Ljubljani, kjer so dekleta opravljala najstarejšo obrt, teh ni izkoriščal” (Predanič 2010c, 8). **Gigafida** pokaže 8625 zadetkov s *prostitucijo*, *najstarejša obrt* pa se pojavi v 135 primerih, in sicer predvsem v kompleksnejši besedni zvezi *najstarejša obrt na svetu*.

3.2.3 STAROST IN SMRT

STAROST

Starost je v zahodni civilizaciji življenjsko obdobje, ki je družbeno še vedno nezaželeno in najmanj sprejeto, kar se odraža tudi na ravni jezika. V medijih tako ne bomo srečali besedne zveze *stari ljudje* in zelo redko tudi besedo *ostareli*. Osnovna stopnja evfemizma so gotovo *starejši*, predvsem v besedni zvezi *dom za starejše (občane)*, najdemo pa tudi sodobnejše evfemizme, ki olepšujejo še močneje, saj je njihov pomen mnogo bolj zastrt; to so na primer *pripadniki tretje generacije* in *seniorji*.

Dom starejših (občanov)

Gre za politično korektnjšo različico *doma upokojencev* in *doma ostarelih/za ostarele*. Čeprav ta poimenovanja ostajajo najpogostejša v vsakdanji pogovorni rabi, se *dom starejših občanov* ne rabi le v medijih, ampak je vse pogosteje tudi uradni naziv tovrstnih ustanov.

- “Dom starejših občanov v Horjulu bo dobil nov prizidek /.../” (Konečnik 2010, 7).
- “V draveljskem domu starejših že drugi mesec povsem dobro shajajo brez svoje direktorice Nade Slak” (Ule 2010, 10).
- “Dom starejših občanov v Krškem lahko sprejme 220 oskrbovancev” (Sečen 2010,

8).

- “Direktorji domov za starejše bodo odslej natančno vedeli, kaj delajo dobro in na katerih področjih jim gre slabše” (Mlakar 2010b, 4).
- “Vsak torek, ko urni kazalci pokažejo 15 minut čez deseto zjutraj, se približno 16 članov doma starejših občanov v Preddvoru zbere v sobi za delovno terapijo” (Finc 2010a, 21).
- “/.../ objavljena trditev, da ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve išče službo sedanji direktorici draveljskega doma za starejše občane” (Klinar Blaznik 2010, 18).
- “Aktualni župan je po lastnih besedah v prvem županskem mandatu uspel uresničiti vse napovedane prednostne naloge razen gradnje garažne hiše, doma starejših občanov in vodovoda, kar kani izpeljati v naslednjih štirih letih” (Alič 2010, 9).

Sorodne različice:

Dom za nego starejših

- “Sam primer, o katerem so odločali zvezni sodniki, je bil še posebno kočljiv, ker je bila pacientka oskrbovanka doma za nego starejših” (Žerjavič 2010b, 32).

Starejši občani

- “Tako starejšim občanom omogoča brezplačno obiskovanje jezikovnih tečajev, tečajev računalništva /.../” (Delo 2010b, 8).

Starejši

- “Ko se pri starejših, bolnih in otrocih v čudovitem jasnem dnevu pojavi slabo počutje z oteženim dihanjem /.../” (Dnevnik 2010h, 8).

- “/.../ opozarjajo na Inštitutu za varovanje zdravja RS in pojasnjujejo, da v te sodijo otroci do 4. leta starosti, starejši ljudje (starejši od 65 let), kronični bolniki /.../” (Brkić 2010, 27).

→ Evfemizem starejši/starejši ljudje včasih pripelje do nerodnih situacij, kot ponazarja primer *starejši* ljudje (starejši od 65 let).

Pripadniki tretje generacije

Tretja generacija ali še pogosteje *tretje življenjsko obdobje* je evfemizem, ki smo ga v našem prostoru že vajeni, sicer pa je njegov pomen, če gledamo nanj zgolj z jezikovnega stališča, torej izven kulturnega konteksta, deloma zastrt.

- “Zasavski upokojenci so edini slovenski pripadniki tretje generacije, ki sodelujejo v mednarodnem projektu Setip /.../” (Delo 2010p, 12).

Seniorji

Senior je beseda, ki jo SSKJ sicer pozna, a le v športnem pomenu “pripadnik skupine starejših od 18 let” in v smislu “starejšega člana družine z istim imenom”. V pomenu “stari ljudje” so bili *seniorji* po vsej verjetnosti prevzeti iz tujih jezikov, predvsem angleščine. Po analizi sodeč je raba v slovenščini še redka. V hierarhiji olepševalnih izrazov za ostarele ljudi ima gotovo najbolj prikrit pomen.

- “Zasavski seniorji edini Slovenci v projektu Setip” (Delo 2010p, 12).
- “Projekt vseživljenjskega izobraževanja, v katerega so vključeni še 'seniorji' iz Češke, Portugalske in Španije, je vreden /.../” (Delo 2010p, 12).
→ Zanimivo je dejstvo, da je v istem besedilu beseda rabljena enkrat brez navednic (prvi primer), drugič pa z njimi (drugi primer).
- “Razmerje med delovno aktivnimi državljani in seniorji (nad 65. letom starosti) je zdaj 4 : 1, čez petdeset let pa bo le še 2 : 1” (Mašanović 2010, 1).

→ V tem primeru lahko opazimo, da je avtor zaznal nejasnost besede *senior*, saj se mu je zdelo potrebno pomen ponazoriti v oklepajih.

V **Gigafidi** so *upokojenci* (73663) zaradi širšega pomena seveda še vedno pogostejša besedna zveza kot *starejši občani* (9614), Gigafida pa ne omogoča semantične omejitve leksema *starejši* niti ne prepozna besede v samostalniški oz. posamostaljeni rabi⁸. *Seniorji* so sicer pogosti (4520), ampak skoraj brez izjeme v športnem smislu: semantična omejitev je nemogoča.

SMRT

Smrt predstavlja eno tradicionalnih področij olepševanja, za katerega v večini evropskih jezikov obstaja mnogo evfemizmov. Gre namreč za eno ključnih tematik, s katerimi se naša družba še vedno težko sprijazni.

V osmrtnicah analiziranih časnikov je bilo mogoče zaslediti naslednje evfemizme za smrt⁹:

- **je preminil/a**
- **je (za vedno) zaspal/a**
- **odšel/odšla je**
- **se je poslovil/a**
- **nas je zapustil/a**
- **je sklenil/a življenjsko pot**
- **je končal/a življenjsko pot**
- **na pot brez vrnitve je odšel/odšla**
- **je izpolnil/a zemeljsko poslanstvo.**

V najdenih olepševalnih izrazih za smrt lahko opazimo določeno hierarhijo: glagolu *preminiti*, ki se zdi pomensko še najbližji nevtralnemu *umreti*, sledi *(za vedno) zaspati*, temu pa pomensko že bolj oddaljeni glagoli “odhajanja” (*oditi, posloviti se, zapustiti*).

⁸ Če namreč v Gigafidi v primeru *starejši* zahtevamo, da so izločeni le samostalniki natančno te oblike, ne dobimo nobenih zadetkov (oz. le napačne, če dovolimo vse oblike besede *starejši*). Če pa zahtevamo izločitev pridevnikov, podrobnejše zahteve glede lastnosti pridevnika ne dopuščajo izbire posamostaljenih pridevnikov. Alternativni ukaz, da dodatna beseda v okolici pridevnika *starejši* ni samostalnik, ne pokaže zadetkov, saj polja, v katerega moramo vpisati iskano dodatno besedo, očitno ne smemo pustiti praznega. Gre torej za pomanjkljivost iskalne metode v Gigafidi.

⁹ Primeri se množično ponavljajo; konkretni primeri zaradi spoštovanja do umrlih oseb niso navedeni.

Metaforično rabljenim glagolom sledijo še abstraktnejše in daljše parafraze z besedo *pot* (*skleniti/končati življenjsko pot; oditi na pot brez vrnitve*). Končno se pomensko najbolj oddaljena zdi fraza *izpolniti življenjsko poslanstvo*.

3.2.4 POŠKODBE IN BOLEZNI

Čeprav so poškodbe in bolezni še ena neprijetna tematika, ki je v javnem diskurzu pogosto olepšana, v analiziranih časnikih nisem našla mnogo tovrstnega izrazja. Ugotovitev je presenetljiva, saj Kodeks RTVS (2000) največ pozornosti posveti prav tej temi. Politično korektni leksemi se pojavljajo izolirano, zato kratek komentar dodajam vsaki posamični besedi oz. besedni zvezi.

Osebe z zmanjšano gibljivostjo

Gre za tipično politično korektno besedno zvezo glede na tvorbo in pomen. Sestavljena je iz termina *osebe*, iz evfemističnega, nedefiniranega, relativnega pridevnika (*zmanjšan*) in iz nevtralnega pojma, ki ga pridevnik nedefinirano relativizira (*mobilitet*). Gre za mednarodni termin, ki naj bi zajemal tako raznovrstne invalide kot tudi nosečnice, ostarele, starše z majhnimi otroki ... Najpogosteje pa je rabljen in razumljen ozko – kot sopomenka za *invalide* (Certu).

Edini najdeni primer (v prispevku o domači letalski družbi) je sicer smiselno pravilno rabljen, a še vedno gre opozoriti na njegovo politično korektno tvorbo:

- “Poleg tega zagotavljajo enako obravnavo invalidov in oseb z zmanjšano gibljivostjo” (Dnevnik 2010i, 28).

Otroci/osebe s posebnimi potrebami

Podobno kot zgoraj omenjeni primer, so predvsem *osebe s posebnimi potrebami* še en tipično politično korektni izraz: sintagma, ki je sestavljena iz besede *osebe*, nedefiniranega pridevnika (*poseben*) in nevtralnega pojma (*potrebe*). Termin naj bi prvotno označeval “osebe, ki potrebujejo spremstvo ali pomoč zaradi svojih fizičnih

poškodb oz. umskih ali psihičnih bolezni” (Merriam-Webster 2011).

- “Prilagojena je tudi osebam s posebnimi potrebami, na voljo je dvigalo iz kleti do prvega nadstropja” (Brejc 2010, 11).

→ Zgled dokazuje, da je pogosto pomen termina zožan ponovno zgolj na fizične invalide.

- “Z ZPMS bo zastoj računoval še približno 100 otrok s posebnimi potrebami /.../” (Grča 2010, 12).

→ V zgornji rabi lahko predpostavimo možnost, da je politično korektni termin pravilno rabljen.

Invalidi so glede na **Gigafido** še vedno zelo pogosta beseda (47913 zadetkov), pogosta pa je tudi sintagma *s posebnimi potrebami* (9023 primerov).

Ljudje s čezmerno telesno težo

Že dolgo poznan evfemizem za debelost je še vedno aktualen.

- “kronični bolniki, ljudje z duševnimi motnjami, s čezmerno telesno težo in ljudje, ki opravljajo delo na prostem” (Brkić 2010, 27).

V **Gigafidi** je primerov *debelosti* 9872, *čezmerne telesne teže* pa 907.

Težave/motnje v duševnem zdravju

Besedno zvezo *duševne bolezni* le še težka zasledimo v medijih; navadno so omiljene v *težave* ali *motnje v duševnem zdravju*.

- “/.../ so zadnjih 11 let pri Združenju Šent izvajali program poklicne rehabilitacije ljudi s težavami v duševnem zdravju” (Lorenčič 2010, 4).
- “/.../ saj poslopje potrebujejo za izvajanje lastnega novega programa zdravljenja ljudi, ki so zasvojeni in imajo motnjo v duševnem zdravju /.../” (Lorenčič 2010, 4).

V korpusu **Gigafida** najdemo 2694 zadetkov *duševnih bolezni*, 719 primerov *težav v duševnem zdravju* in le 39 konkordanc z *motnjami v duševnem zdravju*. Ugotovimo torej lahko, da se najbolj niansirana različica *motnje* zaenkrat pojavlja redkeje.

Prilagojen program

Prilagojen program (v pedagoškem smislu) je že dolgo ustaljena evfemistična sintagma v slovenščini, ki načeloma ne predstavlja težav pri interpretaciji. A pridevnik *prilagojen* sam po sebi ne vsebuje pomena “manjših intelektualnih sposobnosti”, s katerimi je besedna zveza *prilagojen program* navadno povezana. Šolski program bi lahko bi bil prilagojen tudi posebej nadarjenim učencem.

- “Šolski kompleks ob srednji šoli Vena Piona in Športnem centru Police bo imel okrog 4600 kvadratnih metrov; 23 oddelkov devetletke in enoto s prilagojenim programom /.../” (Željan 2010, 9).

Senčni otroci

Izraz je primer pomensko zastrtega poimenovanja, ki brez avtorjeve razlage ostane bralcu popolnoma nerazumljiv. Politično korektno izrazje je pogosto tvorjeno iz običajnih, čustveno nevtralnih besed, in sicer z željo, da bi referente s poimenovanji čim manj prizadeli. Še en poskus olepševanja realnosti, ki pa te ne spremeni.

- “Pelčeva nam pri tem še posebej poudarja, da moramo biti pozorni na tako imenovane 'senčne otroke'. (Pridne, neproblematične, kot bi jih na hitro ocenili

pedagogi, v resnici pa so to pretirano neodzivni otroci prav tako potrebni pomoči kot na videz nevzgojivi kričači)” (Vrtačnik 2010, 8).

3.2.5 REVŠČINA

Beseda *revščina* z izpeljankami je še ena v vrsti besed, ki jih le redko zasledimo v medijskem diskurzu. Najpogosteje je omiljena s pomočjo pridevnika/prislova *socialni/o*, ki stoji ob bolj ali manj negativnem samostalniku oz. pridevniku. *Socialno* je tako v teh primerih sopomenka za *gmotno/denarno/finančno* in ne kakor koli drugače *družbeno*. Gre sicer za ustaljen pomen, ki ga omenja že SSKJ, a pridevnik v slovarskih zgledih stoji ob pomensko jasnih samostalnikih. Kot bomo opazili v nadaljevanju, danes postajajo samostalniki, na katere se nanaša pridevnik oz. prislov *socialni/o*, vse bolj omiljeni ali pa je njihov pomen zastrt zaradi tujosti izraza.

Tako imajo *revni* že v SSKJ sopomenko *socialno ogroženi*, zdaj pa lahko najdemo v medijih tudi *socialno prikrajšane* in še posebej *socialno šibke, šibkejše, najšibkejše*.

Socialno ogroženi

Gre torej za najmanj omiljeno različico med zgoraj naštetimi.

- “V RKS načrtujejo, da bodo z denarjem FIHO med letošnjimi zimskimi, prvomajskimi in jesenskimi šolskimi počitnicami omogočili brezplačno tedenski letovanje 668 socialno ogroženim otrokom” (Grča 2010, 12).
- “Brezplačno kopanje za socialno ogrožene” (Lokar 2010a, 30).
- “Sofinanciranje sprejemnikov za digitalno televizijo za socialno ogrožene” (Ropret 2010, 9).
- “Gre za socialni projekt z gostinsko dejavnostjo, v katerem bodo pet socialno ogroženih mladih, starih od 17 do 25 let, usposobili za delo v gostilnici /.../” (Lokar 2010b, 24).

- “Ves čas opozarjamo, da mora vlada najprej zaščititi socialno najbolj ogrožene, med katerimi je veliko upokojujencev /.../” (Kožuh Novak v Belovič 2010c, 3).
- “Na Rdečem križu Slovenije (RKS) se za letovanje socialno ogroženih otrok zanima kar četrtnina kandidatov več kot lani /.../” (Mlakar 2010c, 2).
- “Ob toliko vloženih sto tisoč evrih, pravijo stanovalci, med katerimi so večinoma socialno ogrožene družine, bo morala občina s pomočjo socialnih služb poskrbeti samo še /.../” (Malovrh 2010, 7).
- “Podjetje MIK je letos petič odpeljalo sto otrok iz socialno ogroženih družin na počitnice v Celjski dom v Baški na Krku” (Delo 2010g, 8).

Socialno prikrajšani

Prikrajšani je pridevnik, ki je rahlo omiljena varianta *ogroženega*, ko gre za kombinacijo s prislovom *socialno*.

- “/.../ Slovenija je sklenila, da bo nekaj deset tisoč socialno najbolj prikrajšanim plačevala premijo za PZZ iz proračuna /.../” (Česen 2010, 5).

Socialno šibki/šibkejši/najšibkejši

Sintagma je najbolj evfemistična od treh zgoraj omenjenih različic in postaja vse pogostejša. Pri tem lahko opazimo, da različne pridevniške stopnje (osnovnik, primernik, presežnik) ne izražajo zares svojega slovničnega pomena, torej stopnjevanja neke lastnosti, v tem primeru *šibkosti*. Z drugimi besedami: ne gre za to, da bi bili *šibkejši* manj “močni” od *šibkih* in *najšibkejši* še krhkejši od *šibkejših*, kar bi glede na rabljene pridevniške stopnje lahko pričakovali. Vse tri omenjene stopnje so le različice istega evfemizma in ne odražajo realnih (četudi raznolikih) mer finančne stiske teh ljudi. Pri tem je različen zgolj olepševalni odtenek, pri čemer se zdi, da je prav

primernik tisti, ki deluje najbolj evfemistično zaradi svoje relativnosti v primerjavi z osnovnikom in presežnikom, katerih pomen je absoluten.

- “Na primer, ogromno je socialno ali informativno šibkih ljudi, ki se jih degradira, namesto da bi jim pomagali postaviti življenje na noge” (Mlakar 2010a, 3).
- “Omejitve bodo veljale le za socialno šibke, ki bodo od države dobili nadomestila /.../” (Žerjavič 2010c, 6).
- “Država naj bi jemala le socialno šibkim, ki že tako nimajo veliko /.../” (Gaube 2010, 6).
- “Danes je Vzajemna začela izplačevati premije socialno šibkejših; okrog 20.000 zavarovancem naj bi povrnili okrog 1,2 milijona evrov” (Čeh 2010, 3).
- “Danes bodo začeli na Vzajemni socialno šibkejšim vračati preveč vplačane premije” (Modic 2010, 20).
- “Pričakujemo enakomerno obremenitev vseh slojev prebivalstva, ne le socialno šibkejših” (Erjavec v Belovič 2010c, 3).
- “/.../ da so takšne počitnice za otroke iz socialno šibkejših družin zelo pomembne” (Mlakar 2010c, 2).
- “To je parcialni ukrep, ki bo spet udaril po socialno najšibkejših” (Erjavec v Belovič 2010c, 3).

V redkejših primerih lahko prislov *socialno* v besedni zvezi *socialno šibkejši* nadomestita prislova *finančno* ali *ekonomsko*; vtis politične korektnosti ostane zaradi omiljenega pridevnika *šibkejši*.

Finančno šibkejši

- “Konkretnije o finančnih okvirih novega proračuna ni govoril, omenil pa je možnost davčne razbremenitve finančno šibkejših” (Gole 2010c, 2).

Ekonomsko šibkejši

- “Za zaščito *ekonomsko šibkejših* državljanov predlog novele predvideva domnevo /.../” (Vukelić 2010, 2).

V **Gigafidi** lahko opazimo, da so *socialno ogroženi* še vedno najpogostejša besedna zveza med omenjenimi (6221 zadetkov), sledijo *socialno šibki* z vsemi stopnjami pridevnika (2183 primerov), *socialno prikrajšanih* pa je le 40, kar ustreza ugotovitvi o gradivu iz Dela in Dnevnika. Zanimivo je, da številčnost konkordanc z besedno zvezo *socialno šibki* upada s stopnjevanjem pridevnika: *socialno šibki* se pojavijo v 802 zadetkih, *šibkejši* v 469, *najšibkejši* pa v 180. *Finančno šibkejši* z 372 primeri in *ekonomsko šibkejši* z 337 zadetki se tako števično približujejo *socialno šibkejšim*.

Socialni transfer

Revnejšemu sloju prebivalstva je v naši državi namenjena *denarna pomoč*, ki jo že SSKJ imenuje tudi *socialna*. *Pomoč* je danes v veliki večini nadomestila tujka *transfer*, ki jo sicer pozna že SSKJ, a ne v kombinaciji s terminom *socialni*, v pomenu “državne denarne pomoči”. Izraz *socialni transfer* je termin, ki obstaja tudi v tujih jezikih, od koder je bil po vsej verjetnosti prevzet.

- “/.../ sicer bodo morali poseči v pravice, kot so enak dostop do brezplačnega šolstva, brezplačnega zdravstva ali socialnih transferjev” (Starič 2010b, 2).
- “/.../ držav pa lahko na ta način zmanjša zneske socialnih transferjev in pobere več prispevkov /.../” (Dernovšek 2010a, 2).
- “/.../ bi morala vlada bolj 'zarežati' v plače, kar bi znižalo tudi pokojnine in socialne transferje” (Gole 2010a, 3).

- “/.../ zato se pri Pergamu zavzemajo, da se vsi socialni transferji prenesejo na proračun /.../” (Repovž 2010, 9).
- “/.../ ki prinaša pravičnejše in preglednejše prejetanje socialnih transferjev” (Vukelić 2010, 2).
- “Vlada želi narediti red in disciplino v socialnih transferjih, da bodo pomoči resnično deležni tisti, ki so se znašli v socialnih težavah” (Jakopec 2010c, 2).
- “V okviru devetletnega proračuna bodo predlagali popolno zamrznitev pokojnin in socialnih transferjev” (Belovič 2010a, 1).
- “/.../ tako, da bi med drugim izpeljala napovedane reforme, prilagodila maso plač v javnem sektorju ter zamrznila pokojnine in socialne transferje” (Jenko 2010, 1).
- “Po tem, ko smo včeraj razkrili, da ministrstvo za finance v izhodiščih za proračun 2011–2012 predvideva popolno zamrznitev pokojnin in socialnih transferjev, se je v koaliciji že začelo zapletati” (Belovič 2010c, 3).
- “/.../ da je namen obeh zakonov, ki naj bi začela veljati 1. junija 2011, večja preglednost in bolj ekonomično dodeljevanje socialnih transferjev /.../” (Lindič-Dragaš 2010a, 2).

V enem primeru je bil pridevnik *socialni* nadomeščen s pridevnikom *državni*, po vsej verjetnosti zaradi dobrega sloga, ki se izogiba ponovitvam besed:

Državni transfer

- “Kako bo starajoča se Evropa zdržala financiranje orjaškega socialnega sistema, ko bo več kot vsak drugi prebivalec prejemnik državnih transferjev /.../” (Žerjavič 2010a, 5).

V **Gigafidi** *socialna pomoč* še vedno prednjači z 4970 primeri, *socialni transfer* najdemo v 2948 zadetkih, medtem ko se *državni transfer* pojavi le 13-krat.

REVŠČINA V SVETU

Države v razvoju

S sintagmo se pogosto označuje države z relativno nizkim življenjskim standardom, ki še niso dosegle zadostne stopnje industrializacije glede na svojo populacijo. Poimenovanje je evfemizem zato, ker zveza *v razvoju* implicira neprestan napredek in pozablja, da nekatere izmed tovrstnih držav ne napredujejo oz. se jim standard celo slabša. Poleg tega je pojem zelo relativen in zajema vrsto držav, med katerimi so velike razlike v razvitosti (ter hkrati te razlike prek istega poimenovanja izravnava). V angleščini se je v obliki *developing countries* pojavil leta 1964 (Hughes 2010, 145), John Ayto pa ga je komentiral kot “zadnjega od litanije evfemizmov, ki si jih je izmislila angleščina, da bi prenehala zveneti pokroviteljsko do revnih držav in s tem nadomestila prejšnji žaljivi izraz *underdeveloped countries*” (Ayto v Hughes, 145).

- “Po previdnih ocenah vsako leto državam v razvoju s podkupovanjem, poneverbo sredstev in koruptivnimi dejanji ukradejo približno 20 do 40 milijonov dolarjev” (Frelih 2010, 5).
- “/.../ ampak se počasi spreminja v siv peskovnik za države v razvoju, ki bodo še dolgo ostale v tem položaju, in za države v upadanju, ki se še naprej imenujejo razvite” (Baković 2010b, 6).

→ Še eden primerov, ko avtorica metalingvistično komentira uporabljeno izrazje, kar dokazuje, da izbira besedišča ni naključna.

Tretji svet

Gre za še enega sinonimov za najrevnejše države sveta, ki pa postaja politično vse manj korekten: izpodriva ga raba *države v razvoju*, čeprav ne gre za povsem enaka pojma. Termin *tretji svet* je leta 1952 skoval Francoz Alfred Sauvy (v francoščini: *le tiers monde*), da bi z njim poimenoval države, ki med hladno vojno niso bile niti del

sovjetskega niti del kapitalističnega bloka. Termin se je nanašal predvsem na Afriko in Azijo (Hughes 2010, 145). Še danes so to večinoma revne države z visoko rodnostjo in močno gospodarsko odvisnostjo od t. i. razvitih držav.

- “V tretjem svetu je še sedaj tako” (Černač 2010, 5).
- “Priseljenci tretjega sveta pošljejo domov trikrat več denarja, kot znaša celotna humanitarna pomoč razvitega sveta” (Hladnik-Milharčič 2000b, 16).

Gigafida pokaže, da so na tem področju politično korektnije različice že premagale nevtralnejšo: *države v razvoju* se pojavijo v 4608 zadetkih in *države tretjega sveta* v 4306 primerih, *revnejše* in *najrevnejše* države pa skupno “le” 3175-krat.

3.2.6 VOJNA IN VOJSKA

VOJNA

Bolj ali manj dolgotrajno nasilje med narodi ali znotraj njih, ki najpogosteje terja mnoge smrtne žrtve, je redkeje imenovano *vojna*, *poboji* ali podobno. V novinarskem diskurzu je pomen pogosto vsaj delno prikrit s tujko *likvidacije* ali pa omiljen v *nemire* oz. *nerede*. Včasih je uporabljena zgolj beseda *dogodki*, ki je pomensko neopredeljena, kar je tipično za politično korektno izrazje. Grozovita realnost je tako predstavljena manj nasilno, kot se dogaja v resnici.

Likvidacije

- “/.../ prav s prisotnostjo predsednika takratnega predsedstva SRS Milana Kučana, ki je izrazil obžalovanje nad povojnimi likvidacijami /.../” (Ivelja 2010c, 2).

Nemiri

- “V Kirgiziji, ki so jo nedavno pretresli medetnični nemiri (po različnih ocenah so zahtevali od nekaj sto do nekaj tisoč žrtev), je včeraj potekal referendum o

spremembah ustave /.../” (Delo 2010č, 1).

→ Neprimernost izraza *nemiri* je v tem primeru še toliko bolj poudarjena z razlago v oklepaju, ki priča o nezanemarljivem številu žrtev.

- “Najboljši dokaz je Kirgizija, ki so jo nedavno pretresli medetnični nemiri, včeraj pa so tam pripravili referendum o spremembah ustave, s katerimi želijo zmanjšati predsedniške pristojnosti” (Frelih 2010, 5).

Neredi

- “/.../ enako kot v Pekingu živčno pričakujejo obletnico krvavih neredov, v katerih je 5. julija lani umrlo 200 ljudi, več kot 1700 pa je bilo ranjenih” (Baković 2010a, 6).

→ Pridevnik *krvavi* sicer nekoliko približa realno sliko situacije, a še vedno je zelo olepšano imenovati *neredi* dogodek, v katerem je umrlo 200 ljudi.

Dogodki

- “/.../ v Košnici pa bodo počakali, če bi kateri od domačinov še kaj vedel o povojnih dogodkih ali morebiti poznal eksekutorje” (Delo 2010m, 2).

→ Že iz nadaljnjega sobesedila je jasno, da se *dogodki* nanašajo pravzaprav na *poboje*.

Eksodus

S tujim terminom za *množično izselitev* je neprijetna vsebina bolj zastrta, manj dostopna.

- “Požig Narodnega doma leta 1920 in eksodus Italijanov po vojni sta kot nekakšna mejnika temačnega obdobja, ki je za zmeraj zaznamovalo ljudi in kraje na skrajnih severnih obalah Jadrana” (Hočevar 2010, 3).

V **Gigafidi** je primerov *izselitve* 3136, zadetkov z *množično izselitvijo* le 24,

konkordanc z *eksodusom* pa kar 1474. Vsi trije termini so seveda rabljeni tudi izven vojnega konteksta, a raba tujke je vsesplošno privlačna.

VOJSKA

Vojska v medijskem diskurzu običajno ne izvaja *napadov*, ampak *operacije*, pogosto *mirovne*. Poimenovanje *vojaška operacija* je sicer termin, ki zajema tako napade kot druge nenapadalne vojaške akcije in je definiran kot “/.../ proces izvajanja napada, kar vključuje premike, oskrbo, napad, obrambo in manevre, potrebne za osvojitve ciljev vsakršne bitke ali kampanje” (The Military Dictionary 1987, 262). V novinarskem diskurzu ta beseda oz. besedna zveza, ki zveni manj nasilno, najpogosteje referira prav na *napade*.

(Mirovna) operacija

- “/.../ Rusija si je v preteklih letih prizadevala predvsem za izgon Američanov, zdaj pa je z njimi pripravljena sodelovati pri razdeljevanju humanitarne pomoči, slišati pa je bilo že tudi ideje o skupni mirovni operaciji” (Frelj 2010, 5).
- “/.../ polkovnik Isafa William Maxwell pa je dejal, da so te skupne operacije ključne za vzpostavitev miru v regiji” (Delo 2010j, 7).

Postranska škoda

Vojaški napadi navadno povzročijo nemalo *civilnih žrtev*, ki jih vojska in mediji včasih imenujejo *kolateralna oz. postranska škoda*. S tem politično korektnim terminom so ljudje zmaterializirani v neosebno *škodo*.

- “/.../ pravila, ki so se jih morali držati v času McChrystalovega poveljevanja – čim manj letalskih napadov, zmanjševanje 'postranske škode' in uporabe težkega orožja /.../'” (Videmšek 2010, 6).

V **Gigafidi** ima besedna zveza *civilne žrtve* 1208 zadetkov, *kolateralna škoda* se pojavi 665-krat, *postranska škoda* pa 164-krat, pri čemer moramo seveda upoštevati morebitno večpomenskost zadnjih dveh leksemov.

JRKBO (enote jedrske, radiološke, kemične in biološke obrambe)

Kot že omenjeno, so kratice eden pomembnih tvorbenih postopkov politično korektnega izrazja, saj se lahko za njih skrije manj prijetne pojme. Tako je v analiziranih časnikih tudi primer kratice s področja vojaškega besedišča, in sicer *JRKBO*, ki zajema verjetno najbolj nehumane oblike orožja, saj je namenjeno množičnemu uničevanju. V prispevku kratici sicer sledi razlaga, saj bi bila sicer večini bralcev povsem nedostopna.

- “/.../ razvoj zmogljivosti za bojno podporo pa bo temeljil na ognjeni podpori, obrambi, inženirstvu, JRKBO (enote jedrske, radiološke, kemične in biološke obrambe), vojaški policiji in obveščevalno-izvidniški podpori” (Karba 2010, 2).

3.2.7 ZLOČIN (IN KAZEN)

Besedišče, povezano s kaznivimi dejanji, je pogosto evfemistično. V nadaljevanju so naštetih izrazi, najdeni v analiziranem časopisju, ki jih med politično korektno izrazje prišteva avtor ključnega dela o politično korektnem govoru v francoščini, Georges Lebouc (2007). Čeprav so izrazi res olepševalni, obstajajo v medijih že dolgo. Lahko bi jih obravnavali tudi kot neke vrste publicizme.

Prepovedane substance

Droge oz. *mamila* včasih nadomesti besedna zveza *prepovedane substance*. Naj poudarimo, da novinarji pogosto variirajo sopomenke zaradi izogibanja slogovno slabemu ponavljanju. Tudi v naslednjem primeru se je avtor morda odločil za tovrstni izraz ravno zaradi omenjenega razloga, saj se *mamila* pojavijo v prispevku že večkrat poprej.

- “Osumljenca sta prepovedane substance nabavljala v Ljubljani od treh domačinov /.../” (Selc 2010, 8).

V **Gigafidi** se *mamila* pojavijo 45422-krat in *droge* 49667-krat, medtem ko najdemo *prepovedane substance* v 1192 primerih.

Odvzeti prostost/svobodo

V novinarskem diskurzu storilci kaznivih dejanj navadno niso *aretirani*, temveč se jim *odvzame prostost*. To že dolgo obstoječo besedno zvezo bi bilo morda še najpravišeje opredeliti kot evfemistični publicizem.

- “/.../ so prejšnji teden kriminalisti odvzeli prostost desetim osebam, doma z območja Nove Gorice in Ljubljane” (Dnevnik 2010k, 27).
- “Odškodnino bo zahteval neposredno od povzročiteljev, ki so sodelovali pri njegovem protipravnem odvzemu prostosti, je napovedal Penko” (Dnevnik 2010b, 23).
- “Čez čas so ga policisti le izsledili in mu zaradi suma kaznivega dejanja nasilništva odvzeli prostost /.../” (Delo 2010n, 7).
- “Policisti Policijske postaje Ljubljana so odvzeli prostost državljanom Slovenije, starim 21, 23 in 26 let /.../” (Dnevnik 2010a, 10).
- “Obtoženi, ki mu tožilstvo očita protipravni odvzem prostosti, pa ji je v pokončni drži in nekajsekundnem premisleku rekel /.../” (Felc 2010, 13).

Gigafida pokaže 20748 konkordanc z glagolom *aretirati*, medtem ko je primerov z *odvzeti prostost* 2974, zadelkov z *odvzeti svobodo* pa je le 90.

Ljudje brez papirjev

Termin bi ponovno lahko opredelili kot evfemistični publicizem za *ilegalne priseljence*.

- “Kaj z 11 milijoni ljudi brez papirjev” (Brstovšek 2010, 5).

Krvni delikti

Gre za kriminalistični termin, ki zajema *umore* in *uboje*. V novinarskem diskurzu deluje olepševalno predvsem zaradi nestrokovnjakom zastrtega pomena.

- “/.../ in da je treba preverjati status političnega zapornika, saj so med njimi tudi taki, ki so zaprti zaradi terorističnih dejanj, krvnih deliktov in sabotaj” (Tecco 2010, 6).

3.2.8 EKONOMIJA (IN NJENA TERMINOLOGIJA)

V podpoglavju bom skušala opozoriti na določene termine s področja ekonomije oz. predvsem na njihovo rabo v publicističnih besedilih. Na tem mestu bi bilo neprimerno posegati v strokovno besedje iz ekonomske stroke, čeprav je hiter pregled v analizi zasledene terminologije nadvse zanimiv: v večini gre za besedne zveze, tvorjene iz povsem domačih besed, ki imajo kot samostojne že ustaljen pomen. V kombinacijah te besede tvorijo strokovne besedne zveze, katerih pomen (*sivi trg*, *davčna oaza*, *slamnato podjetje*) je na prvi pogled nič hudega sluteč, a zadaj se pogosto skrivajo raznovrstni sporni posli. Izvedenim natančni pomen tovrstnih pojmov seveda ne povzroča težav, vprašanje pa je, do katere mere so ti razumljivi širši javnosti, saj se večinoma v časopisju pojavljajo brez dodatnih razlag. Če se pomen pogosto rabljenih sintagm zdi jasen vsakomur (npr. *črni trg/na črno*), se druge besedne zveze lahko zdijo popolnoma

nerazumljive (npr. *slamnato podjetje*).

Črni trg/na črno

Zbanalizirana besedna zveza, ki jo rabimo tudi v vsakdanjem govoru kot sinonim za *nelegalno*. Gre dejansko za prekupčevanje z blagom ali s storitvami, ki so nelegalni in/ali pridobljeni po nelegalnih poteh (Bannock in dr. 2003, 33).

- “Po odločbi gradbenega inšpektorja bi morala zakonca Vida in Matija Hočevnar do 30. junija porušiti svoj na črno postavljen objekt v romskem naselju Hudeje /.../” (Stanković 2010, 8).
- “/.../ Bukovac pa je nato po radijski zvezi na pomoč poklical 27-letnega državljana BiH Seada Suljanovića, ki je v Globalu delal na črno” (Berdon 2010, 14).
- “Z menjavo dolarjev na črnem trgu in subvencionirano ceno bencina je bil poln rezervoar dva evra” (Hladnik-Milharčič 2010a,16).

Sivi trg/ekonomija

Še en “barvni” termin, ki se nam zdi znan, a za katerega bi neuki že težje podali natančnejšo definicijo: tokrat gre za prekupčevanje z blagom, ki je legalno, a distribuirano neuradno oz. na način, ki ga proizvajalec ne dovoljuje, in sicer predvsem z neplačevanjem davkov (Bannock in dr. 2003, 164).

- “/.../ do posla pa je prišlo na tako imenovanem sivem trgu, zaradi česar podrobnosti niso znane” (Polanič 2010, 20).
- “Ivaničevc je povedal, da je lani siva ekonomija odvzela približno 350 milijonov evrov črnogorskemu turizmu /.../” (Jokić 2010, 24).

Davčne oaze

Eksotični termin za državo ali ozemlje, kjer so davki zelo nizki (Deardorffs' Glossary of International Economics), za katerega se zdi, da je postal zaradi svoje pogostosti v medijih že zelo dostopen širši javnosti.

- “Francija je svojim bankam poleg mednarodnih standardov za menjavo informacij predpisala stroge zahteve glede preglednosti in poročanja o bančni dejavnosti v davčnih oazah” (Delo 2010e, 5).

Off-shore podjetje

Strokovni izraz ima tudi podomačeno različico *dislocirano podjetje*, ki se zdi pomensko dostopnejša: verjetno ponovno zaradi pogostosti v zadnjem času. Gre torej za prestavitev dela storitve nekega podjetja v države s cenejšo delovno silo (Deardorffs' Glossary of International Economics).

- “/.../ naj bi bila Jugobankina terjatev, ki jo je kupil Municipum S, pred časom fiktivno prenesena na eno od Šarićevih 'off-shore' podjetij na Cipru” (Morozov 2010, 19).

Slamnato podjetje (lastnik, kupci)

Slamnato podjetje je ekonomistični termin za podjetje, ki pogosto obstaja le na papirju in ki sodeluje pri organizirani utaji davka na dodano vrednost (Poslovni-bazar.si). Običajno besedna zveza ni podprta z nikakršno razlago in ostane tako nepoučenim bralcem nejasna. Zanimivo je, da se pridevnik *slamnati* včasih nanaša tudi na kupce ali/in na lastnika tovrstnega podjetja.

- “/.../ tokovi denarja med slamnatimi podjetji, ki ponikajo in vznikajo /.../” (Škerl Kramberger, 3).
 - “/.../ upravičuje naše pomisleke in strah, da gre za slamnatega lastnika /.../” (Svenšek 2010, 20).
 - “/.../ so ustanovili in organizirali poslovanje slamnatih podjetij, ki so izdajala fiktivne račune” (Delo 2010l, 8).
 - “Slednja vozila so kupili slamnati kupci, na njihovo ime pa so bili izstavljeni računi slamnatega podjetja” (Predanič 2010a, 8).
 - “/.../ da je odgovorna oseba ljubljanskega podjetja (in hkrati tudi vodja in organizator hudodelske združbe) ustanovila slamnato podjetje (missing trader)” (Dnevnik 2010p, 14).
- Slovenci smo tokrat izbrali manj razumljivo poimenovanje kot angleško govoreče dežele, kjer slamnata podjetja imenujejo *missing trader*.
- “Te avtomobile so večinoma prej registrirali 'slamnati' kupci, osumljeni člani hudodelske družbe” (Dnevnik 2010p, 14).
 - “Upam, da bodo čim prej našli novega ministra, da se bomo lahko čim prej začeli resno pogovarjati o resnih temah, kot so plačilna nedisciplina, težave slamnatih podjetij, internacionalizacija slovenskih podjetij /.../” (Grgič 2010, 2).
 - “Zakon o delovnih razmerjih v sedanji obliki podpore koalicije še ni dobil, saj morajo prej rešiti vprašanje slamnatih podjetij” (Svenšek in Dimnik 2010, 3).

3.2.9 GOSPODARSKA KRIZA

V času recesije se v tisku mnogo poroča o pomanjkanju denarja in posledicah takšnega

stanja. Da bi se izognili prehudim negativnim vplivom na moralo prebivalstva, novinarji, pa tudi politiki in podjetniki posegajo po omiljenem besedišču za opis sicer težke situacije, ki zahteva med drugim *zmanjševanje* državnega *proračuna* in množična *odpuščanja* z delovnih mest.

Rebalans (državnega) proračuna

Rebalans je v SSKJ definiran kot *ponovna uskladitev dohodkov in odhodkov*, to "ponovno uravnovešenje" proračuna pa v trenutnem obdobju ne pomeni nič drugega kot njegovo *zmanjšanje*¹⁰. Gre za enega najpogostejših terminov v gradivu te naloge.

- "Kot je znano, je obrambno ministrstvo te dni že drugič 'ošvrknil' rebalans proračuna" (Karba 2010, 2).
- "Premierka je zgodovinski uspeh sindikatov poskušala izničiti še z grožnjami o rebalansu proračuna in celo 'rezanju posameznih socialnih pravic' /.../" (Kajzer 2006, 6).
- "/.../ glede na napovedani rebalans proračuna, ki zmanjšuje sredstva za promet, postavitve teh zavetišč letos še ne pričakujejo" (Dnevnik 2010c, 8).
- "Rebalans proračuna v celoti predvideva približno 541 milijonov evrov manj prihodkov in 600 milijonov evrov nižje odhodke" (Jakopec 2010a, 2).
- "/.../ državni rebalans pa je za letos dodatno onemogočil kakršenkoli napredek" (Celin 2010, 12).
- "Največji lastnik je prav država, ki v zadnjem rebalansu proračuna za ta namen sredstev ni rezervirala" (Gole 2010b, 9).
- "Država mora pokazati večjo finančno disciplino in o tem se bo začela razprava danes v parlamentu z rebalansom proračuna" (Starič 2010, 2).

¹⁰ Izjemoma zaradi množičnosti prispevkov z omenjenim izrazom predstavljamo predvsem primere, v katerih termin nedvoumno referira na zmanjšanje finančnih sredstev.

- “V koaliciji so se strinjali, da je rebalans zaradi nižjih prihodkov od pričakovanih sicer nujen /.../” (Jakopec 2010c, 2).
- “Pozneje pa tudi v rebalansu državnega proračuna za Stožice niso našli denarja /.../” (Jesenšek 2010, 3).
- “9900 mio naj bi znašala letošnja z rebalansom okleščena proračunska poraba” (Poglajen 2010, 4).
- “/.../ saj obseg nižanja izdatkov, ki je napovedan ob zadnjem rebalansu, sploh ni veliko v primerjavi z znižanji, ki jih bo v državnih blagajnah še treba najti /.../” (Masten 2010, 21).
- “S sprejetjem rebalansa proračuna so včeraj poslanci na predlog vlade letošnje proračunske odhodke zmanjšali za 600 milijonov evrov na 9,9 milijarde” (Jenko 2010, 1).
- “V predlogu rebalansa proračuna pa sredstva za projekt niso predvidena” (Jakopec 2010a,10).

V obdobju, ko gre podjetjem slabše, ta *odpuščajo* svoje delavce, a pojem najdemo preoblečen v mnogo omiljenih parafraz:

Zmanjš(eva)anje števila zaposlenih

Gre za eno ključnih evfemističnih sopomenk *odpuščanja*. Sicer drži, da besedna zveza zajema tudi predčasne upokojitve in hkrati zamrznitev novih delovnih mest, a navadno se nanaša predvsem na odpuščanje.

- “Vlada je zagrozila z dvema ukrepoma: znižanjem osnovnih plač ali zmanjšanjem

števila zaposlenih” (Belovič 2010b, 3).

- “S 600 zaposlenimi bi lahko delali isto kot zdaj s 1000 delavci, je povedal predsednik uprave Elektra, katerega glavna naloga je prav zato zmanjšanje števila zaposlenih” (Tavčar 2010a, 10).
- “Zmanjševanje števila zaposlenih ob sodelovanju vlade, sindikatov, uprave in nadzornega sveta” (Tavčar 2010b, 9).
- “Kot alternativo vlada ponuja šestodstotno znižanje plač ali dodatno znižanje števila zaposlenih za šest odstotkov ali 8000 oseb” (Dernovšek 2010a, 4).
- “/.../ glede na zmanjševanje obsega naročil pa pričakujejo zmanjšanje števila zaposlenih za še 60” (Delo 2010o, 11).
- “/.../ da bi ohranili čim več denarnega toka, pa smo zmanjšali stroške, plače in število zaposlenih /.../” (Drobnak v Polanič 2010a, 17).
- “LC bo zmanjšal število zaposlenih” (Sopotnik 2010, 9).

Različice:

Krčenje (števila) zaposlenih

- “Klasične socialnovarstvene službe, kot so centri za socialno delo, socialni zavodi in posebni socialni zavodi, doživljajo krčenje zaposlenih /.../” (Finc 2010b, 21).
- “Jasno je postalo, da je treba znižati proračunske izdatke, bodisi s krčenjem števila zaposlenih v javnem sektorju bodisi s kleščanjem njihovih plač” (Križnik 2010, 5).

Nižanje obsega zaposlenih

- “/.../ ki bo na koncu pomenilo tudi linearno nižanje plač vsem javnim uslužbencem,

saj nižanja obsega zaposlenih pri nas pač ne gre pričakovati” (Masten 2010, 21).

(Nekomu) prekiniti pogodbo o zaposlitvi

Še en evfemizem za glagol *odpustiti*.

- “Leta 2007 ji je pogodbo o zaposlitvi dokončno *prekinila* sedanja direktorica /.../” (Šuligoj 2010b, 4).

V **Gigafidi** je med omenjenimi poimenovanji najpogostejše še vedno *odpuščanje delavcev* (2125 primerov), sledita *zmanjševanje števila zaposlenih* (937), in *odpuščanje zaposlenih* (793). Mnogo manj pogosti sta besedni zvezi *krčenje števila zaposlenih* (68) in *prekiniti pogodbo o zaposlitvi* (23), medtem ko *nižanje obsega zaposlenih* sploh ni prisotno.

Racionalizacija dela/poslovanja

Odpuščanja ali pa drugačna *zmanjšanja* se pogosto skrivajo tudi za izrazi, kot so *racionalizacija (dela, poslovanja, javnega sektorja)*.

- “Dekanja Vesna Mikolič trdi, da bodo to naredili zaradi racionalizacije poslovanja, glavni razlog pa je to, da bodo na fakulteti v naslednjem študijskem letu povsem prešli na bolonjski sistem študija in se bodo zato zmanjšale tudi pedagoške obveznosti” (Tanackovič 2010, 1).
- “Prvak opozicijske stranke je med ključne letošnje ukrepe uvrstil reformo in racionalizacijo javnega sektorja /.../” (Potič 2010, 2).
- “Zaradi varčevanja v zdravstvu smo udeležbo zunanjih predavateljev racionalizirali

/.../” (Dnevnik 2010j, 4).

- “Janša je ob včerajšnji predstavitvi teh ukrepov daleč največ pozornosti namenil reorganizaciji in racionalizaciji javnega sektorja” (Poglajen 2010a, 3).
- “/.../ do zmanjševanja delovnih obveznosti pa je po besedah dekanje Vesne Mikolič prišlo zaradi upoštevanja rektorjevih usmeritev za racionalizacijo” (Dnevnik, 2010l, 8).
- “Dekanja dr. Vesna Mikolič je pojasnila, da je racionalizacijo poslovanja zahteval rektor dr. Rado Bohinc, to pa zato, ker jim finančno stanje preprosto ne omogoča več dosedanjega obsega zaposlitev” (Šuligoj 2010a, 4).

Reorganizacija

Še eden od ukrepov, ki v času gospodarske recesije navadno pomeni predvsem množična *odpuščanja*.

- “Povedal je le, da ukrepi ne bodo šli zgolj v segment državne administracije, ampak bodo širši in da bodo med drugim vključevali tudi reorganizacijo javnih zavodov” (Dernovšek 2010c, 4).
- “Janša je ob včerajšnji predstavitvi teh ukrepov daleč največ pozornosti namenil reorganizaciji in racionalizaciji javnega sektorja” (Poglajen 2010a, 3).
- “Z reorganizacijo bodo SŽ prihranile pri plačah” (Stergar 2010, 15).

Prestrukturiranje

Tudi *prestrukturiranje* je lahko nadomestni izraz za *odpuščanje*, česar se včasih zavedajo tudi novinarji sami, kot z metalingvističnim komentarjem ponazarja naslednji primer.

- “S prestrukturiranjem številnih podjetij, kot vodilni olepšajo besedo odpuščanje, bo najbrž do tega še prihajalo” (Dnevnik 2010č, 28).

V **Gigafidi** najdemo 12214 primerov *reorganizacije*, a številka ni relevantna zaradi večpomenskosti besede. Od tega je 454 konkordanc z *reorganizacijo podjetja* in 239 z *reorganizacijo družbe* (ki je sicer večpomenski termin). *Prestrukturiranje* se pojavi v 15142 primerih, od tega *prestrukturiranje podjetja* v kar 1170 in *prestrukturiranje družbe* v 334 zadetkih. *Racionalizacijo poslovanja* najdemo 1018-krat in *racionalizacijo dela* 223-krat.

3.2.10 LAŽI

Kot poudarja Georges Lebouc (2007, 69), so končno tudi *laži* beseda, ki se vse manj rada pojavlja v medijih in zahteva olepšani nadomestek. V slovenščini sta evfemistični sopomenki predvsem *neresnica* in *dezinformacije*, njune olepševalne note pa se prav tako pogosto zavedajo sami pisci prispevkov.

Neresnica/e

Kvalifikator *evfemistično* iztočnici *neresnica* dodaja že SSKJ, saj gre za že dolgo ustaljen olepševalni izraz v slovenščini.

- “Ko stroka na to jasno, glasno, složno in argumentirano odgovori, snovalci zakona o medijih trosijo *neresnice*, se branijo in napadajo filmarje, češ da zavračamo red” (Hočevcar v Lešničar 2010, 17).
- “/.../ avtor pa izmed vseh najbolj izpostavlja predvsem psihološko prednost, ki si jo pri sogovorniku zagotovi lažnivec z govorjenjem neresnice” (Kovačič 2010, 20).
→ V primeru lahko opazimo, da gre v resnici za neposredno sopomenko besede *laž*, saj se nanaša na izjave *lažnivca*.

- “No, morda se za nadškofa, ki je bliže Bogu, ne spodobi reči, da laže, ampak da govori le neresnico” (Miheljak 2010, 16).

→ Avtor besedila sam ironično pripomni, da kontekst zahteva izbiro evfemizma.

- “Po njihovem mnenju so odhajajoči predavatelji navajali neresnice in zavajali javnost o 'kadrovskih čistkah'” (Šuligoj 2010a, 4).

Dezinformacije

SSKJ besedo definira kot *napačno informacijo, zlasti namerno*. Gre torej za pomensko bližino s pojmom *laž*, ki je včasih izrabljena v olepševalne namene. Evfemističnega odtenka se zaveda tudi novinar, ki v te namene besedo postavi v navednice:

- “V svojem dokumentarcu Stone zavrača 'dezinformacije', ki po njegovem mnenju prevladajo v ZDA vsakokrat, ko beseda nanese na Huga Chaveza” (Dnevnik 2010m, 24).

V **Gigafidi** se *laži* pojavijo 52707-krat, *neresnice* 4695-krat in *dezinformacije* 1152-krat.

4 DISKUSIJA

O ZNAČILNOSTIH POLITIČNO KOREKTNEGA IZRAZJA V ČASNIKIH DELO IN DNEVNIK OD 26. JUNIJA DO 9. JULIJA 2010

4.1 IZOGIBANJE NESPODOBNIM IZRAZOM TER PREPOVED VSEGA TEŽKEGA, ŽALOSTNEGA IN NEPRIJETNEGA

Kot poudarjata predvsem Lebouc (2007, 76–77) in Hughes (2010, 8–25), so razlogi za zatekanje k evfemizmom predvsem trije: prvi je izogibanje terminom, ki veljajo v družbi za **nespodobne**. V to skupino bi lahko uvrstili zgolj temo *spolnost* z veliko podtemo o spolni usmerjenosti ter s kratko omembo prostitucije. Druga dva razloga, ki sta plodnejša v ustvarjanju olepševalnih izrazov, sta prepoved neposrednega izražanja vsega težkega in žalostnega na eni strani ter neprijetnega, nelagodnega na drugi. Pri tem gre večinoma seveda za subjektivno presojo. Tako *lahko* med **težke** in **žalostne teme** uvrstimo *poškodbe in bolezni, starost in smrt, revščino, vojno* in *gospodarsko krizo*. Med **neprijetne, nelagodje vzbujajoče teme** bi lahko uvrstili predvsem *tuja verstva in ljudstva, laži, določene ekonomistične pojme* ter *zločin (in kazen)*.

Nedvomno je v večini obravnavanih tem prisotno več razlogov za evfemizacijo. Tako so na primer zločini ne le neprijetni, a tudi žalostni; poškodbe in bolezni, starost in smrt ter gospodarska kriza so morda res predvsem žalostne, a tudi neprijetne. Tuja verstva in ljudstva so zaradi svoje drugačnosti pogosto predvsem neprijetna, za morebitne skrajneže pa celo nespodobna. Velja tudi obratno: izrazi za v družbi manj sprejeta spolna nagnjenja so morda predvsem nespodobni, predstavljajo pa hkrati neprijetne teme.

4.2 NEZNANI IZRAZI

Eden ključnih ciljev politične korektnosti je prikriti pomen. To je najlažje napraviti z uporabo neznanega izraza, kar je mogoče storiti na različne načine, kot ugotavlja Hughes (2010, 108), predvsem pa s tujkami in nenavadno terminologijo. Avtor hkrati poudarja, da je znotraj obeh kategorij pomen besed lahko bolj ali manj prikrit, zato

vzpostavlja hierarhijo različnih stopenj pomenske zastrtosti: od skoraj popolnoma jasnega pomena, prek takšnega, ki ga je mogoče interpretirati v odvisnosti od teme ali sobesedila, medtem ko je pomen nekaterih popolnoma zastrt (Hughes 2010, 110–111). To sicer precej subjektivno hierarhijo lahko najdemo tudi znotraj našega gradiva, kot bo predstavljeno v naslednjih odstavkih.

Poseganje po **tujkah** je tako ena tipičnih značilnosti politično korektnega jezika, saj napravi vsebino povprečnemu bralcu (vsaj za nekaj časa) manj dostopno. Če smo na eni strani vse bolj vajeni *socialnega transferja* ali pa *off-shore podjetja*, pa pomen *seniorjev* ali *eksodusa* najbrž ni vsem neposredno dostopen, kar lahko pripišemo tudi njuni relativni (trenutni) redkosti v medijskem diskurzu oz. vsaj v analiziranem časopisju.

Da za to, da bi zameglili pomen, ne potrebujemo tujk, po drugi strani dokazujejo določeni ekonomistični **termini** kot na primer *sivi trg* in *slamnata podjetja*, ki so tvorjeni iz povsem domačih besed, a katerih zveze neizvedenemu bralcu tiska niso pomensko jasne. Negativno dogajanje, ki stoji za njimi, postane jasnejše iz sobesedila, a redko je mogoče zaslediti točen pomen termina, saj je le izjemoma pospremljen z razlago. Tu gre za terminologijo, ki je korektna že v svoji izvorni obliki in ne nadomešča ničesar, kar se zdi pri tvorbi strokovnega besedja današnjega časa običajen pojav.

Tako velja tudi za druge termine, ki jih v vsakdanjem življenju srečamo pogosteje: v gradivu omenjene *osebe s posebnimi potrebami* in *osebe z zmanjšano gibljivostjo*. Gre za uradni poimenovanji, ki sta že sami po sebi politično korektni, saj sta izredno spoštljivi in nežaljivi do ljudi, na katere se nanašata. Obe zavzemata raznolike skupine ljudi s takšnimi ali drugačnimi hibami in le stežka bi trdili, da nadomeščata neko preteklo poimenovanje, saj je koncept združevanja teh podskupin razmeroma nov. Gre torej za tvorbo, ki je v svoji prvotni podobi evfemistična. Drži pa (kot je omenjeno že v sprotnih opombah k primerom), da v vsakdanjem govoru oba zgoraj omenjena termina pogosto postaneta sopomenki *invalidov*. Na ta način delujeta kot tipična olupševalna izraza, ki nadomeščata besede, katerih raba se v določenih okoliščinah ne zdi dovolj vljudna.

Če sicer politično korektno izrazje raje izbere tujko kot domačo besedo, ker se zanjo lažje “skrijejo” določeni za družbo manj sprejemljivi pojavi, se zdi vsaj pri odnosu medijev do homoseksualcev drugače. Pridevnik *homoseksualni* je vse bolj vztrajno nadomeščen s slovensko ustreznico *istospolni*, ki je včasih celo posamostaljena in v tej obliki v slovenskem jezikovnem sistemu ne deluje najbolje¹¹. Poskus poslovenjenja je hkrati še beseda *transspolni* za *transseksualce*. Zdi se, da se novinarji tu poleg korektnosti bojujejo še za čim večjo slovenskost poimenovanj.

4.3 OHLAPEN IN PRETIRANO OMILJEN POMEN

Pomenska ohlapnost za tvorbo uporabljenih besed je še ena zelo pogostih značilnosti politično korektnega izrazja, najdenega v analiziranih časnikih. V slovenščini se zdi tako **primernik** kot pridevniška stopnja zelo uporaben za tvorbo politično korektnih izrazov, saj omili osnovno stopnjo, jo relativizira: npr. *starejši*, osebe z *zmanjšano* gibljivostjo, socialno *šibkejši*. Absolutni (navadno negativni) pomen, ki ga izraža osnovnik, je s primernikom zmanjšan. Pomensko ohlapnost omogoča predvsem odsotnost *primerjanega*, (*starejši* kot ?, socialno *šibkejši* kot ?). Gre za elipso nekega “povprečja”, a prav izpust je torej tisti, ki omogoča nejasno relativizacijo pojma in lahko na ta način zajema celo lestvico odtenkov.

Poleg že omenjenih primernikov so tu še **neopredeljeni samostalniki** ali **samostalniške besedne zveze** kot npr. osebe s *posebnimi* potrebami, kjer so *posebne* potrebe *po spremstvu* (zaradi različnih bolezni ali poškodb); *dogodki* kot evfemizem za razne oblike *vojne* ali drugačnih *pokolov*; do neke mere bi lahko zraven prištevali še *reorganizacijo* in *racionalizacijo* v podjetjih in institucijah, ki za ohlapnim pomenom skrivata predvsem *odpuščanja*.

Opozoriti je treba še na rabo **pretirano omiljenih poimenovanj** glede na dejansko realno situacijo. Vsi evfemistični izrazi so seveda omiljeni že po definiciji, zato so na tem mestu mišljeni predvsem leksemi, ki so pomensko sicer blizu opisani realnosti, a ki navadno ustrezajo manj resnim pojavnim oblikam. Najzgovornejša primera v gradivu te naloge sta gotovo *nemiri* in *neredi*, v katerih je umrlo na stotine ljudi. Med pretirano

¹¹ gl. komentar na koncu podpoglavja o spolni usmerjenosti

omiljene glede na realnost bi lahko prištevali še *težave/motnje v duševnem stanju*, kadar te nadomeščajo *bolezni*, pa tudi *neresnico*, ko gre neizpodbitno za *laži*.

4.4 TVORBENI POSTOPKI PO LÉBOUCU

Če skušamo razvrstiti najdene politično korektne izraze v vrste tvorbenih postopkov, ki jih predlaga predvsem Lebouc (2007), deloma pa tudi Boulanger (2001), ugotovimo naslednje:

V skupino z **nikalnimi predponami** lahko uvrstimo *neresnico*, pa tudi *nerede* in *nemire* s predpono *ne-*, ki sicer predstavlja enega ustaljenih načinov tvorjenja olepševalnih izrazov v slovenščini. Med besede z nikalnimi predponami spadajo še *dezinformacije* s predpono *de(z)-* in še besedna zveza *ljudje brez papirjev* (pri čemer je beseda *brez*, ki je v vlogi predpone, oblikoslovno seveda predlog).

Med **znanstveno/strokovno** besedje lahko uvrstimo predvsem termine s področja ekonomije, ki sami po sebi sestojijo iz domačih besed, a katerih zveze so nestrokovnjakom nejasne oz. zanje ne bi mogli vedno spontano podati dovolj točnih definicij. To so na primer že omenjena termina *siva ekonomija* in *slamnato podjetje*, zraven pa bi lahko umestili tudi kriminalistični termin *krvni delikti*.

Zatekanje k **tujim izrazom** je, kot že omenjeno v diskusiji o neznanih izrazih, eden najenostavnejših načinov prikrivanja pomena širšim množicam. To drži vsaj začasno, saj pogosto rabljene tujke prej ko slej dobijo domače ustreznice za redne bralce oz. spremljevalce medijev. Če na tem mestu ponovno skušamo razlikovati med stopnjami pomesnke zastrtosti najdenih tujk, lahko med najbolj prikrite uvrstimo *seniorje* in *eksoduse*, medtem ko so *socialni transferji* in *off-shore podjetja* že razumljivejši.

Med **kraticami** smo zasledili predvsem *LGBT* za lezbijke, geje, biseksualce in transseksualce ter *JRKBO* za enote jedrske, radioaktivne, kemične in biološke obrambe. Kratični poimenovanji sicer res skrajšata dolgi besedni zvezi, ne moremo pa zanikati, da hkrati ne prikrijeta tistega, kar morda želi ostati prikrito; prvo zaradi še vedno slabe

družbene sprejetosti, drugo zaradi uničevalne sile, skrite v orožju za množično uničevanje. Obe kratici sta verjetno prevzeti iz angleščine, in sicer *LGBT* neposredno (saj obstaja v isti obliki v angleškem jeziku), *JRKBO* pa verjetno po ideji *ABC weapons* (*atomic, biological, chemical*).

Posamostaljeni pridevniki so tudi v slovenščini učinkovito sredstvo za tvorbo politično korektnih izrazov: iz gradiva te naloge lahko mednje uvrstimo že ustaljeni evfemizem *starejši*, potem pa še *socialno šibke* z vsemi različicami (*socialno šibkejši/najšibkejši, ogroženi, prikrajšani; finančno šibkejši*). Sem spada tudi zveza *istospolno usmerjeni* in njena še bolj okrnjena oblika, posamostaljeni pridevnik *istospolni*, o katere uspešnem delovanju znotraj slovenskega jezikovnega sistema bi bilo, kot že poudarjeno, potrebno dodatno razmisliti.

Med **številčnimi poimenovanji** zasledimo predvsem *pripadnike tretje generacije* kot evfemizem za *ostarele* in *tretji svet* za *najrevnejše države sveta*. Vrstilni števniki *tretji* sicer nima neposredne povezave med obema primeroma, saj gre v prvem primeru za razvrščanje v času, v drugem pa v prostoru. Vseeno drži, da gre pri obeh pojmih za realnosti, ki si jim, če nismo del njih, načeloma tudi ne želimo pripadati: starost je pogosto povezana z boleznijo in bližajočo se smrtjo, nerazvite države oz. (še z enim politično korektnim terminom) *države v razvoju* pa pogosto asociiramo z revščino in prav tako z boleznimi. Tako se števniki *tretji* v obeh primerih postavlja v nekakšno nevidno opozicijo z (neimenovanima) prvim in drugim (svetom oz. življenjskim obdobjem), ki sta na nek način bolj zaželena.

4.5 TIPI SPREMEMB PO HUGHESU

Če na tem mestu skušamo politično korektne izraze iz gradiva te naloge razvrstiti glede na Hughesove tipe sprememb, omenjene v teoretičnem delu, ugotovimo, da dejansko vsi spadajo med *mediirane*, saj se njihov pomen širi predvsem prek medijev, v katere jih vpeljejo določene interesne skupine. Nekatera poimenovanja so hkrati odraz sprememb družbene realnosti in so zato obenem *simbiozna*, spet druga pa se zdijo celo načrtno rabljena s strani politikov in bi jih lahko razvrstili še med *orwelljanska*.

Hughes mediirane spremembe naprej deli glede na njihov nastanek: a) besede in besedne brez pomenske zgodovine, torej novotvorjene; b) že obstoječe besede, katerih pomen se je spremenil oz. razvil; c) končno, evfemistične besede in sintagme, ki so nadomestile izraze, ki so postali družbeno nesprejemljivi. V nadaljevanju je tako navedenih nekaj najbolj opredeljivih primerov iz gradiva glede na Hughesovo razvrstitev.

Kot že poudarjeno, so prav vsi izrazi, najdeni v analiziranem časopisju, *mediirani*, za kar je dokaz že samo dejstvo, da so objavljeni v časnikih. Pravih enobesednih **neologizmov** v časopisnem gradivu ni najti, lahko pa mednje pogojno uvrstimo posamostaljeno rabo slovenske ustreznice za homoseksualce, *istospolni*. Nadalje bi lahko v to skupino uvrstili razmeroma novonastale ekonomistične strokovne besedne zveze, ki se pogosto pojavljajo v medijih, kot na primer *davčna oaza*, *off-shore podjetje* in *slamnato podjetje (kupci/lastnik)*. Čeprav so poimenovanja sestavljena iz že obstoječih besed, so kot besedne zveze novejšega nastanka. Nastale so predvsem zaradi potrebe poimenovati pretežno novo realnost in kot take ne nadomeščajo nobenega drugega, starejšega izraza. Prav zaradi omenjenih razlogov jih lahko glede na razloge za spremembe poleg med *mediirane* hkrati uvrščamo tudi med *simbiozne*.

Največja podskupina znotraj *mediiranih* sprememb so gotovo tiste, ki so nastale na osnovi že **ustaljenih besed, ki so renovirale svoj pomen**. Iz gradiva pričujoče naloge bi mednje lahko uvrstili predvsem *seniorje*, *nemire*, *nerede*, *dogodke*, pa še pomen posameznih besed znotraj besednih zvez, kot so npr. *prilagojen* v *prilagojen program*, *poseben* v *osebe s posebnimi potrebami* in *zmanjšan* v *osebe z zmanjšano gibljivostjo*. V primerih *nemiri*, *neredi* in *zmanjšan* gre očitno za razvoj pomena na strožjo, resnejšo raven, kot jo je sicer beseda tradicionalno zavzemala. Poprej nevtralni *prilagojen*, *dogodki* in *poseben* so pridobili negativno noto, *seniorji* pa prav novo rabo kot korektnjša sopomenka za *upokojence*.

Med mediizirane **evfemizme za poimenovanja, ki niso več sprejemljiva** v medijih današnjega časa in prostora, bi lahko uvrstili *socialno šibke/šibkejše/najšibkejše*, *socialni transfer*, *racionalizacijo in reorganizacijo*, pa tudi *postransko škodo*. Za tovrstno izrazje sicer obstajajo slogovno nevtralne sopomenke, a jih politiki, gospodarstveniki in drugi nosilci moči vztrajno izpodrivajo z novimi korektnjšimi

izrazi, ki se nato utrjujejo prek rabe v medijih. Iz zgoraj omenjenih poimenovanj je očitno, da se skuša prikrivati predvsem gospodarske krizne razmere (in grozovite posledice vojaških akcij). Ker gre za pojme, ki jih širše rabijo predvsem politični in gospodarski voditelji ter jih šele v nadaljevanju razširjajo mediji, bi jih lahko šteli med *orwelljanske*.

4.6 POGOSTO RABLJENO BESEDJE ZA TVORBO POLITIČNO KOREKTNIH IZRAZOV

Ugotovimo lahko, da so politično korektnije različice pogosto parafrazirane z besedo *skupnost*; v gradivu te naloge so to *romska skupnost*, *gejevska (in lezbična) skupnost*, *istospolna partnerska skupnost*. Sicer ne preseneča, da je raba te besede pogosta v tvorbi tovrstnega izrazja, saj so prav razne manjšine tiste, ki so občutljive glede načina, kako jih imenujemo. Opazimo pa lahko, da ravno zaradi pogoste rabe nevtralne besede *skupnost* ta nehote pridobiva evfemistični prizvok. Tudi Hughes (2010, 188) komentira, da je v diskusijah o etnijah in demografski sestavi prebivalstva *skupnost* osrednji termin z vse bolj problematično definicijo, saj je lahko mišljena zelo ozko, splošno ali zelo široko. Delovala pa naj bi tudi evfemistično, saj naj bi na primer poimenovanje *Judi* (vsaj v angleščini, *Jews*) zvenelo pregrobo in naj bi zato izraz *pripadniki judovske skupnosti* bil ustrežnejši.

Kot poudarjata tudi Lebouc (2007, 16–17) in Hughes (2010, 181), so parafraze z besedo *oseba* tipične za politično korektne tvorbe. Prvotno se je beseda rabila predvsem zato, ker se je na ta način dalo pogosto izogniti opredelitvi spola oz. predvsem izključevanju žensk iz določenih poklicev z rabo moškega poimenovanja kot edinega. Danes pa se je raba besede *oseba* razširila tudi na druga področja, kot ponazarjata primera *osebe s posebnimi potrebami* in *osebe z zmanjšano gibljivostjo*, najdena v analiziranem tisku.

V skupino pogosto rabljenih besed za politično korektno izrazje štejemo tudi leksem *prijazni*, četudi se v gradivu pojavi le enkrat, in sicer v sintagmi *do gejev prijazni*. Kot omenjeno že v sprotih opombah k najdenim poimenovanjem, gre za pridevnik za

izražanje strpnosti do drugačnosti. Brez dvoma je tako pomensko kot strukturno prevzet iz angleščine, kjer ustreznica *friendly* vedno stoji neposredno za samostalnikom, ki ga določa; v tem primeru *gay-friendly*.

4.7 NENAMERNI HUMOR?

Včasih gredo politično korektni izrazi v svoji kreativnosti in olepševalnosti tako daleč, da postanejo naslovnikom – če se ti vsaj malce poglobijo v samo jezikovno plat besedila – komični (Lebouc 2007, 79–80; Hughes 2010, 108). Tako že stari evfemizem *najstarejša obrt za prostitucijo* verjetno še vedno privabi marsikomu nasmeh na ustnice, prav tako sodobni izraz *seniorji* za *ostarele* oz. *upokoјence*. Primeri kot *nižanje obsega zaposlenih* so smešni predvsem zaradi svoje nespretne jezikovne konstrukcije in slabega poskusa skrivanja realnosti – torej odpuščanj. Najhujši pa je gotovo groteskni primer *postranske škode*, kjer je prvotni rahlo komični efekt besedne zveze kaj hitro pokopan pod svojo grozovito realnostjo.

4.8 NOVINARSKA OBČUTLJIVOST

Ob vsem tem nikakor ne moremo sklepati, da so novinarji slepi za tovrstne jezikovne pojave in da se do njih obnašajo popolnoma neodgovorno. Čeprav so določeni politično korektni oz. evfemistični izrazi dejansko že prišli v podzavestno rabo tvorcev novinarskih besedil, nekateri ozaveščeni novinarji vendarle dokazujejo, da izbor njihovih besed ni naključen. Včasih na nenavadno rabo nakažejo tako, da besedo postavijo v navednice, kot na primer v enem od primerov rabe *seniorji* in *slamnati*, pa še v rabah besed *dezinformacije*, *senčni otroci*, *postranska škoda* in *off-shore*. Drugič pa avtorji svojo prisotnost v besedilu pokažejo še bolj nazorno, z refleksijo o uporabljenem poimenovanju, z nekakšnim metalingvističnim komentarjem, kot smo lahko opazili v več primerih: “države v razvoju, ki bodo še dolgo ostale v tem položaju, in za države v upadanju, ki se še naprej imenujejo razvite” (Baković 2010b, 6); “S prestrukturiranjem številnih podjetij, kot vodilni olepšajo besedo odpuščanje” (Dnevnik 2010č, 28) in še “No, morda se za nadškofa, ki je bliže Bogu, ne spodobi reči, da laže, ampak da govori le neresnico” (Miheljak 2010, 16).

Končno pa je treba poudariti, da ni raba *vseh* politično korektnih izrazov sporna. V demokratični družbi je vsekakor pomembno, da spoštujemo soljudi v njihovi različnosti, zato je pravilno uporabljati izrazje, ki ne prizadene tistih, ki se čutijo drugačne ali izločene iz družbe. Res je sicer, da same besede ne popravijo hib niti ne izboljšajo finančnega ali kakšnega drugega stanja ljudi, na katere se nanašajo, pa tudi sami referenti se ne strinjajo vedno z evfemističnim izrazjem, s katerimi jih mediji poimenujejo. A večjo težavo predstavlja dejstvo, da tovrstno besedje najpogosteje zabriše realno sliko, in če je to delno upravičeno za poimenovanja ljudi zato, da jih ne žalimo, se to zdi nedopustno za raznolika negativna dogajanja v družbi z namenom, da se jim zmanjša teža. Zapirati si oči pred krutimi dogodki današnje družbe je namreč vse prej kot odgovorno.

5 SKLEP

Kot smo lahko ugotovili prek analize teoretičnih besedil, je pojem politične korektnosti kontroverzen in večpomenski. Če je nekdanji imel mnogo ožji, bolj politični pomen, je v 90. let 20. stoletja v Združenih državah Amerike pridobil pomen nediskriminatornega ali celo pozitivno diskriminatornega obnašanja in diskurza do vseh skupin, ki so bile tradicionalno izločene ali zapostavljene, kot so (bile) to na primer spolne, etnične in rasne manjšine ter ženske. Kasneje se je tovrstno izrazje razširilo na skorajda vsa jezikovna področja, predvsem pa na poimenovanja fizičnih in intelektualnih pomanjkljivosti, bolezni in smrti ter krutosti družbenega življenja, kot sta nezaposlenost in revščina. Zdi se, da je postalo potrebno v jeziku prikriti vse, kar tako ali drugače odstopa od "normalnega".

Tabu je sicer pojav vseh časov in prostorov, le tabuizirane teme so se spreminjale skozi čas in na različne načine zaznamovale jezik: včasih skorajda brez sledi, drugič s posledicami, ki so v jeziku vidne še danes. Če je cenzuriranje s strani zunanjih avtoritet bilo morda pogostejše v preteklosti, danes gotovo bolj kot kdajkoli kraljuje samocenzura. Posledično smo danes virtuozni evfemizmov, še posebej, ko gre za javni diskurz. A ti novodobni evfemizmi, kot bi lahko poimenovali politično korektne izraze, v svoji mogočnosti pogosto spodkopljajo normo, saj načenjajo že ustaljene pomene besed.

Analiza slovenskih časnikov Dnevnik in Delo je pokazala, da Slovenci (oz. to velja vsaj za v Delu in Dnevniku delujoče novinarje) v rabi politično korektnega izrazja niso izjema. Prav tako se znajo spretno izogniti vsemu težkemu, žalostnemu ali neprijetnemu. Pri tem lahko tovrstne pojme zavijejo v manj znane besede, kot so tuji izrazi ali termini. Dejanski pomen je lahko omiljen tudi s pomočjo rabe primernika, neopredeljenih samostalnikov in drugih besed, katerih prvotni pomen je milejši kot realnost, ki jo danes vse pogosteje opisujejo. Za tvorbo tovrstnega izrazja poleg že omenjenih postopkov avtorji posegajo še po nikalnih izrazih in posamostaljenih pridevnikih, redkeje tudi po kraticah in številčnih poimenovanjih. Pri tvorbi je pogosta raba besed kot sta *oseba* in *skupnost*. Med politično korektnimi izrazi najdemo na eni strani neologizme, na drugi že ustaljene besede, katerih pomen je bil renoviran, končno pa tudi evfemizme za poimenovanja, ki danes niso več sprejemljiva.

Včasih, namerno ali ne, raba politično korektnega izrazja privede tudi do bolj ali manj komičnih ali nerodnih situacij, prek katerih lahko tu in tam razberemo odnos novinarja do lastnega diskurza. Prav tu pa gre izpostaviti eno ključnih misli: tvorci javnih besedil bi morali tovrstno izrazje vedno uporabljati zavestno, s premislekom. Politično korektno besedje je namreč vsekakor upravičeno, kadar bi raba drugih poimenovanj bila resnično žaljiva za določenega posameznika ali širšo skupino. V nasprotnem primeru pa bi bilo primerneje, da bi predvsem novinarji posegali po bolj neposrednem besedišču, saj je nevtralnno in jezikovno čim direktnejše poročanje eden od ciljev stroke. Nasprotno se zdi, da novinarji vse pogosteje podzavestno posegajo po tem novodobnem evfemističnem izrazju, torej tudi takrat, ko ni nujnega razloga za to. Tako se jezik oddaljuje od svoje pomenske transparentnosti in umetno pridobiva na nepotrebni kompleksnosti ter nadaljuje začarani krog. Današnji politično korektni izrazi so namreč – kot vsi evfemizmi – takšni le za določen čas: do trenutka, ko bomo začutili, da so preveč kruti ali neposredni, in bo zanje treba poiskati nove nadomestke.

6 LITERATURA

- Alič, Vanja. 2010. Levi trojček v Idriji združil moči. *Dnevnik*, 9 (7. julij).
- Allan, Keith in Kate Burridge. 2006. *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Allen, Irving Lewis. 1995. Earlier uses of politically (in)correct. *American Speech* 70 (1): 110–112.
- Andrews, Edna. 1996. Cultural sensitivity and political correctness: the linguistic problem of naming. *American Speech* 71 (4): 389–404.
- Antoine, Gérald. 2001. *De la 'langue de bois' au 'politiquement correct'*. Dostopno prek: http://www.asmp.fr/fiches_academiciens/textacad/antoine/languedebois.pdf (7. maj 2011).
- Baković, Zorana. 2010a. Hoja po žici med smrtjo in blaginjo. *Delo*, 6 (5. julij).
- --- 2010b. V ritmu rdeče kraljice. *Delo*, 6 (28. junij).
- Banning, Marlia E. 2004. The Limits of PC Discourse: Linking Language Use to Social Practice. *Pedagogy* 4 (2): 191–214.
- Bannock, Graham, Ron Eric Baxter in Evan Davis. 2003. *Dictionary of economics*. New York: Bloomberg Press.
- Belovič, Mario. 2010a. Kmalu zamrznjene tudi pokojnine? *Delo*, 1 (6. julij).
- --- 2010b. Namesto navzdol število javnih uslužbencev navzgor. *Delo*, 3 (29. junij).
- --- 2010c. Upokojenci so zgroženi. *Delo*, 3 (7. julij).
- Berdon, Sven. 2010. Pretepaški varnostnik redno zapušča zapor. *Dnevnik*, 14 (8. julij).
- Boulanger, Jean-Claude. 2001. L'enchâssement du discours de la néobienséance dans le dictionnaire : un contre-exemple de polynomie interne. V *Francophonie et polynomie*, ur. Claudine Bavoux in François Gaudin, 141–176. Rouen: Publications de l'Université de Rouen.
- Brejc, Irena. 2010. Razstava slovenske zgodovine na gradu. *Dnevnik*, 11 (28. junij).
- Brkić, Vanja. 2010. Tekočina in primerno ohlajeni prostori. *Dnevnik*, 27 (8. julij).
- Brstovšek, Andrej. 2010. Kaj z 11 milijoni ljudi brez papirjev. *Dnevnik*, 5 (2. julij).
- Bunc, Stanko. 1998. *Slovar tujk*. Maribor: Založba Obzorja.
- Cameron, Deborah. 1995. *Verbal Hygiene: The Politics of Language*. London:

Routledge.

- Celin, Mateja. 2010. Gradnja term z enim ali več zasebniki. *Delo*, 12 (29. junij).
- *Centre d'études sur les réseaux, les transports, l'urbanisme*. Dostopno prek: <http://www.certu.fr/fr/> (7. maj 2011).
- Crnkovič, Marko. 1995. Politična korektnost in slovenščina. *Delo, Sobotna priloga*, 38 (28. januar).
- Čander, Marjan. 2010. Odmev in razmišljanje o prispevku "Svobodo slavil z družino v gostinskem lokalu". *Dnevnik*, 18 (26. junij).
- Čeh, Silva. 2010. Vzajemna ne bo brez vodstva. *Delo*, 3 (30. junij).
- Černač, Janez. 2010. Mladi in stari. *Delo*, 5 (28. junij).
- Česen, Marjan. 2010. Vzajemna – kaj pa je tebe treba bilo. *Delo*, 5 (3. julij).
- Čibej, Boris. 2010. Prijateljski stisk žametnih pesti. *Delo*, 6 (8. julij).
- *Deardorffs' Glossary of International Economics*. Dostopno prek: <http://www-personal.umich.edu/~alandear/glossary/> (7. maj 2011).
- *Delo*. 2010a. Bistri otroci homoseksualnih strašev, 22 (1. julij).
- --- 2010b. Dnevni center za 12.000 starejših, 8 (8. julij).
- --- 2010c. Komisija Pravičnost in mir obsodila napad na istospolne, 2 (30. junij).
- --- 2010č. Miren potek referendum v nemirni Kirgiziji, 1 (28. junij).
- --- 2010d. Množičen pretep Judov in Arabcev v Rimu, 7 (26. junij).
- --- 2010e. Nobenih varnih zavetij za umazani denar, 5 (28. junij).
- --- 2010f. Opozorila o holokavstu in genocidu v BiH, 8 (9. julij).
- --- 2010g. Otrokom omogočili počitnice na Krku, 8 (9. julij).
- --- 2010h. Pohod v spomin na emigracijo Judov, 26 (30. junij).
- --- 2010i. Skrivno srečanje razburilo Libermana, 7 (2. julij).
- --- 2010j. Uspešna operacija Isafa na jugu Afganistana, 7 (2. julij).
- --- 2010k. Ustavno sodišče zavrnilo pobudo varuhinje glede zakona o romski skupnosti, 2 (6. julij).
- --- 2010l. Utajili za več kot milijon evrov davkov, 8 (2. julij).
- --- 2010m. V Košnici našli trupla iz poveljnih pobojev, 2 (8. julij).
- --- 2010n. Zaradi nasilništva ob prostost, 7 (5. julij).
- --- 2010o. Z delitveno politiko ne moremo do iskrenega dialoga, 4 (5. julij).
- --- 2010p. Zasavski seniorji edini Slovenci v projektu Setip, 12 (29. junij).

- Dernovšek, Igor. 2010a. Agencijsko delo – izogibanje delovnih zakonodaj. *Dnevnik*, 2 (30. junij).
- --- 2010b. Sindikati zapustili pogovore o znižanju plač v javnem sektorju. *Dnevnik*, 4 (2. julij).
- --- 2010c. Vlada še skriva pogajalska izhodišča. *Dnevnik*, 4 (26. junij).
- --- in Peter Lovšin. 2010. Še ena buška za našo demokracijo. *Dnevnik*, 2 (29. junij).
- *Dnevnik*. 2010a. Aretirale mlade preprodajalce, 10 (2. julij).
- --- 2010b. Boštjan Penko zahteva 1,5 milijona evrov odškodnine, 23 (1. julij).
- --- 2010c. Čakanje pod milim nebom, 8 (29. junij).
- --- 2010č. Direktorja zaprta v zaporu kaznilnice, 28 (6. julij).
- --- 2010d. Dvoličnost frankističnega režima, 26 (1. julij).
- --- 2010e. Islandska premierka Sigurdardottir se je poročila s svojo partnerico, 32 (29. junij).
- --- 2010f. Komisija Pravičnost in mir obsodila nestrpnost, 4 (30. junij).
- --- 2010g. Parada ponosa, 26 (7. julij).
- --- 2010h. Po vsej državi visoka stopnja koncentracije ozona, 8 (1. julij).
- --- 2010i. Pravice potnikov na dlani, 28 (30. junij).
- --- 2010j. Racionalizacija zaradi varčevanja, 4 (1. julij).
- --- 2010k. Slab izkupiček za prekupčevalce z mamili, 27 (29. junij).
- --- 2010l. Sodelavci FHS zavračajo navedbe o čistkah, 8 (7. julij).
- --- 2010m. Stone: Na čelu ZDA bi rad videl kakšnega Huga Chaveza, 24 (6. julij).
- --- 2010n. Strelji na nekdanjega romskega svetnika, 11 (6. julij).
- --- 2010o. Svet romske skupnosti ni v neskladju z ustavo, 2 (3. julij).
- --- 2010p. Utajevalci davkov – tokrat na Koprskem, 14 (3. julij).
- --- 2010r. V forumu vztrajajo pri spremembi krovnega romskega zakona, 3 (6. julij).
- --- 2010s. V Sloveniji lani manj sklenjenih zakonskih zvez in več ločitev, 14 (5. julij).
- Dobovšek, Zala. 2010. Večno navidezna emancipacija? *Delo*, 20 (1. julij).
- *Encyclopædia Universalis*. Dostopno prek: <http://www.universalis.fr/encyclopedie/> (7. maj 2011).
- Fairclough, Norman. 2003. 'Political correctness': the politics of culture and language. *Discourse&Society* 14 (1): 17–28.

- Fassin, Eric. 1994. « Political correctness » en version originale et en version française: Un malentendu révélateur. *Vingtième Siècle* (43): 30–42.
- Felc, Mitja. 2010. Ko se je rešila, je bila vsa v modricah in v šoku. *Delo*, 13 (7. julij).
- Finc, Mojca. 2010a. Najraje obujajo spomine. *Delo*, 21 (6. julij).
- --- 2010b. Več potreb, toda manj delovnih mest? *Delo*, 21 (6. julij).
- Frank, Gabi. 2010. O zgodovini Judov tudi na ozemlju slovenije. *Priloga Mohorjeve družbe Celovec*, 6. marec. Dostopno prek: http://www.mohorjeva.at/images/uploads/did_priloga_10_6_marec.pdf (5. junij 2011).
- Frelih, Polona. 2010. Hamburger diplomacija. *Delo*, 5 (28. junij).
- Gaube, Aleš. 2010. Nemčija ne bo varčevala pri razvoju in izobraževanju. *Dnevnik*, 6 (8. julij).
- *Gigafida*. Dostopno prek: <http://demo.gigafida.net/> (5. junij 2011).
- Gole, Nejc. 2010a. Konsolidacija je nujna, manj jasno je, kakšna naj bo. *Delo*, 3 (30. junij).
- --- 2010b. Trije predlogi za dokapitalizacijo. *Delo*, 9 (30. junij).
- --- 2010c. V avgust brez dileme o pokojninski reformi. *Delo*, 2 (9. julij).
- Gorjanc, Vojko. 2004. Politična korektnost in slovarski opisi slovenščine – zgolj modna muha? Moderno v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. V *33. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*, ur. Aleksandra Derganc, 153–161. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Grča, Dušan. 2010. Brezplačne počitnice za 7000 otrok. *Delo*, 12 (30. junij).
- Grgič, Maja. 2010. Iskanje ministra namesto izhoda iz krize. *Delo*, 2 (9. julij).
- Halmari, Helena. 2011. Political correctness, euphemism, and language change: The case of ‘people first’. *Journal of Pragmatics* 43 (3): 828–840.
- Harroche, Claudine in Ana Montoia. 1995. La codification des comportements et des sentiments dans la political correctness. *Revue française de science politique* 45 (3): 379–395.
- Hladnik-Milharčič, Ervin. 2010a. Liter nafte za dva litra vode. *Dnevnik*, 16 (8. julij).
- --- 2010b. Pozor! Pada kamenje. *Dnevnik*, 16 (1. julij).
- Hočevar, Tone. 2010. Trije predsedniki v Narodnem domu. *Delo*, 3 (8. julij).
- Hughes, Geoffrey. 2010. *Political corectness: a history of semantics and culture*. West Sussex: Wiley-Blackwell.

- Ivelja, Ranka. 2010a. Lepe besede lepo zvenijo. *Dnevnik*, 3 (28. junij).
- --- 2010b. Muslimani in katoliki za ideal klasične družine. *Dnevnik*, 3 (3. julij).
- --- 2010c. Od spravljivosti dlje kot pred 20 leti. *Dnevnik*, 2 (1. julij).
- Jakopec, Marko. 2010a. Poraba bo manjša za 600 milijonov evrov. *Delo*, 1 (7. julij).
- --- 2010b. Za gospodarstvo 80 milijonov evrov manj. *Delo*, 2 (29. junij).
- --- 2010c. Zmanjševanje naložb skrbi večino poslancev. *Delo*, 2 (3. julij).
- Jakšič, Ljubomir. 2010. TV-spopad skoraj usoden za Komorowskega. *Dnevnik*, 5 (3. julij).
- Jenko, Miha. 2010. Rebalans zamujenih priložnosti. *Delo*, 1 (7. julij).
- Jesenšek, Maša. 2010. Vendarle pomoč Stožicam? *Delo*, 3 (3. julij).
- Johnson, Sally, Jonathan Culpeper in Stephanie Suhr. 2003. From 'politically correct councillors' to 'Blairite nonsense': discourses of 'political correctness' in three British newspapers. *Discourse&Society* 14 (1): 29–44.
- Johnson, Sally in Stephanie Suhr. 2003. From 'political correctness' to 'politische Korrektheit': discourses of 'PC' in the German newspaper, Die Welt. *Discourse&Society* 14 (1): 49–68.
- Jokić, Branko. 2010. Siva ekonomija in neurejene razmere. *Delo*, 24 (8. julij).
- Kajzer, Rok. 2010. Začetek konca premierke Jadranke Kosor? *Delo*, 6 (26. junij).
- Karba, Dejan. 2010. Do leta 2025 manj slovenskih vojakov. *Delo*, 2 (26. junij).
- --- in Klara Škrinjar. 2010. Družina = moški + ženska + otrok. *Delo*, 1 (3. julij).
- Klinar Blaznik, Aleksandra. 2010. Popravek navedbe. *Dnevnik*, 18 (6. julij).
- Klipšteter, Tomaž. 2010. Nogometno obarvani Festival Maribor. *Dnevnik*, 15 (8. julij).
- *Kodeks RTVS oz. Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija*. 2000. Dostopno prek: http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks_rtv_txt.php (8. junij 2011).
- Konečnik, Jan. 2010. V Horjulu nove postelje za starejše. *Dnevnik*, 7 (26. junij).
- Kosmos, Iva. 2010. "Kar smo včasih šepetali, zdaj kričimo na glas". *Dnevnik*, 16 (6. julij).
- Kovačič, Aleš. 2010. Prevare in laži so del evolucije živih organizmov. *Delo*, 20 (7. julij).
- Kramžar, Barbara. 2010. Tretjina še vedno verjame, da so bili prva Hitlerjeva žrtev. *Delo*, 6 (1. julij).

- Križnik, Božena. 2010. Potratno in škodljivo. *Delo*, 5 (7. julij).
- Lebouc, Georges. 2007. *Parlez-vous le politiquement correct ?* Bruselj: Racine.
- Leskovar, Bojana. 2010. Parada ponosa. *Dnevnik*, 16 (7. julij).
- Lesničar-Pučko, Tanja. 2010. Parada nevarne nestrpnosti. *Dnevnik*, 20 (29. junij).
- Lešničar, Tina. 2010. "Dajem in hkrati jemljem ali z rokami gradim, z ritjo podiram". *Delo*, 17 (7. julij).
- Lindič-Dragaš, Zdenka. 2010a. Prodaja NLB in pomoč Grčiji. *Delo*, 2 (8. julij).
- --- 2010b. Vrtci potrebujejo dodatne oddelke. *Delo*, 8 (7. julij).
- Linfoot-Ham, Kerry. 2005. The Linguistics of Euphemism: A Diachronic Study of Euphemism Formation. *Journal of Language and Linguistics* 4 (2): 227–263.
- Lokar, Sabina. 2010a. Poletna osvežitev na letnih kopališčih. *Dnevnik*, 30 (30. junij).
- --- 2010b. Tovarna dela za ranljivo mladino. *Dnevnik*, 24 (3. julij).
- Lorenčič, Mojca. 2010. Šent: S psihiatrično kliniko se nismo razšli sporazumno. *Dnevnik*, 4 (1. julij).
- Loury, Glenn C. 1994. Self-Censorship in Public Discourse: A Theory of "Political Correctness" and Related Phenomena. *Rationality and Society* 6 (4): 428–46.
- Malovrh, Polona. 2010. Kolonija štirikrat dražja. *Delo*, 7 (9. julij).
- Mangeot, Philippe. 1997. Bonnes conduites ? Petite histoire du "politiquement correct". *Vacarme I*. Dostopno prek: <http://www.vacarme.eu.org/article77.html> (7. maj 2011).
- Marques, Joan F. 2009. How Politically Correct Is Political Correctness?: A SWOT Analysis of This Phenomenon. *Business and Society* 48 (2): 257–266.
- Masten, Igor. 2010. Medgeneracijska solidarnost v fazi zanikanja. *Dnevnik*, 21 (6. julij).
- Mašanović, Božo. 2010. Je višja starost neizogibna? *Delo*, 1 (8. julij).
- *Merriam-Webster Online Dictionary*. 2011. Dostopno prek: <http://www.merriam-webster.com> (7. maj 2011).
- Mihelj, Vlado. 2010. Vse poti vodijo v DeSUS. *Dnevnik*, 16 (7. julij).
- Miholič, Andrej. 2010. Ankara zahteva opravičilo. *Delo*, 6 (6. julij).
- Mlakar, Petra. 2010a. Dolgotrajno rejništvo je koruptivno dejanje! *Dnevnik*, 3 (28. junij).
- --- 2010b. Domovi za starejše v ogledalu. *Dnevnik*, 4 (5. julij).

- --- 2010c. Otroci na brezskrbnih počitnicah premagujejo nakopičene stiske. *Dnevnik*, 2 (7. julij).
- --- 2010č. Ponovno o družinskem zakoniku. *Dnevnik*, 4 (28. junij).
- --- 2010d. V parlamentu vse manj strpno o družinskem zakoniku. *Dnevnik*, 4 (30. junij).
- Modic, Tomaž. 2010. Socialno šibkim bodo vračali premije. *Dnevnik*, 20 (30. junij).
- Morozov, Sebastjan. 2010. Bodo srbske oblasti Šariću zaplenile tudi terjatev do Slovenijalesa? *Dnevnik*, 19 (30. junij).
- Munih, Katja. 2010. Ob judovskem pokopališču bo gostinski lokal. *Delo*, 4 (28. junij).
- *Petit Robert*. 2001–2002. Paris: Dictionnaires Le Robert/VUEF.
- Petkovič, Blaž. 2010a. Reportaža s shoda Parade ponosa: “Dovolj je paradiranja za pravice istospolnih”. *Dnevnik*, 1–3 (5. julij).
- --- 2010b. Mavrične barve za enakopravnost istospolnih. *Dnevnik*, 2 (3. julij).
- --- 2010c. Sporočila s parade. *Dnevnik*, 3 (5. julij).
- Poglajen, Jože. 2010a. Dvajset predlogov SDS za izboljšanje finančnega stanja. *Dnevnik*, 3 (2. julij).
- --- 2010b. Poštarja z odgovorom vlade na pobudo SDS (še) ni bilo. *Dnevnik*, 4 (3. julij).
- Polanič, Matjaž. 2010a. Branko Drobnak in Drago Simčič ostala brez streliva in z veliko Potezo Naložbe poslala v stečaj. *Dnevnik*, 17 (8. julij).
- --- 2010b. Jankovičeva Electa prodala Mercatorjeve delnice. *Dnevnik*, 20 (6. julij).
- *Poslovni bazar.si*. Dostopno prek: <http://www.poslovni-bazar.si/> (7. maj 2011).
- Potič, Zoran. 2010. Četrty paket za spodbuditev gospodarstva. *Delo*, 2 (2. julij).
- Predanič, Jure. 2010a. Utaja davka že po preverjenem receptu. *Delo*, 8 (3. julij).
- --- 2010b. Z grafiti nad gejevsko skupnost in sodnico. *Delo*, 7 (28. junij).
- --- 2010c. Zvodnika obsodili le za ogrožanje varnosti. *Delo*, 8 (2. julij).
- Radcliffe-Brown, Alfred Reginald. 1939. *Taboo*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rak, Peter. 2010. Nogomet in glasba. *Delo*, 18 (7. julij).
- Rawson, Hugh. 1981. *A Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk*. New York: Crown Publishers, Inc.

- Repovž, Erika. 2010. Slovenija med najbolj obremenjenimi v EU. *Delo*, 9 (30. junij).
- Ropret, Matjaž. 2010. Vprašalniki za 8200 gospodinjstev. *Delo*, 9 (1. julij).
- Sečen, Ernest. 2010. Domovi upokojencev: v Brežicah bodo gradili, v Krškem še ne. *Dnevnik*, 8 (3. julij).
- Selc, Mitja. 2010. Razredčili vrste preprodajalcev mamil. *Delo*, 8 (29. junij).
- Sériot, Patrick. 1989. Langue de bois, langue de l'autre et langue de soi. La quête du parler vrai en Europe socialiste dans les années 1980. *Mots* (21): 50–66.
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1970–1991. Ljubljana: SAZU, ZRC IN DZS.
- Sopotnik, Andrej. 2010. LC bo zmanjšal število zaposlenih. *Delo*, 9 (29. junij).
- Stabej, Marko. 1997. Seksizem kot jezikovnopolitični problem. V *33. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*, ur. Aleksandra Derganc, 57–68. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Stanković, Dragana. 2010. Romski vrtec še stoji, v Hudejeh upajo na ugoden razplet. *Dnevnik*, 8 (6. julij).
- Starič, Tanja. 2010a. Pahor zadovoljen s premiki na semaforju. *Delo*, 2 (2. julij).
- --- 2010b. Referendum o pomoči Grčiji? *Delo*, 2 (30. junij).
- Stergar, Aleš. 2010. Z reorganizacijo bodo SŽ prihranile pri plačah. *Delo*, 15 (7. julij).
- Svenšek, Katja. 2010. Odločitev Dela presenetila novinarje in vodstvo Večera. *Dnevnik*, 20 (26. junij).
- --- in Lucija Dimnik. 2010. Koalicijski partnerji se hvalijo z dobro kondicijo. *Dnevnik*, 2 (9. julij).
- Škerl Kramberger, Uroš. 2010. Čakaj me. *Dnevnik*, 3 (26. junij).
- Škrinjar, Klara. 2010a. "Barve raznolikosti, jezik spoštovanja!". *Delo*, 3 (5. julij).
- --- 2010b. Buško je dobila demokracija. *Delo*, 2 (29. junij).
- --- 2010c. Nestrpneži pozivajo k nasilju na spletu. *Delo*, 2 (2. julij).
- --- 2010č. Strpni. Do sebi enakih? *Delo*, 5 (2. julij).
- Šuligoj, Boris. 2010a. Ogenj v strehi zaradi odpuščanja profesorjev. *Delo*, 4 (8. julij).
- --- 2010b. Vrnitev po treh letih pravdanja. *Delo*, 4 (30. junij).
- Tanackovič, Tatjana. 2010. Koprška fakulteta za humanistične študije bo brez 46 predavateljev. *Dnevnik*, 1 (29. junij).

- Tavčar, Borut. 2010a. "Elektro je veliko socialno podjetje". *Delo*, 10 (1. julij).
- --- 2010b. Preveč zaposlenih, a hudih rezov ne bo. *Delo*, 9 (2. julij).
- Tecco, Simon. 2010. Španska diplomacija omehčala Raula Castra. *Dnevnik*, 6 (9. julij).
- *The Military Dictionary*. 1987. Darby, Pennsylvania: DIANE Publishing.
- Tomažič, Agata. 2011. Jezikovne travme govorcev slovenščine. *Pogledi*, 9. maj. Dostopno prek: <http://www.pogledi.si/druzba/jezikovne-travme-govorcev-slovenscine> (5. maj 2011).
- Tomšič, Matevž. 2007. *Politična korektnost proti svobodi izražanja*. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=forum&op=viewtopic&topic_id=25992&forum=4&post_id=1032878 (8. junij 2011).
- Toolan, Michael. 2003. Le politiquement correct dans le monde français. *Discourse&Society* 14 (1): 69–86.
- *Trésor de la Langue Française Informatisé*. Dostopno prek: <http://atilf.atilf.fr/> (7. maj 2011).
- Ule, Milena. 2010. Za direktorico draveljskega doma "v odhajanju" se išče služba. *Dnevnik*, 10 (28. junij).
- Videmšek, Boštjan. 2010. Totalna vojna in konec sprenevedanja. *Delo*, 6 (7. julij).
- Vidovič Muha, Ada. 1997. Prvine družbene prepoznavnosti žesneke prek poimenovalne tipologije njenih dejavnosti, lastnosti. V *33. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*, ur. Aleksandra Derganc 69–79. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Vrtačnik, Karolina. 2010. Kakšna je šola zdravega odraščanja. *Delo*, 8 (28. junij).
- Vukelić, Majda. 2010. V številnih primerih bodo sodne takse nižje. *Delo*, 2 (1. julij).
- Whorf, Benjamin. 1956. *Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Ur. John B. Carroll. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Zgonik, Alenka. 2010. Glasbeno in človeško doživetje v enem. *Delo*, 20 (7. julij).
- Željan, Katja. 2010. Čakajo na razpis države. *Delo*, 9 (6. julij).
- Žerjavič, Peter. 2010a. Mršava dvajseterica. *Delo*, 5 (30. junij).
- --- 2010b. Svobodna izbira smrti. *Delo*, 32 (28. junij).
- --- 2010c. Še en udarec po čedalje plitvejšem žepu Nemcev. *Delo*, 6 (8. julij).